

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
II. 1987 Josef Jelínek

[PROSINEC 1986]

O b s a h

Lenka Procházková:	Vánoční (2)
Ivan Kadlečík:	Miniatury (3-12)
Eda Kriseová:	Můj první mystický zážitek (13-18)
Milan Hübl:	Rétorika není politika (19-22)
Petr Kabeš:	Těžítka (23-26)
Jurij M. Lotman:	Symbolika Petrohradu (27-33)
Zdeněk Urbánek:	Tři doby Jiřího Poláka a jeho zánik (34-49)
Jan Trefulka:	Polemika nebo paján? (50-53)
Milan Šimečka:	Střízlivá utopie (54-56)
Martin Šimečka:	Príbeh o jednom čine (57-60)
ik:	To je úroveň... (61)
Milan Jungmann:	Hořký humor Karla Pecky (62-66)
/KO/:	Do dalšího kola (67-77)
Ludvík Vaculík:	Podzimní cesta krajinou /prosinec 1986/ (86-88)
# /KO/:	VÍCE NEŽ 13 ŘÁDKY O: (78-85)

3. 2. 1987

- v p n -

Copied from a type-written carbon copy (unbound sheets, A4), bound, continuously numbered and made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V.

for research and information purposes. Copyright continues to be held by each individual author and must be strictly observed. If clarification is required, please consult the Center before publication of any item.

"OBSAH" must not be quoted as a periodical samizdat journal in any publication abroad.

O b s a h

Lenka Procházková:	Vánoční
Ivan Kadlečík:	Miniatury
Eda Kriseová:	Můj první mystický zážitek
Milan Hübl:	Rétorika není politika
Petr Kabeš:	Těžítka
Jurij M. Lotman:	Symbolika Petrohradu
Zdeněk Urbánek:	Tři doby Jiřího Poláka a jeho zánik
Jan Trefulka:	Polemička nebo paján?
Milan Šimečka:	Střízlivá utopie
Martin Šimečka:	Príbeh o jednom čine
ik:	To je úroveň...
Milan Jungmann:	Hořký humor Karla Pecky
/KO/:	Do dalšího kola
Ludvík Vaculík:	Podzimní cesta krajinou /prosinec 1986/

Vánoční

Postíme se od myšlenek, jak nejdýl to vydržíme.
Pak zbrkle hodujem,
abychom rychle do němoty opili naše viny,
které nedovedem odpustit,
že jsme je dopustili,
které nedovedem opustit.

A dlaně odskakují jako magnety.
Nejde to
vyhladit.

Podupáváme mrazem
a potmě mažem čárky na futru.
Ale i pak dlaně, upatlané od slin a od křídý,
odskakují jako magnety. Nejde to.
Jedině svázat je špagátkem!
Najít neviňátko,
vzbudit ho do mrazu
a vysvětlit, jak se dělají uzle.

Ivan K a d l e č í k

M I N I A T Ů R Y

VČELIČKY sú užitočné, lebo nám dávajú med, učia sa naše deti. Pravdaže, ako mnohé iné, čo ich učia, ani toto nie je celkom pravda. Popri opeľovaní kvetov, ktoré nám pripomína plodnú cudzoopelivosť literatúry, kultúry, pomáhajú rastlinám v horúčavách zbaviť sa prebytočného cukru. (A med ani najmenej netvorí pre nás. Človek tu opäť vystupuje ako zlodej, parazit.) To je znáška, trvajúca niekedy len veľmi málo dní a je to vrchol, kulminačný bod v ročnom cykle včelieho jestvovania. K tomuto bodu smeruje celé obrovské úsilie a dômyselné usporiadanie ich spoločenstva. Znáška, čiže vytvorenie si zimných zásob, má zasa ten účel, aby prežili ako kolektív (lebo jednotlivá včela žije veľmi krátko a neprežije jedno obrátenie sa Zeme okolo Slnka) - a kolotoč sa začína znova, stále len to isté. Ako príbeh rozprávaný kreténom, príbeh plný bľaboty, čo neznamena nič, hovorí kdesi Shakespeare. Nedáva to zmysel, iba ak ten, že včelia práca má dôležité poslanie v ekologickej štruktúre pozemského (vesmírneho?) bytia. Lenže aký zmysel má ono? - ak je len prostým trvaním, opakovaním sa z nejakého rozmaru. To nevie ani krajský predseda zväzu včelárov. Len založenie ďalšej generácie a - smrť ako drozd v čiernom fraku, ktorý vyčistí okolie úľa od včelích mŕtvoliek. (A všimnime si: nik nepovie, že včela zdochla, skapala, ale len padla, uhynula.) Včelia mŕtvolka, nech je kdekoľvek, neprestáva jestvovať v priestore i v čase, naďalej podlieha ich zákonom akoby sa nič nestalo - a smrť, i to, čo je po nej, je len jedným zo spôsobov večného bytia. Ale k čomu to smeruje? Ani celoštátny predseda zväzu včelárov neodpovie. Teraz je zima. Letáč na úli je bodkovaný od ostrých zobákov sýkoriek. Sýkorka zaťuká, včela, čo má zodpovednosť, vykukne a je po nej. Tak morzeovkou ťuká smrť svoj rytmus, tá hladná smrť - alebo život?; veď aj sýkorka chce prežiť. A keď je leto, sedím na pníku pred úľom, s fúzami a fajkou ako večný kmeť - a pred mnou sa mihajú lietajúce body naložené batohmi červeného, bieleho, žltého, modrého peľu. Včely sa tvária, akoby to malo zmysel. No i tak, úzkosť ma neopúšťa, neznáma hrôza mi paralyzuje nervový systém ako včelí jed. (Možno aj v tom strachu je nádej: ?) Ale vstaň a

choď, aj keď nevládzeš. Je koniec luteránsko-včelárskym úvahám: (tak nazval Alexander Matuska niektoré starého Hurbanove práce). Vstaň a choď, lebo včelám práve prepukol stavebný pud. Nasaď si na hlavu kuklu a keď si ju nasadiš, spomeň si chtiac-nechtiac na mohutné starého otcove slová, čo napísal priateľovi: Keď sa ti budú rojiť včely, nezabudni si dať na tvár náličnicu (kuklu), lebo máš takého predstaveného, čo ju od malička nosí... To len tak mimochodom. Nasaď si náličnicu a daj včelám nové medzistienky, autobatériou zatavené na rámiky ešte v zime. Nech si stavajú, nech stavajú, stavajú. Veď absolútne nebytie je absolútnou nemožnosťou. (Absolútne nejestvovanie absolútne nejestvuje.)

KTO SA NEPRIHOVORÍ, nie je poriadny človek. Roky už chodím po obci svojich predkov a nevedel som to. Pýtam sa priateľa, dokedy je tu ráno. Diví sa otázke, čuduje. Stretnem babizňu, hovorí dobrý deň, o meter ide ďalšia, tá povie dobrô rano prajen. Ktože sa už len zorientuje? Povien dobrý večer, neodpovie; odpľujem si a reku, čo som ti, bosorka, urobil, veď ťa ani nepoznám. Ale dnes už temer viem. Boli ste, boli? - keď ideš smerom domov; tájdete, tájdete? - v opačnom smere pohybu. A keď sa stojí: zhovárate sa? Sú tri základné schémy, sú ešte ďalšie varianty - a to je vlastne pozdrav, až po tomto nasleduje (len mimochodom) dobrý deň, ráno, večer. Prihovorenie sa je vlastne pozdravom, ten základ, až potom máš právo čosi komusi žičiť. Poriadny človek ani do roboty nepríde načas: ak sa mu nepodarí vyhnúť sa každému, čo ho čaká? Boli ste, boli, ach, keby popršalo, ej, či je mokro alebo hladko (v zime), a tú cibuľu zasa blesk spálil, nič nebude tohto roku - hovorí kupci, alibisti, zarábajúci na umelej panike. Čo odvetiť? Nanič ti je, chlapče, bohatý premyslený repertoár otázok a odpovedí. Musíš použiť schému, rituál, dogmu, ak chceš byť poriadnym človekom: nič nové nevymýšľaj, smiešny budeš. Doktorka, stará suseda s astmou hore vrškom kráča, vzdychá. Pani doktorka, vravím, zo dňa na deň mladne, iba ten kopček zo dňa na deň rastie. Pánboh pomáhaj, vraj. Lebo sadím jahody a polievam ich, a kosím kosou kosou, vlaším trávu rosou, potom. Po čom? Potom sa kosí, krvou sa píše. Prihováram sa. Vtipný syn hovorí, len piš, prihováraj sa národu, aha, ako celý čaká v niekoľkokocentimetrovom rade-hade,

aby počul Slovo. Nuž dobrý deň, národ, bol si, bol, tájdeš? Zhováraš sa? A sme pri literatúre, zhováraní, prihováraní sa. Písať o hocijakej pletke, o kapuste, o snehu, o víne, o včelách, ba písať vôbec je čosi chorobné: ako chrípka. Dá sa žiť z chrípky? Nie, ale robí sa to. Keby tu nebolo čosi ešte. Písanie ako sebaidentifikácia, súkromná konfrontácia, vyjasňovanie si, kto si, čo si a v akých súvislostiach priestoru a času si; váženie si a váženie sa na mincieriku - šibenici, aby si poznal netto váhu svojej duše, ktorá sa stupňujúco devaluje, zoštatňuje, manipuluje a systematicky ponizuje. (Ak človek nerobí to, čo nevládze, čo sa nedá, čo ho presahuje a kam nedočiahne, nestojí za deravý päťhaliernik. Preto hrá na organe, lebo naň nikdy nebude stačiť, preto píše, preto kráča, hoci má hexenšus, preto chce byť poriadnym človekom.) Áno, duša je ponížovaná hlboko primitívnym klamaním masmédií, strachom zo šialených vrtochov mocných, redukovaním ľudských vzťahov na kšeft maskovaný všelijakou ideológiou. Ponížovanie človeka a jeho duše, kdekoľvek vojdeš: do mäsiarstva, do materskej škôlky už, do samoobsluhy, k známym, do úradu či domova dôchodcov, do zamestnania, k lekárovi... Ľudská duša sa stala vecou ako televízor, hajzlový papier alebo zápalky. Všade len imanie a lož, vydieranie, nedôvera, naháňanie, automatika. Prostý, obyčajný človek, ak sa nezapojí do všeobecného kupčenia jednohlasného, nech by mu narástli 4 čisté anjelské krídla, nebude tu ani len suchým hovnom na dne morskem. Písanie potom nie je tvorba, radosť, klad, estetika, ľúbeznosť, pátos, ale len odporná pomsta, vyprovokované zúčtovanie, slušnejšie povedané - sebaobrana, satisfakcia, menej slušne povedané - vracanie, grcanie toho, čím ťa napchali. Je to málo, je to dosť? Veď celkom napokon, aj čo sa týka písáčiek, trvá tu v akcii ešte jeden fakt: smrť za dverami, tá nehanebná kurva, čo bez ohľadu každému dá. A možno sa človeku pri tom ani len neprihovorí.

V deň sv. Juraja, tu

KVETNÁ NEDEĽA, kde si kľúče podela, dala som ich Ďurovi, až ten dvere otvorí: začne rásť pre ovce tráva, nežná a mäkká, hoci ani kladivom ju späť nezatlčeš. Na Kvetnú nedeľu, keď sa prvý jarný Mesiac blíži k svojmu splnu, má kantor-organista oferu podľa sta-

rodávneho zvyku, ktorý je poznačený vo vokátore. Kamarát historik sa čuduje, že také čosi, ako vokátor (teda listina, dohoda či povolávajúca zmluva - z latinského vocare -, určujúca organistove povinnosti a práva) ešte jestvuje: a je viac vecí, o ktorých historici nemajú ani poňatia. Okolo sviatkov veľkonočných má taký kantor plné prsty, ba plné hrdlo práce - je to hudobné dielo, opera. Kde je opera, musí byť aj ofera, teda dobrovoľná zbierka papiera a kovu (bankovky, aké inštalatér alebo závozník ani nepozná, iba ak z počutia) od cirkevníkov na striebornom tanieriku pri východe z chrámu; z tanierika sa to všetko vysype do aktovky zvanej kantorka, v ktorej sa nosia Adamčikove noty ako talizman, pašie, spevník, štipka marihuany, partitúra, okuliare, kľúče, cigarety, Bach. Doma sa papier a kov zráta a zistí sa, že nie ofera, ale ofereta, čo sa rýmuje so slovom opereta, čo je talianske deminutívum. Nuž čo. Nezoufej, stádečko malé, spieva nábožná pieseň. A potom ešte človek stretne malinkú babku a tá mu úctivo oddá desaťkorunáčku, akože nebola vtedy v kostole, alebo nemala pri sebe peniaze: tak son sa veľmi hanbela, ale až teraz prišiel dôchodok, budúce dám viac. Ej, tetka, tetka, sú aj bohatí a nič nedajú. Keby mal človek podľa toho hrať... A čo sa dnes a tu najlepšieho človeku môže prihodiť, je byť chudobným, mimochodom. Čo už len teraz za to kúpiť? Veď všetko sa pominie, všetko sa zostará, čo je konzumné a netvorivé, neproduktívne a drahé. (Napíš aspoň takúto kvintesenciu - ani za tú ti nikto nič nedá, chvalabohu.) Vo veľkom cirkevnom zbore - teoreticky - by si človek za oferu mohol kúpiť koňa a cválať na ňom od kostola ku kostolu, priviazať ho k lipe, zahrať si, utekať ďalej, lebo organistov tohto druhu je veľký nedostatok. A tak si kúpili barance, stádečko malé, jahničku s tmavým ňufákom a jasnou hviezdou na čele, a barančeka biелеho. Ako ich nazvať? Meno, čo navrhol predávajúci pripitý bača báči, sa vidí príliš ľudské pre predsa len zviera; meno po nejakom významnom politikovi neprichádza na um a bolo by zas príliš neľudské pre predsa len zviera. Krstím ťa teda menom Origo a teba zasa Alfa, stádečko malé. Ak budeš dobrý, pán barón baran, dám ti do hrantíka ovsené vločky a zopár jabĺk, aj sena trocha mám do jasličiek, v akých sa narodil Ježiš, baránok nevinný. Počujem chrumot zubov, dotknem samákkej špinavej vlny, zacítim močový zápach života - a je ľahko, bohato, nezaťažene a slobodne a plno ako

bolo asi praotcovi Noahovi, keď sa po potope prvýkrát od vína zrúbal ako bača na suchej zemi, na nežnej tráve, alebo ako bolo na počiatku, asi šesť minút po stvorení sveta. Bé-é-é!

LADÍME ORGAN, starý Rieger. Stovky a stovky písťal - kubatúrou od ostrých poldecákov po niekoľkolitrové dunivé demižóny, ba sudy - sú vyložené po laviciach a podlahe, hrba borového dreva a plechu bez duše. Kto už len z toho spraví systém, štruktúru? Aby sa tá kôpa hmoty funkčne a produktívne, podľa daného večného zákona usporiadala v presnom aritmetickom pomere oktáv, celých tónov, kvint, poltónov... Na krytých písťaliach sa povytiahne alebo zatlačí vrchnáčik (dĺžka kmitania vzduchového stĺpca), tam sa posunie kúsok plechovej doštičky, pritlačí, priklepne, zväčší sa otvor či zmenší, tam sa čosi skrúti, tu predĺži, nadstaví hoci lepenkou, kožkou, podoprie zápalkou, puklina sa zaletuje. Klávesnica sa ešte pretrie (po každom tuku a pote strémovaných prstov) handričkou s čistým liehom; môže byť aj vodka, borovička, džin, čo už majú, krčma je oproti. Vyfúkne sa prach, napadaná omietka, pavúk, mŕtve muchy sa vyšpárajú. Drevo poranené, dohodané drevo-kazom sa napustí chemickým smradom. Bude to hrať? Akosť zvuku závisí aj od teploty a vlhkosti vzduchu, od stálych i meniacich sa akustických pomerov (množstvo prítomných, ich oblečenia, hoci na farbe kravaty už nezáleží). Písťale, keď sa nasadí a upevní na vzdušnicu, sa vdýchne život ako pri stvorení, prebudí sa hoci poťahovaním za biele fúzy cínové, červenkasté medené, sú na okraji písťaliných perí (labia). A zatiaľ dcéra na klávesnici drží lade-nej písťale oktávu alebo adekvát v inom registri: pravda je vždy priesečníkom, svätým krížom vertikály a horizontály. Skrutkovač, plšť, Rudé právo, šmirgel, vysávač, drôťik, lepidlo, handra - aké prozaické banality. A ono to napokon hrá, spieva, plače. Lebo to celé usporiadal intelekt a cit, pokorne sa pridŕžajúc poriadku a kozmického Zákona: bez nich - hľa - vznikne len prašivé psie skuvíňanie.

ČEĽI, píšeme pri natieraní úľov zelenou fermežovou farbou na čelo čeliča-včelína: foneticky, v miestom nářečí, aby aj včely tomu rozumeli, veď sú z blízkej dedinky. A pozorujeme - v jedno júnové popoludnie - zvláštny úkaz, o ktorom v odbornej literatúre nevidno zmienky; to nás neprekvapuje, veď v našej literatúre vôbec býva pramálo informácií o tom, čo sa skutočne deje. Tanec trúdov. Výrazné basové bzučanie pod včelou oktávou, z letáčového otvoru sa húfne hrnú nemotorné tvory, synovia svojich dedov, potomkovia zrodení bez otca, lebo len včela má otca i mať. Trúd sprevádzaný, ba povzbudzovaný včelami, ktoré sa tiež akosi radostne krútia, urobí počas chodu polobrat vpravo, potom vľavo - a veselo, prudko vyletí do teplého, modrého priestoru. Asi po polhodine sa trúdy vracajú, sviatok sa skončil, nastáva bežný pracovný proces. Aj my môžeme odísť. A ak máme z čoho (a máme, lebo pivnica s vínom je na pár krokov), treba ešte obsíkať včelínový drevený stípk, ak, pravda, netrpíme chorobným komplexom modernosti, čiže sa pokrokovovo nedomnievame, že naši pôvodcovia-otcovia-predkovia, ktorých génov sa nezbavíme tak ľahko, boli poverčiví blbci, čo nemali natoľko skrotenu, podmanenu prírodu ako my dnes. Skalický rukopis (Kratke Naucseni Wczelarske, asi zo XVII. storočia) hovorí: Aby vzceli Misto lubili, sprav jeden úzky Hrantyk a kazde rano šči donho, to je u nich Wzácne. A tak tým zdravým, jasným, slávnostným B-durovým kosierikom, v slnečných lúčoch žiariacim ako striebro či zlato, vzdávame hold našim predkom - a pri tom úkone nás prechádza ekologická úzkosť, jedovatá obava sa vyplaví. Predkovia mali slabučkú vedu, ale silnú a posvätnú úctu, ešte raz nás (so synom) napadá pri tom hlboko (či vysoko?) ľudskom úkone. Všetko je v podstate dobré, lebo čeľi nepoznajú uznesenia múdrych a všemohúcich, ktorí natoľko ovládli prírodu a nad ňou zvíťazili (vo svojom militaristickom slovníku), že ju teraz musia zachraňovať: jedno i druhé je len lícom a rubom tej istej megalománie, pyšnej, prázdnej a nafúkanej.

Poznámka: Keďže vo včelom spoločenstve je všetko funkčné, tanec trúdov nebol folklórnou slávnosťou, ale predovšetkým informáciou asi o tom, ktorým smerom vyletela mladá matka na svoj svadobný, oplodňovací prelet. Je to jedna z možných hypotéz, keď uvážime, že starú matku sme pred pár týždňami odložili a včelstvo si vychovalo novú. Nešlo teda o predjesenné vyhánanie

trúdov. Inak včelí tanec je známejší: signalizuje sa ním smer, azda aj vzdialenosť zdroje znášky vzhľadom na polohu Slnka.

AJ NA TRI KRÁLE bolo tých disko-babiek v kostole jen trinásť. Nič na nich nie je zvláštne ani zaujímavé, len to, že sú nesmrteľné a že ich je stále trinásť ako v rozprávke. Pravda, niekedy treba menšiu korektúru povrchnej skutočnosti - ak ich je menej, stokilový farár s hlasom hromu sa počíta za dvoch-troch, v čase núdze aj chudého organistu možno vynásobiť ľubovoľným číslom: trinásťka vyjde vždy, ba nachádza sa ona aj vo väčšej množine čísel. V čase veľkej núdze pripočítame tých troch kráľov, Petra a Pavla, ako kedy, prípadne Všetech svätých. Raz za čas si niektorá starká zbalí posledné kufre, pokojne si ľahne do jamy, niet jej viac. Roky s ľuďmi tájdu, trinásťka zostáva, dopĺňa sa. A babky neprestávajú mekotať: Den uchází, můj Jezu, ty buď s námi, neb svetlo tvé... Pieseň s krídlami, prostá a čistá ako slza-soľ zeme, preteká štrbinami stáročí, kvapkajúc od Goudimelovho kancionálu (MDCXII) cez Bacha a dnešok po zajtrajšok. Nadýchnúc sa slabými pľúcami k nápevu, dúchajú babky nevdojak do hasnúcej pochodne; položiť si tie slová na jazyk, dotknú sa aj takto nesmrteľnosti, času pred i po. Veď čože ja už len viem o svojom prapredkovi v sedemnástom storočí? Či bol charakter alebo chrapún, Martin či Ján, vysoký-nízky, oči modré, vlasy, túžby, čoho sa bál... Nevedno. Ani matrika po ňom nezostala. Len jedno jediné určite viem: Raz večer (nepamätám sa kde), keď sa horúce slnko skláňalo k horám (alebo naopak podľa Galileiho - hory stúpali k slnku, až ho zakryli), šero hustlo ako med alebo ako úzkosť, vtáci zmlčievali a posledné unavené včely ťažko dopadali na letáč, teda v ten večer zaspieval prapradedo tým zabudnutým a nejestvujúcim hlasom Den uchází, můj Jezu (Tranovského kancionál č. 741). A ja sa mám odrazu dnes - akým právom?, z akejsi modernej, vedecko-technickej poverčivosti zbaviť tejto azda jedinej vlastnej identifikácie, svojej - aj budúcej - totožnosti! Zahodiť štafetový pochodník? Kým mocní rátajú nesvoje-svoje peniaze, ohník dychom zohrievajú najslabší: nemluvnatá, stromy, chorí starci, kamene. Alebo tých trinásť nesmrteľných?

MATEMATIKU ŠTUDUJE syn, dal som mu príklad: za aký čas prejde biskup Y od kostolnej brány B po oltár O. Nemáme dosť údajov, známych veličín. Závisí to od dĺžky priestoru (tu máme), od rýchlosti a rozpätia biskupovho kroku, ktorý zasa závisí na jeho objeme pása, ten závisí od veku a životosprávy. To celé treba ešte vynásobiť koeficientom nepredvídaného $K^1 = x^2$ (zaviazanie topánky, zahmlenie okuliarov, vypadnutie umelého chrupu a pod.). Skrátka, život je oveľa zložitejší a zároveň prostejší: asi ako tá Pachelbelova Fúga C, to slávnostné surmenie surmít, ktoré mám hrať. Na sekundovke si odmeriam jej trvanie, potom s hodinkami v rukách dôstojne kráčam kostolom; sedí to, 30-40 sekúnd. Nepredvídateľné K^1 predvídame: poruke mám ešte Predohru C (= x) od nervného (neha a búrka alkoholu) súčasníka nášho, už nebohého Julka Letňana; jej mohutný záver, moderný, prilepím k barokovému Pachelbelovi, lebo pánu biskupovi - už v skutočnosti a naostro - chýba zopár krokov po oltár: potom ostane stáť zároveň s trvajúcim, statickým základným akordom C, nad ktorým sa vznáša svätožiara tercie (tón e)... A potom, keď sa neúprosne šerí, už sám sa vraciam k Pachelbelovi, prostému ako svetlo. Tri jasné blesky, až oči oslepí, na jednom tóne tá! tá! tá! plného stroja. Potom tam vpadne pedál, zopakuje motív zdola; päta, špička, ľavá bočná hrana ľahkej mokašiny z Partizánskeho na nohe - a k tomu žalúdočkové krčce a akútne hemoroidy z vypätia: psychosomatický následok, odmena. Sem-tam vrznú dvere, ktosi nakukne, chvíľu počúva, aj vonku chodec sa pristaví, na lavičke, na múriku posedí, počúva, aj cigáni (vraší mi primáš Didi: Aký harmonický tón, phán orghanista, dáte k es a cis?, veru som si nebol istý) a ožrani pred krčmou (raz mi jeden zaplatil za Bacha pol deci), počúvali sme vás! Nuž dobre, dobre, dám si vari na múrik hlinené prasiatko, pokladničku, korunka do nej zazvučí malou mixtúrou; aj tú by ukradli. Tri jasné blesky tá! - tá! - tá!, až oči oslepí, záver fúgy, a potom už len tma - tma - tma predo mnou i za mnou. Dáko už len bude, Johann Pachelbel.

NEPOUŽÍVANÚ MAŠTAĽ sme vyriadili, vrátka opravili, zamykanie zariadili: dáme tam na noc a na zimu barance merinky, zamkneme, lebo tu nebyvame. Teraz sa pasú, ležím hore pupkom ako je zvykom po smrti, zamatová idylka rustikálna, baran mi hryzie ucho skrútené ako šalát, huňaté vajcia mu visia ako mešec dukátov či tuzexových

bonov, ležím v nežnej, hebkej chladivej tráve medzi ovčiami hovnami, selanka hodvábna, už len literatúru písať chýba. Lastovičky, zastrúhané brká, brkajú, prečiarkávajú slová na indigovom modrom papieri oblohy-neba, kópia nezostáva ani pre priateľov. Z voľného priestoru vlietajú do maštale, stavajú si azyl-pevnosť-hrad prepevný z blata, je tam ešte plno starých hniezd po predkoch. Ako už len teraz zamkneme maštalčine vrátka? Vyhnať tých hostí cezpoľných, ďalekých? Nie. Vstaneme ráno o tretej-štvrti, vypustíme lastovičky, zapíšeme, zotročíme ako tie ovce vyjašené (s výnimkou barana), pracovnú kartu cvikneme, a keď sa zotmie, zavrieme, zamkneme, papuče im obujeme, nakŕmíme (dnes viac ako včera, ale menej ako zajtra - múch), farebný televízor kúpime: tak zo dňa na deň im bude dobre, ak nie lepšie - iba to nebudú lastovičky. Budeme ich - nelastovičky - mať pod kontrolou, budeme pánni (temer) nad ich dušou, budeme teda mocnejší, zvíťazíme dokonca aj nad tou prírodou, čo je od prirodzenia neporiadna. Absurdita? Tá už nejestvuje, iba ak v starších románoch: stala sa skutočnosťou. Celkom inak to, deti, urobíme, apík zasa našiel riešenie. Nebudeme pajtu zatvárať vôbec! Trocha tým riskujeme, že prideme o tučné barany, ak ich niekto šlohne. Ale získame lastovičky. Voľné, slobodné, krásne! (Pointa je dobrá, pravda horšia. Veď baran za lastovičku nie je dobrý obchod - a lastovička v septembri odletí ešte aj. Šak sa vráti.) Lastovičky, ostro zastrúhané brká, preškrtavajte hlúpe slová na indigovom papieri, nechajte kópiu aspoň pre priateľov...

Poznámka: Lyrika, ak je múdra, je aj pekná, ale istota je istota vždy. Pri čistení chlievika sme našli farebnú (je vôbec možné, že tie farby, vyrobené zaostalou technológiou ešte za monarchie, dodnes držia? - len ich osviežim fermežou) plechovú tabuľku s kráľovskou korunou, dvojramenným krížom a nápisom ...ál-talános biztosító tarsaság. Azda znak poisťovne. Pribijem tabuľku na agátovú zárubňu, je tvrdá ako barania hlava. A barance i lastovičky sú poistené, nič sa im asi nestane. Ak sa im stane, zostane tabuľka, hrdzavý pliešok maľovaný. Vždy dačo bude.

Eda K r i s e o v á

MŮJ PRVNÍ MYSTICKÝ ZÁŽITEK

Stín topolu se posunuje po zdi protějšší hospody jako rafije slunečních hodin. Věděla jsem přesně, v kterou roční dobu, v které hodině stín bude a byl. Musela jsem nějak dělit pomalost dopoledne, která se tak ostře lišila od rychlosti odpoledne, večera a noci. Noc jako by byla jen proto, aby mne posunula co nejrychleji k ránu, kdy tam zas budu muset. Jak si pamatuji na oprýskanou zeď hospody, levý zadní trakt, kde moč a voda vytvářely na omítce Rorschachův test, který jsem znovu a znovu řešila. Na jaře jsem pozorovala pučení pupenů, rozvíjení lístků, které přes léto, až tu zaplať Pámbu nebudu, uvadnou a okorají. Vítr bude mít jiný zvuk, až bude proletovat korunami v září. Byla jsem venku víc než uvnitř, tělo sedělo, ale duše musela ven. Nakonec s sebou brala i tělo a byli jsme za školou.

Dala jsem se vyzkoušet hned na začátku čtvrtletí, aby nehrozilo, že budu vyvolána a zjištěno, že chybím a nejsem zapsána v třídní knize. Spolužáky jsem prosila, aby mne na začátku vyučování nehlásili mezi nepřítomnými. Postupně jsem vylepšovala systém tak, že jsem nemusela být ani jeden den celých sedm hodin ve škole a to už bylo snesitelné, s vědomím, že maturitu mít musím. Jak krásné byly chvíle svobody v zahradkářské kolonii, kam nikdo za celé dopoledne nepřišel. Když přišlo, sedala jsem na verandiče jedné chatky a četala romány, anebo jen seděla a byla teď a tady. Tedy tam. Bylo to v místech, kde teď stojí dům, v němž bydlím, daleko jsem se v životě zatím nepřesunula.

Ani nevím, jak jsem zaslechla, že je matematická olympiáda, ale nic není náhodou. Jsme vždycky tam, kde máme být v jistém čase, jenom tam někdy nechceme být a nechceme přijmout, co se nám nabízí, anebo dát, co se nám bere. V hodinách matematiky jsem nikdy ničemu nerozuměla a ani jsem se nesnažila. Myslela jsem si tenkrát, že budu žít jen krátce a projdu tím nesnadným obdobím

jako se úhoř s odřeným břichem přeplazí přes přehradu a zas vklouzne do vody. Po maturitě si už v krátkém zbytku života na matematiku nikdo ani nevzpomene. Jednou večer si ale tatínek při večeři zas vzpomněl, že chodíme do školy a ptal se jednoho po druhém, co je tam nového. Matematická olympiáda, řekla jsem.

- Tak nám přines příklady, řekl tatínek, my bychom se na to s Bejdou rádi podívali.

Bejda byl tatínkův bratranec a tenkrát se mnou ještě mluvil a kamarádil, protože jsem měla plochou hrud a hubené nohy. Vypadala jsem ve čtrnácti na dvanáct a ve dvaceti na čtrnáct. Vyhodili mne z vinárny jako nezletilou a jeden kluk se kvůli tomu popral s příslušníkem.

Bejda bydlel u mojí babičky, která měla po dědově smrti, ale zvláště po komunistickém převratu, nadměrný byt. Vzala tam Bejdu do podnájmu, protože nikoho neměl a nikdo se o něho nestaral. Za pár let naměřilo se každému ještě méně a k babičce přistěhovali jednu starou dámu ze třetího patra. Babička si vzala Bejdu do svého pokoje a se starou dámou sdílela kuchyň, špajzku, koupelnu a záchod. V kuchyni měly každá svou kredenc a svůj stůl. Babička s Bejdou tam i jedli a sedávali, protože to byla původně jejich kuchyň a byli tak zvyklí, zatímco stará dáma si nosila jídlo na tácu do svého pokoje.

Můj strýc sedával v kuchyni pod oknem na zelené plyšové pohovce a počítal moje rovnice. Byl rád, že se může vytahovat, a když neměl zrovna rovnici nebo chemický vzorec, vyprávěl mi strašidelné příběhy. Čím víc jsem se bála, tím byl spokojenější a nejradši byl, když jsem si k němu vlezla do postele. Držela jsem se úplně na kraji, ne proto, že by chrápal, ale moc hřál. Vystavovala jsem se tak nebezpečí, že mi na záda budou sahat duchové, ale stejně jsem v sobotu po škole prchala z domova ke starému židovskému hřbitovu, na který jsme se dívali z okna, do domu, který dodnes stojí tam, kde bývalo ghetto. Tam jsem byla jedináček, netrestali mne ani na mne nekřičeli, tam jsem nemusela pořád být nejstarší a mít už rozum. Tam jsem mívala babičku i Bejdu pro sebe. Byl sice ošklivý a kulhal, protože měl v mládí kostižer, ale jak byl chytrý. Učil mne odmalička latinské názvy květin a uměl nazpaměť jízdní řády. Když jsem byla malá, chodili jsme spolu každou sobotu odpoledne nad tunel k muzeu dívat se na vlaky. Uměl čísla všech lokomotiv, které projížděly pod námi a kontro-

loval je podle svých vždycky přesných hodinek. Obdivovala jsem ho, lezla jsem po něm a hladila ho. Byl celý vlhký, můj Bejda, a voněl masem a tukem. Když jsem mu hřebínkem sčesala řídké narezlé vlásky do čela, vypadal jako vodník. Přitom dělil trojmístná čísla trojmístnými, násobil je a budil ve mně už tenkrát děs, který mám dneska z počítačů.

Nepřinesla jsem tedy nakonec příklady tatínkovi, ale spíš Bejdovi, protože jsem mu chtěla udělat radost. Oni však na to s tatínkem asi nestačili a tak se dali do party ještě s panem profesorem matematiky Klírem, který bydlel u nás přes chodbu. Scházeli se na olympiádu v sobotu nebo v neděli odpoledne, maminka vařila kávu a oni počítali a hádali se. Šermovali logaritmickými pravítky, jejichž systém jsem nikdy nepochopila a používali Valouchovy tabulky. Ani mne k tomu nezvali, vystačili si sami. Psali příklady a řešení na velké kancelářské papíry, a když to měli hotové, nařídil mi tatínek, abych to svou rukou přepsala na křídový papír a odnesla do školy. Vyšly jim záporné výsledky a to jsme ještě neměli, a používali integrály, o nichž jsem nikdy předtím neslyšela. Příklad spočítali třeba i na několika stránkách a já to vlastní rukou opsala s péčí, jako bych přepisovala krétské lineární písmo.

Za pár dní mi matikář oznámil, že jsem postoupila do druhého kola, přinesl výsledky a další příklady, na které ti tři už netrपělivě čekali. Matikář přitom na mne zíral jako kobra na žábu, kterou se chystá zhltnout. Věděla jsem, že lžu a kdo lže, ten krade, do pekla se hrabe, ale copak jsem mohla vystavit pekelnému ohni tatínka, Bejdu a pana profesora Klíra?

- To jste sama nepočítala, uhodil na mne matikář a já se dvojsmyslně rozplakala, ale nehradila jsem ty tři. Matikář byl přece můj úhlavní nepřítel, lhala jsem nepříteli a přinesla těm třem příklady. Hned se měli zase proč se scházet u nás v prostředním pokoji, ušlechtilé spolu zápolili a přes týden si telefonovali výsledky, a když to všechno spočítali, byli zase mistři světa a šťastně mi to odevzdali, abych to znovu krasopisně přepsala na křídáky. Já se už ani moc netrápila. Lehounce jsem se vypařila do jiného světa, když se v tomto blížila katastrofa. Matikář zas na mne zíral spodním dílem bifokálních brýlí jako kobra na žábu a já už se ani nečervenala, podařilo se mi nemít s tím nic společného. U nás o všem rozhodoval můj silný, mocný otec a já byla nevinná jako kolečko v soustrojí. Matikář žasl, že na křídácích umím všech-

no a na jiném papíru nic, ale neptal se už, protože past byla připravena a on o ní věděl. Za dva měsíce, bylo to v květnu, přinesl pozvání na třetí kolo matematické olympiády, které se má konat v jedné z pražských škol v neděli dopoledne. Byla jsem jmenovitě vyzvána, abych si přinesla logaritmické pravítko, Valouchovy tabulky, trojúhelníky a kružítko. Přišla jsem s papírem domů a plakala jsem tolik, že mi maminka skoro slíbila, že tam nebudu muset. Tatínek se radoval, že se s Bejdou a s panem profesorem dostali do třetího kola. Co jim to dalo práce a já je chci zbavit šance, podrazit jim nohy v cílové rovině.

Když jsem dál plakala a prosila, rozzlobil se a volal, že se mu už zase chystám vrazit kudlu do zad. Tím vždycky končil, svěsil koutky i ramena a hrudník nechal vpadnout dovnitř. Vypadal raněný a bezmocný ve své strašné síle. Já ho zničila, já, které od narození všechno dal, já, kvůli které pracoval od rána do noci.

Maminka tichounce řekla, že přece ví, že bych nehnula ani s jedním z těch příkladů, že s nima měl co dělat i chytrý Bejda a pan profesor, ale tatínek odstrčil talíř a přestal jíst i mluvit. Maminka ještě řekla, že to mám po ní, ne po něm, a že snad stačilo, když jsme se umístili ve druhém kole, a tu otec vstal, velikou hlavou narazil do lampy, která visela nad stolem a smutně se rozkývala:

- Tak i ty, řekl a pomalu odcházel od rodinné večeře, odkud nikdy nikdo nesměl odejít, dokud se nedojedlo. Odešel do své pracovny, kde se bude dřít až do noci. Věděla jsem, že tam maminka za chvíli půjde, bude ho hladit a konejšit a dá se na jeho stranu, a tak mi nezbývalo než doufat, že umřu. Ale neděle se blížila, byla jsem pořád živá, tatínek i Bejda se těšili na příklady a pan profesor Klír mne v mezipatře poplácal po zádech jako dostinového koně. Matikář si mnul ruce, zalezlý ve své díře jako kobra, která ví, že žába jí vleze až do chřtánu. Boží mlýny melou spravedlivě, semelou i zkažené zrno a chléb je hořký.

V neděli ráno jsem si vzala penál, který jsem dostala v první třídě za propíchnuté ucho. Byl dřevěný a vydržel mi. Tatínek mi na něj tenkrát vypálil husy, jak plavou. Kdybych měla aspoň herecké nadání, mohla bych tam omdlít, ale nedůvěřovala jsem si ani v tom. Dostala jsem v první třídě svou jedinou možná životní roli: listopad. Přešla jsem po jevišti a deklamovala: Já smutný listopad, nikdo mne nemá rád.

Olympionici byli mí vrstevníci s velkými matematickými hlavami, já byla jiný druh, ale nikdo to na mně nepoznal. I mne tu považovali za naději vědecko-technické revoluce. Do lavice jsem se usadila v jakési podivné strnulosti, s rovnou páteří a s hlavou v pravém úhlu jako sfinga, která hledí před sebe a v okamžiku věčnosti vídív, co bylo, je i bude, ne jev, ale podstatu. Viděla jsem se, jak tady sedím a překvapilo mne, že jsem to já. Byla bych si spíš představovala neolitického skrčence, ale moje představa se skoro vždycky rozcházela se skutečností. Napsali na tabuli příklady a začala jsem je opisovat na křídové papíry, které mi ráno táťnek vnutil, zatímco maminka mi udělala křížek na čelo. Neviděla jsem ty velké hlavy před sebou, za sebou a vedle sebe, byla jsem anténa namířená do všech stran, napojená vzhůru, a energie mnou procházela jako teplo, světlo a pronikala mnou jako poznání. Moje ruka začala psát čísla pěkná a úhledná, pozorovala jsem ruku, jak a co píše, ale kontrolovat jsem to nemohla. Někdo ve mně počítal, anebo někdo nade mnou, on byl činitelem a já pozorovatelem a zapisovatelem. Všechno kolem se vzdálilo anebo propadlo, jako by nebylo na světě už nic. Když jsem skončila, odevzdala jsem papíry a vyšla ze třídy pořád s páteří kolmou k zemi, s hlavou, kterou mi táhla vzhůru ta síla, jako by mne vedla shůry na drátku. Šla jsem lehce skoro nad zemí, tělo nikde nezačínalo ani nekončilo, uši mi snad hořely jako dva studené plameny, kolem hlavy vzhůru a nahoře se ten oheň spojoval v jeden a svět byl kulisa anebo fatamorgana. Osahávala jsem rukama své tělo, ale necítila jsem je, i ono bylo součástí projekce, neohraničené v prostoru. Nebála jsem se. Věděla jsem, že se mi nemůže nic zlého stát, protože všechno osobní zmizelo.

Za týden přišlo do školy psaní. Matikář je přinesl do třídy už otevřený a třásl se, že nemohl ani mluvit. Když se zhluboka vydýchal, tázal se mne, jak je možné, že jsem se umístila jako druhá ve středočeském kraji. Jestli je to možné, volal zoufale, pak pověsí matematiku na hřebík, protože už nerozumí ničemu a půjde do důchodu, stejně už přesluhuje. Díval se na mne jako žába na kobru, křičel, že má ve třídě genia, naději vědecko-technické revoluce a neví, jestli mi má blahopřát anebo mi zakroutit krkem. Chvilí běhal od okna ke dveřím a pak mne z posledního zbytku sil vyvolal a zadal mi příklady. Napřímila jsem páteř, vytáhla hlavu z ramen, zahleděla se do středu mezi obočím jako sfinga, ale příklady, kte-

ré napsal na tabuli, byly krétským lineárním písmem A. Dal mi kouli a já se posadila. Byla jsem ráda, že nejsem genius a že je všemu konec.

Za dva roky na to jsem maturovala z matematiky. Napsala jsem na tabuli nějaká čísla a můj starý hodný matikář vstal, smazal je houbou a před komisí odvážně prohlásil:

- Takhle by to šlo řešit také, ale uděláme to jinak. A sám vypočítal moje příklady a napsal je na tabuli. V tom roce se mnou také přestal mluvit Bejda, protože se má špičatost konečně zaobličila. Tehdy jsem poznala, že jako žena nesu v sobě nějakou hlubokou metafyzickou vinu, jíž mne zbaví leda snad stáří. Možná by se mnou zas mluvil jako se stařenou, ale není naděje, že by se toho dožil. Přijímal jen mého bratra a mou sestru vzal na milost jen proto, že byla doktorkou. V sobotu si prý myl nohy, v neděli se holil a to nikam nemohl. Sušil si vuřty nad kamny, pak je ohříval ve vodě a tvrdil mému bratrovi, že jsou jako čerstvé. Pořád uměl jízdní řády i se všemi změnami a dodatky, znal latinská jména květin a stromů. Pořád násobil a dělil z paměti trojmístná čísla, ale život už ho nebavil. V nemocnici oznámil mému bratrovi, že se rozhodl zemřít hladem. Vyndal si hadičky s výživou ze žil a moje sestra přišla zrovna když umíral. Měl prý dlouhé řídké vousy jako čínský mudrc a tenké vlasy mu splývaly na ramena. Plet měl čistou, růžovou a bílou, rty červené a oči jasně modré, rozzářené velikou radostí. Tak zůstal, i když už byl mrtvý. Má sestra říkala, že takhle asi umírá svatý.

Milan Hübl: Rétorika není politika

„aneb Když ne do vánoc, tak do velikonoc...
a tak dále dokola?

Od příchodu Andropova do Kremlu a pak ještě více od Gorbačovova nástupu k moci se v naší společnosti objevuje čím dál více předpovědí, opřených o fámy, o nastávajících změnách ve vedení KSČ a jeho politice. I s konkrétními termíny. Jako kdysi za války, když ne do vánoc, tak do velikonoc, pak do žní, do švestek a tak pořád dokola, až po šesti letech válka opravdu skončila. Nepochybuji o tom, že i "normalizační" období se chýlí ke svému konci a dříve nebo později skončí. Jde jen o to, kdy a jakým způsobem?

Fámy a skutečnost

Když chci kriticky poukázat na fámy, jsem si přitom vědom toho, že jsou především výrazem oprávněné touhy po změnách nezdravé atmosféry choré společnosti, ale nezavírejme oči před tím, že i v nich je něco chorobného. Probereme si ostatně některé z nejhojněji tradovaných pověstí podzimních měsíců 1986. Vždy samozřejmě prezentovaných s odkazem na zcela důvěryhodné ba nejdůvěryhodnější prameny. Jiné než takové prameny pro vyprávění fám snad ani neexistují. Nikdo se nezamýšlí nad tím, kdo je pouští do oběhu a když se projeví jako desinformace, mávne se nad tím rukou a šíří se další "zaručené" pověsti.

Rozdělení funkcí je hotová věc, která prý bude na příštím (nejdříve listopadovém pak prosincovém) zasedání ÚV KSČ zveřejněna i s oznámením volby nového genseka. A pak podle zaměření výpravějíciho (či i jeho sympatií?) následovala celá sestava nové řídicí jedenáctky buď v čele s Jakešem nebo Štrougalem, ba dokonce i s Hermanem (ta do Prahy doputovala pochopitelně z Brna). Na jedné oslavě jsem se setkal ještě s originálnější sestavou: Šabata premiérem, Tigrid ministrem kultury. Ale dosti o chimerách, které odvál čas.

Není těžké vysmát se těmto fantaziím po skončení 4. zasedání ÚV KSČ ze 4.-5. prosince 1986. Ale když jsem je vyvracel před plénem, mám právo a snad i morální povinnost vrátit se k nim po plénu. Ne ze zpozdilé škodolibosti nad naivitou falešných proroků, to by bylo laciné a pod úroveň. Připomínám je proto, abychom se hlouběji zamysleli nad tímto chorobným průvodním jevem ve společnosti, které chybí otevřenost politického života a kde chřadne kultura politického myšlení.

Vždyť to nebyly jen fámy vnitropolitického rázu, měly i svůj mezinárodněpolitický pendant. Před Reykjavíkem měli někteří lidé za hotovou věc, že mezi Reaganem a Gorbačovem dojde k dohodě o stažení všech cizích vojsk z Evropy, ač to vůbec nebylo na pořadu jednání. A v té souvislosti se některým fabulátorům zdálo pravděpodobné, že Gorbačov bude teď chtít zpo-

chybnit i zásah z 21.8.1968 v Československu.

Další fáma toho druhu, která kolovala po Praze počátkem listopadu: U příležitosti jedných šedesátin telefonuje do Prahy Zdeněk Mlynář a Jiří Pelikán. Jeden z přítomných gratulantů, "věčný mládežník" si k Pelikánově žertovné poznámce: "Tak jsme dnes přiletěli do Vídně společně s Ševarnadzem" (pochopitelně jeden z Říma, druhý z Moskvy), přibásnil celou scénu. Jak Mlynáře a Pelikána přijal Ševarnadze a když mu předali memorandum, tak je ujistil, že prý vše bude prostudováno a nic nepadne pod stůl. Téměř nikdo si nepoložil otázku po možné pravděpodobnosti takové události, ale hlavně se kombinovalo, co to znamená v sovětské politice vůči Československu. A někde v provincii fáma dosud obíhá přesto, že ji Mlynář osobně velmi rozhodně dementoval, jako výplod bujné fantazie. Jen "Láda" na ní trvá, vždyť on přece lépe ví, co slyšel, než oni, co řekli. Kdyby se to stalo mladému nezkušenému, nebylo by to tak znepokojivé, jako když se stalo politicky zkušenému, že upadl do jakéhosi transu. To je napováženou.

Jeden z posledních výplodů "jedové chýše fám" koloval v Praze po vrcholném setkání v Moskvě. Prý Gorbačov Husákovi řekl, doporučil, naznačil (podle naturelu vyprávějíciho), aby odstoupil z funkce genseka. A ten to prý musí udělat. Vypravěči fám neuvažují příliš logicky, a tak ani situaci v Moskvě nedomysleli. V Kremlu byli - kromě dvaadesátiletého Jaruzelského! - shromážděni sami sedmdesátníci až po osmdesátiletého nově zvoleného genseka z Vietnamu. Svoloval si je snad Gorbačov proto, aby jim řekl: Odstupte a udělejte místo mladším? A není v takovýchto představách silný rys schizofrenie u těch, kdo na jedné straně odsuzují satelitní postavení zemí tohoto společenství a na druhé straně si přejí, aby se s jejich vedoucími jednalo jako se satrapy? A to v novém Gorbačově stylu?

Politika není rétorika

Jsou zde ostatně dostatečné historické zkušenosti posledních třiceti let - pochopitelně postalinského období. Když se Chruščov počátkem šedesátých let pokusil ovlivnit odchod z funkce rumunského Gheorghiu-Deje a albánského Envera Hodži, skončilo to neslavně - pro Chruščova. Ty vztahy jsou mnohem složitější, než se laikům zdá. Tak Antonín Novotný se velmi znelíbil Brežněvovi svým nesouhlasem s odvoláním Chruščova z funkce v říjnu 1964, a přesto zůstal ve funkci až do ledna 1968. A odešel teprve tehdy, když se pro to vytvořily vnitřní podmínky, nejprve v předsednictvu, a pak na plénu ÚV KSČ. Pak teprve mohl Brežněv říci: "Eto vaše dělo", dříve ne!

Teprve, když byl nastolen požadavek dekulace funkcí, čili jejich rozdělení na předsednictvu ÚV KSČ a tam byl na řadě zasedání těžce probjován až nakonec přenesen do pléna ÚV KSČ, kde musel být znovu probjován i proti zdržovacím fintám, než byl konečně prosazen. Ale trvalo to od říjnového přes prosincové plénum 1967 až do lednového 1968. Přání změn v politice musí dostat podobu vůle k moci, projevující se různými činy s odvahou riskovat. Kdyby to na podzim 1967 nepodstoupili Hendrych, Kolder, Černík, Dubček, tak ke změně nemohlo dojít. Teprve pak, když byl prosazen princip dekulace, vyvstala otázka, kdo na místo Novotného. Žádný z uvažovaných alternátů neuspěl (Hendrych, Černík) - a tak byl nakonec zvolen ten třetí vzadu - Dubček.

Ono se samo nic nedekuluje bez nastolení problému tam, kde se o něm rozhoduje, to jest nejdříve na předsednictvu, a pak v plénu ÚV KSČ. Dosud se tam nic takového nestalo, ať již z opatrnosti nebo u vědomí toho, že dnešní první muž je z jiného těsta a určitě by neváhal použít síly v mocenském konfliktu. Navíc na rozdíl od Novotného má za sebou sevřenou řadu slovenských členů ÚV KSČ - třeba i z nacionálního zájmu na přerozdělování národního důchodu. Čeští členové ÚV KSČ jsou rozdělení rivalitou mezi dvěma alternátů a tak větší část opatrnicky vyčkává, jak to všechno dopadne. Jenže fámami o změnách, pronikajícími i z mocenských článků, se změny nedělají, nejsou-li doprovázeny odpovídajícími činy. Zase jednou se projevila stará nemoc české politiky, nedocení slovenského fenomenu v československé politice. Kdy už se s ním čeští politici naučí pracovat?

Caesura Reykjavíku

je v našem prostředí zcela nedocněna, a proto většinou nedomyšlíme všechny její možné důsledky v oblasti mezinárodněpolitické, ekonomické, vojenskopolitické. Mnozí se stále ještě tváříme, že se nic tak moc nestalo a že i nadále půjde "business as usual". Zatím nejpregnantnější důsledky nezdaru v Reykjavíku okomentoval polský publicista Zygmunt Szeliga (Polityka 47/86). Reykjavík je určitým druhem caesury čili předělu ve vztazích mezi Východem a Západem. Konec roku 1986 výrazně ochladil naděje na brzké zmenšení závodů ve zbrojení a tím i snížení nebezpečí a ekonomického zatížení, jak spolu souvisejí.

No a jsme u toho, co zřejmě bylo skutečným jádrem jednání v Moskvě. Globální ekonomická reforma s celkovou přestavbou ekonomického mechanismu se tak stává věcí postupných zatím spíše dílčích opatření než rázného postupu. Zatím se vyčkává, jak dopadne iránská aféra v Bílém domě. Skončí Irangate jako Watergate odvoláním presidenta? A byl by Bush jako president vhodnějším partnerem pro uzavření dohody v duchu Reykjavíku? Nejsem vědma!

Jestliže jedním z bezprostředních důsledků toho, co následovalo po Reykjavíku, je odklad či aspoň zpomalení tempa v prosazování globálního řešení a vytvoření nového ekonomického mechanismu, nemohlo se to neodrazit v práci tzv. kolodějské komise, která měla připravit návrhy takových opatření pro Československo. Předběžné výsledky práce komise nebyly zatím předloženy ani předsednictvu, a proto se nemohly zatím promítnout ani do přednesené zprávy na zasedání ÚV KSČ. Někteří z politicky nejmocnějších členů komise - s odkazem na vrcholnou schůzku v Moskvě - prosadili, aby vypracované materiály nejdříve prošly rezortním připomínkovým řízením. A teprve později byly předloženy ÚV KSČ. O rezortním připomínkovém řízení koluje vtip, že když jím projde ježek, je z něj mrtvá myš. Hrozí prostě zamítnutí odkladem. Někteří skální optimisté věří, že se to ujasní a prosadí do příštího pléna ÚV KSČ v dubnu 1987 - prý i s tou personální změnou. Tedy už zase přede kolovrátek svou starou píseň: Když ne do vánoc, tak do velikonoc, ale to už zcela určitě. Kdo tomu chce věřit, no prosím, neberu, mu to. Wishfullthinking, Wunschdenken, přání otcem myšlenky, čísa babe chcelo, o tom sa jej snilo, taková je má diagnóza všech těchto fám, pověstí, transů a chimér.

Výrok G.H. po návratu z jednání v Moskvě je interpretován různě. Řekl prý: "Súdruhovia, verte mi, až ucítim, že nevládzem, ani hodinu dlhšie vo funkcii neostanem." Ti, kdo ho málo znají, si to vysvětlují tak, jako by to už nastalo na příštím plénu v dubnu 1987. Tedy zase do velikonoc ... Při zevrubnější analýze tohoto výroku, s přihlédnutím k povaze jeho autora, bych podtrhl to až a chápal bych ho v protikladu s už. Bral bych to takto: Sám určím, kdy odejdu! Jistě mohou nastat různé příhody (mozkové, srdeční), ale na takových předpokladech nelze zakládat prognózy politického vývoje. Viděl bych to jako dosti dlouhý podhod a ne jeden skok do příštích velikonoc. Či do roka a do dne.

A možná, že je to tak z dlouhodobého hlediska i lépe. V mezičase vstoupí do hry další mladší aktéři, nezatížení účastí na roce 1968 ani z jedné strany.

7.12.1986

"Tak ale toto místo Bůh opustil,"
řekl jsem sklesle.
"Viš snad o nějakém, kde by se Bůh
cítil jako doma?"

/Umberto Eco: Jméno růže/

Podivná jména pro skutečné lidi! Kele - už jdou!

/Virginia Woolfová: Lesí akty/

Jestliže jsme vyšli z ničeho, je jasné, že jdeme do všeho.

/João Guimarães Rosa/

Nemůžeš jít po cestě, dokud jsi se sám nestal Cestou.

/E.P. Blavatská: Hlas ticha/

/Dveře jsou nesmrtelné./

... ukázat nikoli cesty, ale způsob, jak se orientovat na
budoucí mapě.

/Paul Claudel: Rozhovory
o životě a smrti; /Furius//

"Budeme kapucíny? Nebudeme kapucíny?" Hle, jak zní dnes otázka.
Včera jsme ještě říkali: "Budeme pány světa?"

/Paul-Louis Courier:
Pamflety proti příživníkům/

Nekonejte nikdy bočných pochodů před armádou v pozici.
Tento princip je absolutní.

/Napoleon Bonaparte/

Každý tvor věří v důležitost toho, co dělá. Moucha sedící na ocase
lva věří, že ho zahřívá. Má vlastně pravdu - ale nehřeje ho tolik,
jak si myslí.

/Paul Weiss/

"Skoro nikdy na něho nemyslím. To není člověk, na něhož by bylo
možné vzpomenout jen letmo, a tak na te nemám čas."

/Joseph Conrad: Zlatý šíp; /Rita//

Má příliš mnoho ducha, jezdí a duchem jako na kouzelném voze po
světě, i tam, kde nejsou cesty. A sám není schopen poznat, že tam
žádné cesty nejsou. Tím se jeho pokorná prosba o následování mění
v tyranii a jeho poctivá víra, že je "na cestě", v pýchu.

/Franz Kafka/

Je te muž krajně rezignovaný, ve skutečnosti nikdy nechtěl převést svůj plán. Je te specialista na agonie.

/Alfred Andersch: Bouře v Ardenách/

Je nějaká zjevná pohnutka nic neučinit?

/.../

Je něco co by dovelpvalo nesvelit k bezcílnému činu?

/Věra Linhartová: Twor/

/Daleko široko? Daleko úzko./

... beznadějná chvíle toho, kdo zvítězil poprvé a nyní chápe, jaká trýzeň je vítězit, a ví, že je od toho okamžiku zavázán pokračovat v životě, který si zvolil, a že mu nebude dopřáno, aby unikl jako ten, komu se síl nedostává.

/Italo Calvino: Baron na stromě/

Nic na světě není člověku víc proti mysli, nežli jít cestou, která vede k sobě samému.

/Hermann Hesse/

/Nesmrtelné dveře?/

Něco scházelo, i když už byl oblečen. Podobal se, avšak nic víc!

/Vladimír Holan: Kolury/

Obklopovalo jej něco víc než děs temnoty, lpěla na něm hrůza světla.

/G.K.Chesterton/

Jitro je, když procitnu a rozbřeskne se ve mně.

/H.D.Thoreau/

Někdy je krátkodechá bezstarostnost záchranou srdce. Někdy musíme prosit Boha, aby nás chránil před předtuchami.

/Alexandr Solženicyn/

Jako bychom pracovali společně na jedné soše a tesali ji každý z bídy druhého. Ale já ani nevím, co má představovat.

/Graham Greene: Konec dobrodružství/

/zacelená jablka,
nakousnutý ráj./

Jeden skutečný státní rada pohlédl na krásnou krajinu a pravil: "Jak kouzelný to výkon přírodní!"

/A.P.Čechov: Ze zápisníku/

/Na stožáru tužka bílá,
mléčná dohlednost./

Všichni máme u sobě tentýž počet mrtvých. Co nás liší,
není počet, nýbrž hodnota oněch mrtvých.

/Maurice Maeterlinck:
Před velkým mlčením/

Smrt je tak stará, že s ní hovoříme latinsky.

/Jean Giraudoux/

Všecka zvířata umřela o chvílenku dřív.

/Z. Herbert: U vrat údolí/

Rosencrantz: Nic jiného neumějí - než umírat?

Herec: Ó ano - krásně zabíjejí. Abych řekl pravdu, někteří ještě lépe než umírají. Ostatní umírají lépe než zabíjejí. Tak vytvářejí kolektiv.

/Tom Stoppard/

Žilo se tam už jenom jakousi váhavostí mezi zblbnutím a zblázněním.

/L.F. Céline/

/Věčná tužka. Doblednost./

Není než jeden způsob, jak číst dějiny, totiž zemřít.

/Léon Eloy/

/Vztyčen krví, ~~kravinami~~
travinami polehlý./

Váží si tolik života, který je nám dán jen jednou, že e ho nebudlám věnovat aktuální mizérii.

/A.P. Čechov/

Seuhlasil ukvapeně, jako by člověk ve světě násilí mohl alíbit cokoli.

/Graham Greene/

/Vztyčen krví,
trávu polehlý./

Nikdy se vlastně neví, je-li vůbec nějaká naděje, že se jednou napraví škody vzniklé tím, že se člověk někam vzdálil.

/Elisabeth Bowenová/

Není snad nic nesmyslnějšího, nic ukrutnějšího, než zemřít dřív než jsme stačili napáchat hříchy, které smrt ospravedlňuje.

/Heda Margoliová - Kovályová:
Na vlastní kůži/

Jednou jsem mu zachránil život. Na to já nezapomínám.

/Samuel Beckett: Všecky padající/

Jediné to, co se nemá státi, může se bez nich obejít.

/Z.Krasinski: Modlitby/

Když nežijeme, jak myslíme, nakonec budeme myslet tak, jak žijeme.

/Paul Bourget/

Jedinými zpátečníky jsou ti, kteří se cítí dobře v přítomnosti.

/M. de Unamuno/

Mluvití vážně znamená odpovídat na hloupé otázky.

/G.K.Chesterton/

/Věčná tužka./

Anděl je rozběsněn, vida mne tak pitomým.

/Max Jacob/

Člověk přece nemá mít k životu poměr kritika, ale patriota.

/Karel Poláček/

/Mléčná dohlednost./

Z okna jedoucího vlaku jsem viděl vůz a koně s pytlí ovsa -
věčné symboly loučení.

/György Konrad: Spoluviník/

/Nesmrtelné dveře? Nesmrtelné veřeje./

Až Bůh řekne: "Jsem stár," už dávno
zapomeneme, proč jsme s eloučili.

/Jack Kerouac: Satori v Paříži/

Symbolika Petrohradu a problémy sémiotiky města

Jurij M. Lotman

V systému symbolů vypracovaných v historii kultury má město zvláštní postavení. Je třeba vyčlenit dvě základní sféry městské sémiotiky: město jako prostor a město jako jméno. O druhém z těchto aspektů jsme společně s B.A.Uspenským pojednali jinde a zde se jím nezabývám.

Město jako uzavřený prostor může být ve dvojím vztahu k okolní Zemi: může být nejen izomorfní státu, ale ztělesňovat ho, být jím v jistém ideálním smyslu (tak Řím-město, a zároveň Řím-svět), ale může být také jeho antitezí. Urbs a orbis terrarum se mohou brát jako dvě nepřátelské podstaty. Podle Geneze (IV,27) prvním zakladatelem města byl Kain.

V případě, že město má k okolnímu světu stejný vztah jako chrám k městu (tj. když je idealizovaným modelem kosmu), pak je město situováno ve středu Země. Lépe řečeno, ať už je situováno kdekoli, připisuje se mu centrální postavení, je pokládáno za střed. Jeruzalém, Řím, Moskva vystupují v určitých textech právě jako centra nějakých světů. Jsou ideálním ztělesněním své země, může město zároveň vystupovat jako praobraz nebeského města a být pro okolní území svatyní.

Město však může být umístěno i excentricky vzhledem k příslušné Zemi, stát za jejími hranicemi. Tak Svjatoslav přenesl své sídelní město do Perejaslavce na Dunaji a Karel Veliký do Cách. Takové akce mají bezprostřední politický smysl: svědčí zpravidla o agresivních záměrech - jde o připojení nových území, ve vztahu k nimž nově zakládáné sídelní město bude centrem. Je tu však i zřetelný semiotický aspekt. Především se zdůrazňuje extenzionální kód: to, co existuje, se prohlašuje za neexistující, a to, co má teprve vzniknout, ~~za jedině vpravdě existující~~. Svjatoslav jako by negoval reálnou Kijevskou zemi a myslel na stát, který má být teprve vytvořen. Nadto se výrazně zesiluje hodnotící postoj: To, co existuje a má příznaky přítomného a "našeho", se hodnotí záporně, a to, co má vzniknout v budoucnosti a je cizí, dostává vysokou axiologickou charakteristiku. Zároveň zjišťujeme, že koncentrické struktury směřují k uzavřenosti, oddělení od okolí, které se hodnotí jako nepřátelské, a struktury excentrické směřují k otevřenosti a ke kulturním kontaktům.

Koncentrické město vystupuje jako prostředník mezi zemí a nebem; kolem něho se soustřeďují genetické mýty (na jeho založení se zpravidla účastní bozi), má počátek, nikoli však konec - je to "věčné město", Roma aeterna.

Excentrické město je situováno "na okraji" kulturního prostoru: na břehu moře, v ústí řeky. Aktualizovanou antitézí zde není

země - nebe, ale opozice přirozené - umělé. Je to město vytvořené v rozporu s Přírodou, stojící s ní v boji. To dává dvojí možnost interpretace města: jednou jako vítězství rozumu nad živly, podruhé jako zkažení přirozeného řádu. Zde se soustřeďují eschatologické mýty, předpovědi zániku: vítězství živlů zpravidla představuje potopa, pohroužení na dno mořské. Podle proroctví Metodije Patarského čeká takový úděl Konstantinopoli. Tato varianta eschatologické legendy se stala trvalou součástí mytologie Petrohradu, podporována periodickými záplavami; zrodila i bohatou literaturu.

Věčný zápas živelnosti a kultury, implikovaný v ideji odsouzeného města, se v petrohradském mýtu realizuje jako antitéze vody a kamene. Jde přitom ne o "přírodní", "divoký" (neopracovaný kámen, nikoli o skály, stojící na svých místech od nepaměti, ale o kámen přinesený, opracovaný a "polidštěný", kultivovaný. Petrohradský kámen je artefakt, nikoli přírodní jev. Jeho příznakem není nehybnost, ale protipřirozená přemístitelnost. Petrohradský kámen je kámen na vodě, na bažině, bez opory; není "současný se stvořením světa" (Tutčev), kladl ho člověk. V petrohradském obrazu světa si voda a kámen vyměnily místo: tato je věčná, byla před kamenem a zvítězí nad ním, onomu patří dočasnost a přízračnost.

Situace "převráceného světa" začleňuje takový model města do širokého proudu evropské kultury 16. a počátku 17. století, který konec konců patří k barokní tradici; nesla v sobě z hlediska publika možnost protikladných hodnocení. "Převrácený svět" v baroku se spojuje s tradicí folklórně karnevalovou (srov. hluboké myšlenky M. Bachtina, které však v pracích jeho epigonů jsou interpretovány neoprávněně široce), přijímá se jako utopie, "země Coccagne" nebo svět naruby ve známém Sumarokovově chóru. Může však nabývat i zlovětských rysů světa Breughelova a Boschova.

Zároveň probíhá ztotožnění Petrohradu s Římem. Spojení dvou archetypů, "věčného Říma" a "Říma dočasného, odsouzeného" (Konstantinopole) vytvářelo dvojitou perspektivu, jež je pro významovost Petrohradu charakteristická: věčnost a odsouzení k zániku zároveň.

Petrohrad mohl být tedy interpretován jednou jako "ráj", utopie ideálního města budoucnosti, ztělesnění Rozumu, podruhé jako zlopověstná maškaráda Antikristova. V obou případech šlo o krajní idealizaci, jen znaménka byla opačná. Had pod kopytem Falkonetova jezdce znamenal poražené odpůrce Petrových reforem, byl však interpretován s celým sousoším i jako symbolizace konce světa.

Ideální umělé město vytvořené jako realizace racionalistické utopie by muselo být zbaveno dějin, neboť rozumnost "správného státu" znamenala odmítnutí historicky vytvořených struktur. Existence historie je však podmínkou fungujícího semiotického systému. Město vytvořené "rázem", mávnutím ruky demiurgovy, nemající historii a podřízené jednotnému plánu je principiálně nerealizovatelné.

Město jako složitý semiotický mechanismus a generátor kultury může plnit tuto funkci pouze proto, že je to kotelnice textů a kódů různé proveniencí, heterogénních, náležejících různým jazykům. Právě principiální semiotický polygnotismus každého města činí z něho pole různotvárných, jinde nemožných semiotických kolizí. Jak realizuje prostupování rozmanitých národních, sociálních, stylových kódů a textů, uskutečňuje město různé hybridizace, překódování, semiotické překlady, které je mění v mohutný generátor nové informace. Zdrojem takových semiotických kolizí je nejen synchronní koexistence různorodých semiotických útvarů, ale také diachronie: architektonické výtvořiny, městské obřady a ceremonie, sám půdorys města, jména ulic a tisíce jiných reliktních minulých dob se uplatňují jako kódové programy, vždy znovu generující texty historické minulosti. Město je mechanismus opětovně rodící svou minulost, již se dostává možnost koexistovat s přítomným jakoby synchronně. Z tohoto hlediska je město, právě tak jako kultura, mechanismus, který se staví proti času.

Racionalistické město-utopie postrádá tyto semiotické rezervy. Důsledkem nepřítomnosti historie se stal bouřlivý rozvoj mytologie.

Mýtus vyplňoval semiotické prázdno, situace umělého města se ukázala být mimořádně mytogenní.

Petrohrad je v tom zvláště typický: dějiny Petrohradu jsou neoddělitelné od petrohradské mytologie, přičemž slovo mytologie tu vůbec není míněno metaforicky. Ještě dlouho předtím, co ruská literatura 19. století od Puškina a Gogola po Dostojevského učinila petrohradskou mytologii faktem národní kultury, byla reálná historie Petrohradu prostoupena mytologickými elementy. Nechceme-li ztotož-

ňovat historii města s oficiální rezořtní historií, jak se odráží v byrokratickém spisování, ale pojímat ji v souvislosti z života. masý obyvatel, rázem bije do očí mimořádná úloha fámy, ústního podání o neobvyklých událostech, specifického městského folklóru v životě "severní Palmyry" od okamžiku jejího založení. Prvním sběratelem tohoto folklóru byla Tajná kancelář. Puškin chtěl svůj deník z let 1833-5 učinit svérázným archívem městských pověstí; sběratelem strašidelných historek byl Dělvig a Dobroljubov ve student-ském rukopisném časopise Sluchi (Pověsti) teoreticky zdůvodňoval úlohu ústního žívu v lidovém životě.

Osobitost petrohradské mytologie záleží v tom, že pocitování petrohradské specifičnosti se stává součástí jejího povědomí o sobě samé, tj. že předpokládá přítomnost nějakého vnějšího, nepetrohradského pozorovatele. Může to být "pohled z Evropy" nebo "pohled z Ruska" (= z Moskvy). Trvalé zůstává stále to, že kultura konstruuje pozici vnějšího pozorovatele sebe samé. Zároveň se formuje i protikladné hledisko: "z Petrohradu" na Evropu nebo na Rusko (Moskvu). Analogicky bude Petrohrad pojímán jako "Azie v Evropě" nebo "Evropa v Rusku". Obě tato pojetí shodně berou petrohradskou kulturu jako něco neorganického, umělého.

Je důležité, že vědomí umělosti je rysem sebehodnocení petrohradské kultury, a teprve potom přestupuje její hranice a včleňuje se do koncepcí petrohradské kultury cizích. Jsou s tím spjaty takové rysy jako přízračnost a divadelnost, které jsou v "rationalistickém" a "evropském" Petrohradě trvale zdůrazňovány.

Město vlepené do vzduchu, které nemá pod sebou základy - taková pozice vedla k pojímání Petrohradu jako přízračného, fantasmagorického prostoru. V ústní slovesnosti petrohradského salónu zaujímalo zvláštní místo vyprávění strašidelných a fantastických historek, vždy s petrohradským koloritem, a to už od 18. století. Ústní slovesnost dvacátých a třicátých let 19. století pojímá Petrohrad jako prostor, v němž tajemnost a fantastičnost jsou něčím zákonitým.

Druhým příznačným rysem petrohradské prostorovosti je její divadelnost. Už povaha petrohradské architektury s její unikátně jednotnou koncepcí ohromných souborů, které se nerozpadají, jako v městech s dlouhými dějinami, na složky z různých období, vyvolává dojem dekorace, Moskván to přitom vnímá jako příznak evropanství, zatím co markýz de Custine o tom psal v roce 1839 takto: "Petr Veliký a jeho nástupci pojímali své sídelní město jako divadlo."

Divadelnost petrohradského prostoru se projevovala v jeho zřetelném členění na "scénu" a "zákulisí"; je tu stálé vědomí přítomnosti diváka, a což je zvláště důležité, existence je tu nahrazena "jakoby" existencí: divák tu trvale jest, ale pro účastníky scénického dění "jakoby" neexistuje. Povšimnout si jeho přítomnosti by znamenalo porušení pravidel hry. Také zákulisní prostor - z hlediska prostoru scény - neexistuje. Pro scénu je reálná pouze scénická existence, a ta zase je hrou závislou na dohodě z hlediska zákulisí.

Vědomí o diváku, pozorovateli, jehož není vhodné si všímat, provází všechny rituální ceremonie vyplňující denní pořad "vojenského sídelního města". Voják jako herec je stále na očích, a přece oddělen od těch, kdo sledují přehlídku, ceremonii apod., oddělen stěnou, která je průhledná jen jedním směrem. Imperátor není výjimkou. Markýš de Custine psal: "Nepřítomnost svobody se jeví všude, až po tvář samovládcovu: má mnoho masek, ale nemá tvář. Hledáte člověka? Před vámi je vždy vladař."

Nezbytnost diviště je semiotickou paralelou toho, čím je zeměpisně excentrická poloha v prostoru. Petrohrad nemá vlastní pohled na sebe sama - je stále nucen konstruovat si diváka. V tom jsou jak západníci, tak slavjanofilové stejnými výtvary petrohradské kultury. V Rusku je možný západník, který nikdy na západě nebyl, nezná západní jazyky a o reálný západ se ani nezajímá. Když Turgeněv chodil s Bělinským po Paříži, byl ohkromen jeho lhostejností k okolnímu francouzskému životu. "Když poprvé uviděl náměstí Svornosti, zeptal se: 'Oprýadu? Vždyť tohle je přece jedno z nejkrásnějších náměstí na světě?' A když jsem přitakal, zvolal: 'No výborně; tak teď už ho znám, a pryč a konec!' a dal se do řeči o Gogolovi. Upozornil jsem ho, že právě na tomhle náměstí stála za revoluce gilotina a že tu stáli Ludvíka XVI; rozhlédl se, řekl aha! a připomněl scénu popravy Ostapa v Tarasu Bulbovi." Západ je totiž pro západníka právě pouhým hlediskem, nikli kulturní a geografickou realitou. Naproti tomu slavjanofilové, kteří studovali v zahraničí, chodili na Schellingovy a Hegelovy přednášky, jak bratři Kirějevští, nebo si jako J. Samarin najímali univerzitní profesory, aby se naučili mluvit rusky, si stejně bez přímého vztahu k věci konstruovali Rusko jako nezbytné hledisko, způsob pohlížení na reálný svět popetrovské evropeizované civilizace.

Ze stálého kolísání mezi realitou diváka a realitou scény, přičemž každá z nich se z hlediska té druhé jeví jako iluzorní, vzniká petrohradský efekt divadelnosti. Jeho druhou stránkou je vztah:

scénický prostor / zákulisní prostor. Prostorová antitéze Něvský prospekt s celou pompézní "palácovou" částí Petrohradu x Kolonna, Vasiljevský ostrov, předměstí byla interpretována jako vzájemný vztah neexistence. Každá z obou petrohradských scén měla svůj vlastní mýtus, který se realizoval v povídkách, anekdotách a byl spojen s určitým dílčím prostorem.

Petrohradská mytologie se rozvíjela na pozadí jiných, hlubších vrstev městské sémiotiky. Petrohrad byl koncipován jako námořní přístav Ruska, ruský Amsterdam, houževnatá byla i paralela s Benátkami. Zároveň však měl být i "vojenským sídelním městem", a ještě rezidencí a státním centrem země, a dokonce, jak jsme ukázali jinde, i Novým Římem s příslušnými říšskými pretensemi. Všechny tyto vrstvy praktických a symbolických funkcí si však navzájem odporovaly a často byly inkompatibilní. Založení města, které by funkčně nahradilo Novgorod, zbořený Ivanem Hrozným, a obnovilo i tradiční rovnováhu dvou historických center, jakož i neméně tradiční vztahy se západní Evropou, bylo nezbytné. Takové město muselo být ekonomickým centrem i místem setkání různých kulturních jazyků. Semiotický polyglotismus je pro takové město zákonem. "Avšak ideál" vojenského sídelního města "požadoval jedinou rovinu, přísnou důslednost jednotného semiotického systému. Každé vystoupení z tohoto systému mohlo pak vyhlížet jako nebezpečné narušení pořádku. Poznamenejme, že první typ vždy směřuje k nepravidelnosti a vnitřní rozpornosti, podobně jako umělecký text, zatímco typ druhý se upíná k normativní "pravidelnosti" metajazyka. Nebylo náhodou, že filozofický ideál "Města", který byl jedním z kódů Petrohradu 18. století, se znamenitě pojil s "vojenským" nebo "úředním" Petrohradem, ale nemohl koexistovat s Petrohradem kulturním, literárním a obchodním.

Zápas mezi Petrohradem-uměleckým textem a Petrohradem-meta-jazykem naplňuje celou semiotickou historii města. Ideální model zápasil o reálné ztělesnění. De Custinovi se Petrohrad jevil jako vojenské ležení, v němž místo stanů stojí paláce. Tato tendence se však střetala s houževnatou a úspěšnou protikladnou aktivitou: život prostupoval město skrze šlechtické paláce, v nichž probíhalo samostatné "privátní" kulturní dění, i skrze inteligenci svobodných povolání s její svébytnou kulturní tradicí a zakořeněnou ve sféře duchovní. Přenesení sídelního města do Petrohradu, zcela zbytečné pro úlohu ruského Amsterdamu, ještě stupňovalo komplikovanost při protikladů. Jako hlavní město, symbolický střed Ruska, Nový Řím měl být Petrohrad emblémem země, jejím výrazem, ale jako rezidence ob-

dařená rysy anti-Moskvy mohl být jedině antitézí Ruska. Složitě pronikání "vlastního" a "cizího" v sémiotice Petrohradu vtisklo svou pečeť na sebehodnocení veškeré kultury tohoto období. "Jakým-
si černým kouzlem jsme ze sebe udělali cizince mezi vlastními!" psal Gribojedov, a vyslovil tak jednu ze základních otázek doby.

Jak postupoval historický vývoj, Petrohrad se stále více vzdaloval spíornímu ideálu racionalistického hlavního města "řádného státu", města organizovaného na základě statutů a postrádajícího historii. Obrůstal historií, získával složitou topo-kulturní strukturu, která se opírala o mnohvrstevnost a mnohonárodnost jeho obyvatelstva. Život města se velice rychle stále více komplikoval. Pestrost Petrohradu naháněla strach už caru Pavlovi. Město přestávalo být ostrovem v impériu, a Pavel to řešil tak, že vytvořil ostrov v Petrohradě. Kolem roku 1830 bylo z Petrohradu město kulturně semiotickými kontrasty, což se stalo základnou výjimečně intenzivního kulturního života. Co do množství textů, kódů, vztahů, asociací, co do rozsahu kulturní paměti nahromaděné za historicky nicotný časový úsek své existence může být Petrohrad právem pokládán za unikátní jev světové civilizace. Podobně jako petrohradská architektura je i petrohradská kultura jedním z velkých výtvorů ruského duchovního života.

Ze sborníku *Sémiotika goroda i gorodskoj kultury: Petěrburg, Trudy po znakovym sistěmam 18, Tertu 1984*

přeložil Miroslav Červenka
zkráceno

261

TŘI DOBY JIŘÍHO POLÁKA A JEHO ZÁNİK

Bylo docela obyčejné ráno pod mrakem na konci března. Žádné jaro ve vzduchu, jen cosi rozepsaného na stole před oknem. Mělo to být už týdny hotovo a tím méně se do toho chtělo. Slibně zazvonil telefon. Budu od marných muk odvolán. Možná k něčemu ještě zbytečnějšímu. Ale nic, zdálo se, nemohlo být horšího než bezbarvé březnové ráno, když hlava funguje roztržitě a s energií spíš ještě podnormální. Jen jaksi k mírné obnově čistoty a k nasycení. Takže telefon tak ranní výjimečně byl skoro vítán.

- Zdravím tě, Jarda.

Jardů bylo a je v životě několik. Ale s kým začalo přátelství kolem čtrnácti let a nějakou dobu dost živě pokračovalo, zůstává i pouhou barvou a rytmem hlasu v paměti, i když se pak styky rozplynuly do mnohaletých mezer. Toto ve zlomku vteřiny zřetelně byl inženýr Jaroslav, chemik a manžel právě tak přátelsky pozorné, navíc krásné Dory, kdysi basketbalista, naštěstí v době, kdy ještě ten obor nebyl výhradním klubem dvoumetrových, a druh na dávném čtyřčlenném automobilovém obletu Anglie, Skotska, Walesu a některých částí kontinentu. Bylo to před půlstoletím po tisícikoruně za osobu.

- Ahoj, Jardo, rád tě slyším.

- S tou radostí počkej.

A vyložil důvod. Omlouvá se, že nevolal dřív, ale vlastně se chce jen ujistit, že jsem parte dostal a že se v jedenáct ve Strašnicích uvidíme.

- Parte? Chodí jich čím dál víc. Ale na dnešek předvolání nemám.

- Honza Kozák. Hrál tenis, blázen. V sedadesátí. Myslel si, že

když je doktor, poradí si. Hnal se na síť a už nedoběhl. Tak mi to říkali. Ale přijď a povíme si víc.

- Díky, přijdu.

Takže Jan. Též basketbalista, dokonce o dva či tři centimetry menší než Jarda, a též účastník oné jízdy, spolu s Jardou vynálezce termínu degeneráti pro osazenstva zadních kupé daimlerů a rolls-royců, vedle nichž jsme jako rovní s rovnými jen díky husté dopravě a světelným signálům popojížděli po Piccadily v přetíženém rapidu firmy Škoda. Ano, už tehdy. Konstrukce ovšem byla jiná. To jen invence v názvech zaostává. Bezpečnost naopak vzrostla. Pas hned tak někdo nedostane. Dávno jsou zavedena víza i výjezdní. Někteří jsou za nic zavírání i do prostorů značně užších než meze zdejší republiky. Ale vynálezcem degenerátů, na něž se zvláštním pocitem podobnosti nelze nezapomenout, kdykoli ulicí zdejšího města míjí některý z četných superspotřebových supertatraplánů, neúměrných vůči jiným výdobytkům místního hospodářství, možná byl čtvrtý a nejmladší účastník jízdy, tehdy šestnáctiletý, ale zrale bystrý Jirka Müller. Ještě žije, říká jí zprávy z Anglie, kde se zachránil s matkou i s otcem včasným odchodem v roce 1938 a která ho pak ohrozila, když si ho vycvičila za leteckého navigátora. Přežil, vzal si účastně vlídnou a mnohostranně pozoruhodnou Skotku Mary a zůstal sloužit Británii. Už ne tak nebezpečně. Na význačném místě a uprostřed nádherného Somersetu v obuvnickém průmyslu. Ne, basketbal nehrál. Podnes má nejraději tenis. Ale jak byl viděn na travnatých dvorcích Cumberland Clubu v Londýně, není blázen jako Jan, aby se s přehnaným zrychlením hnal na síť. Drží se i jinak základní lajny, zdatně a na úkor nikoho. Snad, doufejme. Či snad ke škodě Mary? Kdo ví. Není vizum.

A je vlastně už nejvyšší čas slušně se obléknout na rozloučení s Janem. Ten byl naopak starší. Podařilo se mu medicínu dostudovat

včas, než Hitler zrušil zdejší univerzity. Specializoval se na chirurgii. Snad to při své chlapecky různé i nerozmyšlivé bezprostřednosti neměl dělat. Interní nemoc umožňuje úvahu a konzultaci. Kde je třeba chirurgie, tam se žádá v zájmu zachování života neukvapené a přitom detailně přesné myšlení a jednání. Jan býval humorně milý právě svými ukvapenostmi. Dovolil přátelům vpadnout do letenského bytu svých rodičů v předpolední chvíli, kdy jeho otec, profesor Jan Blahoslav Kozák, filozof a evangelík, jak se mí už tak raně trochu neshodovalo, hrál ve své pracovně na housle a přerušoval sólově hrou Frühlingssonatu občasnými dotazy na adresu jedné ze dvou či tří zkoušených studentek a studentů: "Vy se tedy, kolegyně, domníváte, že podle Kanta je správné jednat jen podle pokynu maximy, o níž si smíme přát, aby byla obecně platným zákonem?" A do chvějivého tónu pokračujících houslí chvějivěji zaznělo dívčí: "Ano, úplně tak, pane profesore." Jednou nás bylo víc, nezdrželi jsme se v předsíni zakuckání, a tu v náhle otevřených dveřích pokoje s houslemi a smyčcem po boku co nejuvzpřímeněji stál nevysoký, krom okrajových pološedí lysý a jaksi sebelítostivě sebeuctivý pan profesor. Za ním byla zahlédnuta mladičká kolegyně, jak si v děsu oběma dlaněmi a pěknými roztaženými prsty kryje tvář. Pan profesor zase za sebou zavřel a Jan zašeptal: "Já nevím, co fotr na těch holkách má. Jsou to kozy." Ne že by Jan něco měl proti ženám trvale a ze zásady. S několika chodil, jednu si natrvalo vzal za manželku --- ale jedna taky za nešťastných či smolných okolností zesnula po jeho operaci. Zůstalo uvnitř, co nemělo. Do operačních sálů pak už nesměl. Stal se závodním lékařem. Zvláštní osud, stát se něčím takovým, když už závod o vyšší životní dráhu a úspěch musel být vzdán. A teď se hnál k síti. Ani napodruhé nedoběhl.

Vydal jsem se na cestu přes město se smutkem, že možnost promlu-

vit s ním pominula. Už nikdy se jako tenkrát mezi Londýnem a Brightonem nebude ucházet o možnost řídit vůz a nepojede pak k hrůze pasažérů i protijedoucích automobilistů po německu vpravo, ač u nás se stejně jako v Británii jezdilo vlevo. Ani mi už ve chvíli, kdy pojedou zhruba devadesát, nezacloní v zájmu svého vymocení oběma dlaněmi a velmi pevně oči. Užilo se s ním, nadějným chirurgem. Bylo však proč též myslet na živější a ještě zcela pozemské setkání s chemikem Jaroslavem. Nikdo jiný z přátel neměl gramofon His Masters Voice tak úplně nejnovějšího typu jako on. Na klíčku, jistě, ale ta lehkost zvukovky. A ty desky. Paul Whiteman kraloval, to se ví. Jarda vždycky jaksi chodil středem, ať se móda jazzová či politická nebo oblékací odchylovala na kteroukoli stranu. Ale Armstronga vypouštěl z šelestících desek do prostoru pokoje ve Veverkově ulici tak brzy, že Gora (podle křestního listu Gerhart) Novotný, syn důmyslného vynálezce samočinně se vracejícího ukazovatele směru v továrně Praga a sám notorický nevraceč vypůjčených knih i fotoaparátů, navrčeně protestoval, aby ten trubač nechal přehánění. Ne, Gora se tehdy do rapidu nevešel a nemohl tedy v Londýně ani v Paříži nic namítat, šel-li se večer poslouchat Pete Rugalo, Stan Kenton nebo právě ten Whiteman, už tehdy pro pokročilejší uši konzervativně uňouňaný. Zeptám se Jardy, jak to cítí teď. Ještě si přehrává ty antikvity?

Krematorní divadlo nebylo přeplněné. A kde ty davy taky vzít. Otec profesor zesnul v sedmdesátých letech, tedy příliš pozdě na to, aby svůj trochu zvláštní protestantsky křesťanský pozitivismus poněkud nezostudil snahou přetlumočit jej v jakéhosi právně zavrženého předchůdce marxismu-leninismu-stalinismu, a nezkusil to pak zase napravit, méně dávno zesnul Gustav, poněkud mladší Janův bratr, na setkání přívětivý vypravěč o bezmocnosti úřadu pro zachování historických památek tváří v tvář novým vykladačům i utvářečům historie. Ale když kdosi z kruhového pseudomra-

morového řečníště vedle krematorního portálu nesrozumitelně promlouval, myslel jsem především na nejmladšího Kozáka, Pavla. Nedotáhl to k maturitě, učil se automechanikem, měl samostatně vyspravenou sedm set padesátku značky Indian a pak brzy měl několik jizev na tváři i jinde a hlavně místo většiny původních zubů zlatě vroubený plátek zubů umělých. Kamarád nad kamarády. Kdykoli dovezl kamkoli, mluvil o světě pravdivěji než filozof, z vášnivého vztahu k síle motorů udělal ze sebe jejich ovladače v podobě jednoho z nejmladších zdejších vojenských pilotů. Po září 1938 prchl, a to s takovým rozběhem, že přistál až ve Spojených státech. Jistě nějakou dobu trpěl, když v Evropě jeho druzí z letky létali a padali v RAF, ale po Pearl Harboru se dočkal. Podle posledních zpráv létal jako pilot z Egypta demolovat s konečnou platností, co Hitlerovi zbylo z naftových polí u Floesti. To došlo koncem května na pohlednici s pyramidou u Káhiry. Datum nečitelné, ale patrně to bylo 8.5.1945, protože dole pisatel přikreslil VED, sláva! Den vítězství v Evropě. Děsivé pozdní vítězství trochy rozumu nad nestvůrným množstvím vražedného blbství. Pak dlouho nic. Začal červen a Jan hlásil: "Už to víme." Létající pevnosti USAF, detašované v Egyptě k řečeným náletům, musely být zčásti přemístěny z jednoho letiště na jiné. Start Pavlovy dvacetkrát prozkoušené pevnosti se nezdařil. Pavel se zlatě vroubenými zuby a s osmi kamarády na palubě prošel dvaceti nálety a ze všech útoků stíhaček i flaky vyvážl. Teprve den po míru v tom všichni zůstali.

Opona za rakví se vrzavě uzavřela. Octli jsme se v počtu osmi či devíti, kamarádi z dávných let, u nefontánující fontány uprostřed nádvoří před divadlem. U některých v dotazníku vědomí zůstalo prázdné místo hned v rubrice jméno a příjmení. U jiných naopak obojí bylo důvěrně a nezníčitelně známo, jenže ruku nepodali, neobjali, nebyli. Až si mě chemik a přítel Jaroslav podvedl stranou.

- Já ti chtěl nejen tohle, lehce naznačil palcem a dlaní pravé ruky směrem k nevýstavnému sloupoví spalovny --- myslím Honzu. Už jsem ti to říkal. Prostě blázen. V sedmdesáti tenis. Ale představ si, co se stalo.

Ostatní se shlukovali kolem nás, ale Jarda poprosil, ať jsou chvilku trpěliví. Buď už to vědí, a pokud nevědí, nemají čeho litovat. Napínal mě. Těsně bok po boku jsme poodešli z nádvoří mezi hroby. Jaroslav si do nedávných týdnů jednou za rok či za půl roku psal s jiným z dávných přátel. S Jirkou Polákem.

- Povídej, co je s ním! skoro nepříslušně k hřbitovu jsem zvolal při pomýšlení na toho žertovného, pak imponujícího, na čas trochu směšně sebeuctivého, vždy však humorného a velmi lidského tvora. Patřil k prvním mezi ranými přáteli, ač spolužákem nikdy nebyl. Gymnaziálně studoval v pražském Harrowu či Etonu, totiž v prestižní střední škole zvané Křemencárna, protože její budova stála v Křemencově ulici. Vzhlíželo se tam, ale Jiří neshlížel. Měl dostatek chytrosti a pohotovosti, aby výtečně procházel z ročníku do ročníku, a nepřipadalo mu to tak významné, aby se tím chlubil. Jiné to bylo s jeho sportovní ctižádostí. Dal se předčasně do VS, čili do Vysokoškolského sportu, klubu studentů univerzity a techniky. My zatím dokončovali střední školu. On, já i další jsme hlavně rádi běhali na lyžích. Tam jsme se s Jiřím sblížili. Byl ovšem tintítka a ke všemu, zdálo se nám, líný. Tenký, fyzicky bez jiskry, třebaže jinak sršel, po ránu neprobuditelný. Jakmile se začalo ujímat sjezdařské lyžařství, od běhu zběhl. Neměl jsem čeho litovat, že jsem se na to nedal s ním. Býval i ve sjezdu či ve slalomu právě tak dvanáctý až dvacátý jako já mezi krkonošskými kluky v běhu. Neměl čas přetrénovat svou základní, milou, lidsky pŕvabnou a snad až přehnaně hubenou neohrabanost. Dějiny mu to nedovolily. A vlastně i otec, podobně tenký a jen středně velký krej-

čí nadstředních městských vrstev na Vínohradech. Kde jinde než ve Slezské ulici, o dva rohy z Jiřího náměstí. Ten otec byl bystrý a věděl dopředu. Odeslal začínajícího studenta práv dokonce už před Mnichovem za svým bratrem v Chicagu. Jenže to nebyli jen tak ziskuchtivci. Jako by navíc byli chtěli i slávu. Fakt si to snad podnes někdo myslí. Ve shodě s chicagským strýcem Jirka, syn krejčího z Vínohrad, zažádal po Pearl Harboru o urychlené americké občanství, aby mohl vstoupit do armády a případně aspoň někoho zachránit před zběsilostí tehdejších Němců a Japonců.

Jardu a mě dostihl mezi hroby jiný náš kamarád z předválečných let, Karel. Měl slzy v očích a chtěl vědět, co si povídáme. Prý to ví, ale nemůže za to. Měl zařvat i on? Jak mohl tenkrát vědět, že židovka sezdaná s arijcem nezavede do Terezína s sebou i toho arijce.

- Karle, buď tak hodný, řekl mu Jaroslav. Chvilku a jsme u tebe. Karel se odploužil.

- Co se mu stalo? zeptal jsem se.

- Nevíš? Napřed nedal jinak, než že z dvaceti uchazečů o krásnou černou milionářskou dědičku Hanku Wolfovou vyhraje on, a když vyhrál, bylo už po březnu třicet devět, takže se místo miliónů spokojil vlastní kůží a dal se rozvést.

- Fakt. Byl tam v té jejich vile Ježek a hrál, co nejnovějšího se ve světě zábavy a jazzu událo. Beguin, zironizované tango, strašně opravdové blues. Až ho přesytili nesmyslem jménem šampaňské, takže zašilhal — ze všech právě po Hance. A byli aspoň tak slušní, že ho odvezli zpátky do Prahy.

- Ale to bylo nejmíň rok před tím horším krachem. Karel Alber byl vůl. Nepočkal, co bude. Jednal předvídavě.

Většina nearijských manželek arijských manželů a nearijských manželů arijských manželek se v důsledku jakéhosi zmatení eichmannov-

ských myslí zachránila. Jak to zmatení mohli arijské manželky a arijské manželé tušit --- chce se snad někdo ptát. Ony a oni neměli v dané době prážádné právo vůbec se ptát. Byli manželé? Byly manželkami? Kdo v jakékoli rozhodující výši měl a má o nich co rozhodovat, jenže se ani nelze neptat. Proč například Karel chtěl být v zájmu života - v zájmu svého nejužšího života - sebezáchovně chytrý. Nebo naneštěstí nejen Karel. I hrst jiných.

- Dokud Karel neumře, normální život mu už nikdo nevrátí, řekl Jaroslav a já se ohlédl, zda postava Karla Albera, i teď v pětadesátiletém stáří přes truchlivou nachýlenost hlavy štíhle pěkná, je už z doslechu.

- Nejsme nespravedliví, Jardo? vydechl jsem, ač ovšem vše ve mně hlasovalo pro krásnou, tenkou, dlouhou a černovlasou - uloupenou a zavrženou Hanku. Ne, asi nejsme. Povídej o Jirkovi. Co se stalo?

Ale Jaroslav jen bezradně a bezmocně zavrtěl hlavou a bradou ukázal kamsi za moje záda. Než jsem se stačil obrátit, lehce mi od tamtud dolehla na rameno čísi dlaň.

- Je mi potěšením tě vidět, škubec, řekl nezmýlitelně obřadný hlas inženýra Hrdého, podivuhodně vychovaného malého žabího muže, jak ho kdosi kdysi pojmenoval snad za ta široká ústa nad rozpláclou či skoro neexistující bradou. Jinak byl vynikajícím biliáristou, vždy pevně obhajoval Velkou i Malou operetu a Vacka i Knocha proti kosmopolitismu R.A. Dvorského, a třebaže za studií nehalasně, ale dost a dost zřetelně tíhl k Hodačovu národovectví, podnes na kterémsi z mnoha ministerstev obchodu či průmyslu zdárně uplatňoval svůj komerčně inženýrský byrokratismus.

Od jiného bych tu pradávnu přezdívku i na hřbitově přijal se smíchem. Od proslule zaangažovaného příslušníka středních kádrů mi připadala jako cosi naschvál exhumovaného, abych za prvé věděl, že se

známe půl století a může si tedy leccos dovolit, ale za druhé a hlavně abych si nemyslel, že je to mezi námi jedna jedna. Ví přece, v jakých neklasifikovatelných oblastech místního života jsem se vlastně vždycky pohyboval. Kolega chemik Jaroslav to sice dotáhl výš, ale přece jen ne tak vysoko, aby se muselo dbát jeho soukromí a důvěrného rozhovoru se známým nýmandem.

- Půjč mi Jardu na chvílku, pokračoval Hrdý a zvedal ze své níže ke mně svou neexistující bradu. Přece jen již půjdu do důchodu a opatřil jsem si z té příčiny fenku čisté rasy, ale nečistých mravů. Za nekontrolovatelných okolností otěhotněla. Jarda mi doporučí, jak dál, že, Jardo.

Za tu bezmála vančurovskou stylizaci i recitační projev se dalo něco odpustit. Možná jsem hlavně byl rád, že rozmluvu s ním i za mne odbude Jaroslav. Zatím jsem se rozhlížel po kamenných, betonových a záhonkovitých památnících po lidských tvorech. Jako by se toho něco v těch živých dožadovalo. Jakási společenská povinnost. Ale co potom rozmetaný hřbitov u místního nádraží v Nymburce. Nejen tam zplanýrovali hrob s kostmi předků mého otce - ale kam se poděl ten půvabný a vždy potěšeně obdivovaný pomník s reliéfním vyjádřením železničních kolejí vnikajících do tunelu. Metafora pro zaniklého stavitele tratí přes doly a skrze hory? Obcházel jsem pomník, zda trať na rubu někde vyjíždí a míří dál. Byl tam jen studený, plochý, laciný mramor.

Na pohřbu lékaře to tedy byl samý inženýr. Ovšem krom Jirky Poláka. Ten napřed lékaře spíš potřeboval. Ale jak se potom vzepjal, orel. Mohlo být kolem dvacátého května 1945. Náš dvoupokojový byt s malou halou a menší kuchyní v ustupujícím nejvyšším patře naštěstí poměrně nedávno postaveného činžáku byl stanem, noclehárnou, co nejpřívětivějším průchodištěm a dočasným domovem navrátilců z koncentračních táborů, z Terezína, z pobytů v těch či oněch lesích, horách a náručích

a stodolách dobrých lidí po útěku ze zajateckých lágrů. Čekali u nás na odchod či odjezd do definitivnějších bydlíšť. Někteří především čekali, že se objeví bratr, otec, matka, syn, přítel, přítelkyně. Možná ta před čtyřmi lety nejbližší. Možná ten. Chodili do navrátilceckých středisek, někdy se vraceli s povzbuzenou nadějí, někdy sručením svědectvím skoro nevývratným. Přes přírůstky takových svědectví každé zazvonění u našich dveří všech dvacet či dvaadvacet obyvatel zvedalo na nohy. Spěchali ke dveřím někoho obejmout. Ale v tu předpolední hodinu kolem dvacátého května jsem po zvonku byl u dveří první. A stát tam nad schody socha Svobody, asi bych se byl údivem, radostí, dojetím v otevřených dveřích zapotácel mnohem méně. Nad hromadou konzerv, krabiček, druhů ovoce, dlouho zde fantastických, kartonů cigaret v rozpražené náručí bylo vidět jen ty jediné známé černošsky výrazné rty, humorně rozzářené šedomodré oči pod černým obočím, štítek dost bohatě zdobené brigáděrky, o něco níž na uniformě duhové proužky vyznamenání a emblémy znamenající leteckou příslušnost. Ale na zlomek vteřin cosi odrazovalo od okamžitého přisvědčení a objetí. Síla těch paží a šíře ramen v uniformě. Tintítka Jiří? Nikdy. Ale jeho i můj pohyb znamenající rozpoznání nastal zároveň. Většina nákladu se po našem objetí valila po schodech dolů. Naštěstí sběračů bylo u nás dost. V ulici čekal na Jiřího džíp řízený černým poddůstojníkem, který byl ohledně tvaru úst méně černošský než jeho velitel. Musel nahoru, ale s dvěma Londýňany a zvláště s dvěma Skoty, kteří útěk z lágrů čtyři roky po Dunkirku přežívali u Českých bratří v Orlických horách, si při své přátel-sky lahodné, ale až andělsky ledabylé mississippštíně skoro vůbec nerozuměl.

- Co Jirka Müller? zněla pak první má otázka.

Jiří Polák vyhrabal z hromady kulatou píkslu cigaret Players Navy Cut a láhev whisky.

- Tohle je speciálně od něho. A prý se někdy přijede podívat.

- Nevrátí se?

- Rodiče chtějí zpátky. On jim říká, že jsou dobrodruzi. Toho prý si užil dost.

- A ty?

- Po pětatřiceti povinných náletech mě uzemnilí, a protože, jak víš, vládnu němčinou možná líp než touhle řečí, už půl roku vyšetřuju Evropany --- jestli se nezlobíš, že to tak říkám. A je to hrůza.

- Nacisty.

- A nejsou to snad Indoevropani? To bys měl vidět ty jejich typicky světlovlasé lebky.

- Fakt.

Náhle se smíchem rozpřáhl svoje zmohtnutělé paže:

- Aspoň někdo jim tady v té slavné kolébce kultury a civilizace unikl. Vítám vás zpátky na svět. Byl bych rád přivezl desky, jen jsem dost jistě nevěděl, jestli swing je tu ještě v módě --- nebo se nezapomnělo, co to vlastně je. Tenhle umí na trubku jako Armstrong, jenže nevěděl, že tu bude zájem, a nemá ji s sebou. Or do you have it in the car, James?

A ve chvíli, kdy James pomalu mississippsky vrtěl hlavou, že ani v džípu trubku nemá, Jiří dodával, že ten James Washington Wilkerson, pravnuček otroků, je hrdina s nikým neporovnatelný: za ty, co ho nemají rádi a které nemá příliš rád ani on, byl za přistání v Normandii v pluku, z kterého polovina zanikla - protože mu šlo o svobodu a záchranu všech a kterýchkoli, dal se do toho bez ohledu, jestli on si zlepšené svobody užije nebo zanikne.

- Ty snad taky, ne?

- Já? řekl Jiří. Já byl ve fortresce nahoře, kdežto on ještě i v prostřelených Ardennách seděl v popravčí kobce tanku dole.

Taková byla po střídavých neúspěších v běžectví a sjezdařství nejvýsoštnější doba Jirkových pohybů v oblasti této planety. Vzápětí

ztišeně po česku dodal, že vlastně už není Jiří Polák, syn krejčího ze Slezské, ale pravý americký George Perry, vysoce vyznamenaný major letectva Spojených států a nyní s toutéž šarží vyšetřovatel těch, kterým se říká váleční zločinci. Kdo z jakýchkoli účastníků války není v nějakém stupni zločinec. Bylo děsivé pouštět to na ty Indoevropany dolů. Bylo hroznější, co příliš mnoho z nich dělalo dole. Už s místním světadílem nechce nic mít. I když ten nově zvolený světadíl není nebe. Jede se po highway, zachce se občerstvení, ale na dveřích je v čase války proti antisemitskému nacismu napsáno, že se židům pohostinství v tomto podniku nenabízí. Nebo i odmítá.

- Ale Voska byl rád, že jsem naživu, rozzářil se při tom prohlášení Jiří, mající na mysli Václava Vosku, svého spolužáka z pražského Etonu a herce už tenkrát vynikajícího. Za měsíc přijedu a uspořádáme veliký večírek.

Měli se s Jamesem Washingtonem k odjezdu.

Jaroslav se zatím vrátil ze psí pochůzky s Hrdým:

- Nedá se nic dělat, byl to vůl a volem zůstal. Inženýr Hrdý. Neuhlídá fenku a pak chce potrat. Zmodernizoval se, zpátečník. Přece víš, co je to za případ.

- Vím, snad vím, Jardo. Ale co Jírka Polák.

- Už nebude zpívat Dann geh' ich zu Maxim, dort bin ich so intim.

- To se mu nechtělo už dávno.

- Nepovídej. Před válkou se těch operetních blbin nemoh dožrat.

- Po válce už bylo jinak. Zamerikanizoval se.

- To ti řeknu. Úplně.

A jen co to Jaroslav dořekl a vzal mě pod paží, abychom alejkami hrobů unikli dotěrným přátelům, doklopýtal za námi s pomocí hole Ingo, před věky vzor věčného studenta, nyní podružný rozvodový advokát

už patnáct let v penzi, ale čilý poradce za příslušný peníz a sběratel pověstí o přátelích i nepřítelích.

- Je to pravda, Jardo, že vnuk Alenky Alberové, Karlovy sestry, v patnácti spáchal sebevraždu?

- Ingo, jdi do háje. Nemáš svých starostí dost?

- Starám se, že ji mám rád. A proč by se to nemělo vědět, jestli je to tak. Vzala si blba z vyšších poloh, ještě i vnuka kvůli tomu v gymnáziu nenáviděli, nastražili mu past a on se doma na záchodě oběsil. Prý si k tomu na tatíkově nejjaponštějším tisícidecibelu hrál rock.

- Blbneš, Ingo. Jdi do háje. Mám si tady co povídat.

Jaroslav se k němu obrátil zády a blížil se ke mně. Já zatím byl s Jiřím na několik milých a postupně opilýých hodin dvacet let po děsivé válce v útulně i odlidštěně luxusním hotelu Dorchester v útulném i odlidštěném Londýně šedesátých let plných naděje. Byla to trojschůzka. Americký pilot, britský navigátor, československý přízemník. George Perry už nebyl pilotem ani odpočívajícím majorem. Stalo se mu osudem jít vzhůru. Byl generálním ředitelem pobočky General Motors poblíž Glasgowa, vyrábějící bagry a rýpadla pro Střední Východ. S tenistou a navigátorem Jirkou Müllerem jsme tehdy zastihli sjezdaře a pilota George Perryho ve stavu až neutěšeném. Hrbil se, sténal, naléval skotskou nám i sobě v přebytném množství. Pořád to byl ten zenergizovaný syn krejčího z Vinohrad, zarytě odhodlaný odměňovač matčina, otcova, sestřina ponižujícího a mučivého konce. Ale byl to i znavený držitel poměrně velké moci. Nebýt zbledlého a znaveného stáří v jeho rysech, byl by se v mých očích podobal tenkému, lenivému, nevýbojnému Jiřímu na Dvoračkách v Krkonoších roku 1936. Co byl platný milionářský hotel Dorchester. Jiřího život mimo sjezdařské spády a letecké vzestupy zjevně živil po hmotě, ale po duchu pramálo. Ještě

jsme se pak v Soho při večerších viděli dvakrát, vzpomínal na schůzky u Pexidera na Francouzské třídě, ale z pražského orla Perryho v květnu 1945 zbyvalo čtvrt. Po nesmyslném šampaňském znovu po desetiletích zanotoval Dann geh' ich zu Maxim, dort bin ich so intim, ich kenn' dort alle schöne Damen mit ihren Kosenamen - Joujou, Froufrou, Loulou --- ale už to nemělo vtip ani jiskru. Hrdinu se v úloze generálního ředitele podařilo zdevastovat.

- Jírko, vykašlí se na prachy a kariéru, odvážil se mu po čtvrté skotské říci nižší britský manager Jiří Müller. Jdi do penze.

Budeš ji mít za hrdinství dost velkou.

- Na hrdinství se dávno kašle, řekl George Perry.

A to bylo zatím poslední, co jsem od něho kdy slyšel.

- Jseš zamyšlený, poznamenal ke mně mezi hroby Jaroslav. Já ta-

ky.

- Už mi to, prosím tě, řekni, probral jsem se z dávna.

- Nebudeš tomu chtít věřit, ale je to tak, odpověděl Jaroslav.

A bylo to tady. Konečně koncem sedmdesátých let bývalý Jírka Polák, nyní George Perry, nechal pokusů o vzestup vyšší a vyšší. Usídlil se v zájmu možnosti navštěvovat broadwayská divadla především s jejich muzikály na jedné z bočních ulic od Central Parku. V centru dění. A proč ne, když pětatřicetkrát v něm jako pilot fortresky byl a nikomu se nepovedlo mu to definitivně vymluvit. Až přišel počátek let osmdesátých. Asi vinou několika desetiletí předchozích se tenhle čas proměnil v cosi slabomyslně vražedného. Příliš často na příliš četných místech. Bez srozumitelných motivů a příčin. Prostě je zábavné na dálku vidět záblesk výbuchu přivoděného vlastnoručně nařízeným hodinovým strojkem. Slyšet výstřel způsobený vlastní prstem a kdesi nablízku se kdosi zásluhou toho pouhého hnutí prstem hroutí k zemi. Zcivilizovali jsme se. Už nezabíjíme kyjem. Jaroslav dořekl:

- Na poslední dopis mi Jirka neodpověděl. Jen jeho syn. Taky George a Perry. Prý policie jen opakuje, že takový už je New York, a neví si rady. Nebyla to vražda loupežná, se msty ani se žárlivosti. Prostě pif a bylo to. Průstřel srdce na první pokus. Sebevražda vyloučena. Na šatech žádná stopa střílného prachu. Střela přišla nejmíň ze dvou kroků. Představ si to.

Klčky jsme se vraceli ke kamarádům Jana Kozáka a Jirky Poláka z dávných let.

- Tak já vám něco povím, kluci, řekl Ingo hloučku starců a já byl zvědav, ale hodinky mi ukázaly právě poledne a měl jsem v tu hodinu schůzku s kýmisi velmi živým.

Ale ne, žádná Froufrou, Joujou, Loulou. Spíš jsem jen cestou ke svému povozu pod lebkou tence zaslechl Ger^hawina a Fitzgeraldovou --- I love you, Porgy --- a zdálo se za Jana i za Jiřího, že to nejen v tomto pozdním věku, ale i po něm, po něm, po něm je možné. Líbezná, drahocenná, okouzlující pozornost a vlídnost. Jenže, aby zněla, musí hlas proniknout tenký proud vyšlý z tajných a temných žhavých ložisek vášně, touhy, nezhasitelné lítosti, hněvu. Cestou přes toto místní město, až zemdleně pokojný vzorek mírného zeměpásu, přišla mi na mysl půlnoc v Harlemu před dvaadvaceti lety. To ještě New York tolik neproslul chodníkovými dusiči a vražděním mezi osmou večerní a osmou ranní, i když mě taxikář jednou dokonce už v pět odpoledne odmítl zavézt na adresu podle mne zcela úctyhodnou, ale on to znal jako dangerous neig^hbourhood. Co teprv Harlem, výhradní území černých, kteří se přitom jinými čtvrtěmi spolu s bílými, žlutými, hnědými pohybují celkem neohrožení. Nebo tenkrát neohrožení. Nejel jsem do Harlemu záměrně, ač to lákalo. Snad jsem si tedy tu trať podzemní dráhy spletl podvědomě. Vystoupil jsem na Sto třinácté ulici a nebylo bílé živé duše. Upoutalo mě to a bralo to i dech. Příběhů o nebezpečí harlem-

ských nocí bylo mnoho. Tváře kolem byly při pohledu na mne skladbou výrazů od překvapené zvědavosti po mladistvý pošklebek a příslib: jen zajdi tady za roh do tmavší alejky a poznáš. Vrátit se do tunelu subwaye? Byl jsem pro, ale napřed jsem se pokusil vyptat se, zda ke svému bydlišti nemůžu dojít pěšky. Půlnoční Harlem znovu hned tak nezažiju. Ale dotázaný osamělý muž mi nerozuměl. Přitom požádal o cigaretu. S vyceněným smíchem mi vzal z ruky celou krabičku a šel. Množily se úkazy nepřátelství, ale přece jen jsem se vydal tušeným správným směrem jasně osvětlenou širokou a rozeznělou ulicí. To znění bylo znensdání povědomé. Před otevřenou přední stěnou přízemního podniku stál či se jakoby v mírném vání pohoupával stohlavý hlouček. A pokud nás tomu Jan Rychlík u klavíru či u desek a gramofonu učil správně, byl to skoro pravý prapůvodní New Orleans. Ale když jsem se očarovane zastavil i já, z trojice chlapců přede mnou mě jeden zahlédl. Naráz všichni tři o krok ustoupili, takže já se zády střetl s těmi za mnou. Do trubek a klarinetů se ozvalo nevlídné a posměšné brumlání, co že tu chceš a nejsem-li drzý. Poslouchat jejich blues. Bylo i fyzicky úzko.

Tehdy mě kdosi jemně vzal za loket a slyšel jsem:

- I bez vás tu máme noc co noc trablů dost.

Byl to nejmilejší a nejinteligentnější policista, jakého jsem kdy zažil a zažiji. Dlouhý, v tváři trochu Joe Louis, v řeči vlídný, srozumitelný a zvědavý. Dovedl mě až k příští stanici subwaye.

- Ale ta hudba je tak přitažlivá, ještě jsem se ohlížel.

- Jindy, chlapče, jindy, a podal mi ruku.

Kde byl, drahocenný Joe, když stříleli Jiřího.

Z d e n ě k U r b á n e k

Listopad 1986. Připsáno s přáním lepších příštích hodin a let Karlu Srpovi u příležitosti jeho padesátin.

Jan Trefulka

P o l e m i k a n e b o p a j á n ?

Paní profesorka Šmejkalová, blahé paměti, výborná učitelka češtiny, vedla své žáky, asi mě jsem patřil, k tomu, aby si vždycky předem ujasnili, co vlastně chtějí psát. Jenomže právě toto já poslední dobou nějak nevim. Pejseton má v Čechách na doživotí pronajatý Vaculík, úvahou nebo esejem bych se v očích odborníků zasměšnil, jednak proto, že objevuji dávno objevené, aniž bych o tom věděl, jednak proto, že neovládám žádnou odbornou hantýrku. Co tedy psát? Polemiku? Na to nejsem ani dost rozhněvaný mladý, ani dost nedůtklivý starý muž. Přece jenom mě však láká aspoň dálkově strčit nos do Havlova a Kvířďalova "Dálkového výslechu" tak, kde se mě týká a kde to snad má i nějaký obecný dosah.

Je to věc delikátní a fajnová, protože v ní jde zpočátku jenom jakoby o smysl české věty. V Literárních novinách, v článku Tváří v tvář Tváři, jsem před dvaceti lety napsal: "Každ lidmi a časopisy, které se nepovažují za marxistické v přieném a vnezneném smyslu slova, by neměla viset hrozba odstavení a zastavení, když jasně a přesně vysloví své názory..." Příteli Václavu Havlovi se zdá /str. 94-95/, že jsem se "neuvěřitelně naivně" žádal duchovní opozici relikau, aby jasně a přesně sepsala svůj program, aby ukázala, co je zač. Havel ví dobře, že je takřka nemožné v kulturně-politických textech z té doby brát autora za slovo; jistě mi bylo zřejmé, že žádný program v pravém slova smyslu tvářisti se isovat nemohou, pro mě byla jejich řeč jasná a přesná až dost/nebyli marxisté, to tehdy stačilo/ a vedlejší věta "když jasně a přesně vysloví své názory"

neznamená přece pro české ucho jednoznačně jenom kategorický požadavek do budoucnosti, ale také opakování a trvání něčeho, co se už stalo, a tento význam jsem měl tehdy na mysli. Co teď? Havel se, jistě také proto, aby svou odpověď polemicky vyhrotil, tváří, jako by to všechno nevěděl - a dostává se do rozporu sám se sebou. Na jedné a téže stránce jsem, chválabohu, antidogmatik, který se snaží svým nadřazeným podtrčít myšlenku, aby Tvář nechali na pokoji, a zároveň se "z balkónu oficiální ideologie" snažím Tvář znemožnit tím, že žádám, aby odhalila své ledví. Havel už tenkrát a dnes tím líp jistě ví, že můj "balkón" spočíval v tom, že jsem podobně jako Skácel, Mikulášek, Uhde a desítky dalších redaktorů po léta běhal na cenzuru a hádal se o každé slovo a každou řádku v Hostu do domu, a tak, po "typickém" zvyku antidogmatiků, se snažil osvětit své nadřazené, aby dali literatuře prostor, který potřebuje. /Jaká je v tom suggestion antodogmatická typičnost? Každý slušný intelektuál se od nepaséti pokoušel podtrčít svému Alexandru Velikému nějakou tu myšlenku o pravdě a mravnosti! / Šel jsem pak v polemice se Zdeňkem Mlynářem ještě mnohem dál, ač jazykem stejně "nešikovným", protože nemohl být určitý: zastával jsem názor, že režim, který má v ruce všechny prostředky i v oblasti kultury a umění, musí své duchovní odpůrce podporovat, aby byl vůbec nějaký pohyb myšlenek možný. Když dnes generální tajemník italské komunistické strany /podle interview ve Spieglu/ radí Gorbačovovi - "musí se vám podařit, abyste se dostali do opozice vůči sobě samým". Je to cosi podobného, ale zatím jenom v rámci partaje. Myslím si, že jsem tehdy došel až na hranu klasickou mez tolerance: nesoouhlasím s tebou, ale jsem ochotný se zasadit o to, abys mohl své názory publikovat a zastávat. Takový postoj ovšem předpokládá protivníka, který má v tomto punktu stejné zásady: těžko nabízet ^{vzájemný} prostor duchovní opozici principiálně netolerantní, rozhodnuté v případě úspěchu rázně zúčtovat s "poraženými". Je to

s odstupem času až komický paradox, že se objektem sporu stala právě Tvář, kterou vedli lidé, jak Havel sám připouští, krajně netolerantní, inscenující šabonyší sektářské procesy i mezi sebou. Co si mysleli o nás, kteří jsme, jak se dnes říká, byli ve strukturách, u nás si představili: byli jsme všichni hlava nehlava ludry komunistické, prodejné, prolhané a k budoucímu /chci věřit, jen papírovému/ odstřelu předurčené, i když jsme momentálně hájili právo Tváře na existenci. A tak je to bohužel pořád. "Exkomunisté" jsou v myslích mnohých i hodných lidí přece jenom pořád nefádní, jejichž současná tolerance je jenom ctivostí z nouze, třebaže právě skutečnost, že se dobrovolně a vědomě kdysi zřekli lákavé možnosti trhat bez námahy zlatá jablka své stranické příslušnosti byla jedním z předpokladů obredního procesu a že druhá polovina šedesátých let byla pro velmi početnou vrstvu komunistické inteligence obdobím, kdy podala úctyhodný mravní výkon: pokus o nápravu a obrození národního života byl bezpochyby opravdový a byl v něm zakaikulovaný i jistý ústup z vlastních privilegovaných pozic, což je věru věc v dějinách dost nevídaná. Těžko proto znášim, když ho někdo zvnějšku vykládá jako období taktizování a opatrných úhybů. K některé názory prostě nebylo možné v daném okamžiku formulovat jasně a přesně, ani z pozic duchovní opozice - ale ani z pozice člověka, který se upřímně snažil o nápravu poměrů. Ať si o tom přesvědčí historikové: ani fascikly písemných dokumentů nemusejí být nutně spolehlivým základem pro pravdivé pochopení pohnutek a cílů aktérů minulých konfliktů.

Zůstala ve mně po sporu kolea Tváře, v němž nová intolerance vědomě /když už nechci říct cynicky/ využívala dobré vůle rodící se tolerance, natrvalo ~~zanechala~~ pachuč, kterou vždycky cítím na jazyku, když narazím u křesťansky orientovaných přátel na občasně projevy utilitaristického nebo ignorantského vztahu k umění.

dokonce i k takovému, které hledá a nachází inspiraci v okruhu jejich víry. Myslí si třeba, že právě proto pořád ještě někdo nedokázal docenit poezii Zdeňka Motreka, která svým nejlepšími stránkami bude bezesporu jednou i oficiálně patřit mezi klenoty české literatury. Protiví se jí taky odpudivě přezíravý nebo zas přísezně hašteřivý tón některých jejích písemných projevů, s nichž na hony číhá kamenná jistota intolerance, která se své víry už všechno ví a všemu porozuměla. Šaňše se probona trochu usilovněji a NIKDOK hlouběji vzájemně pochopit kořeny našich myslí a úspěchů a neupírat si přitom jeden druhému nos mezi očima.

Od doby "bojů" o Tvář uplynulo hodně vody, všichni jsme si prožili a promysleli své. To, co Václav Havel odpovídal Karlu Kříž-čalovi na otázky po politických názorech a představách o srozumitelném uspořádání společenského systému a světa, je obdivuhodně prozřelé, přesné, velkorysé a ušlechtilé, nekompromisní, a přece přístupné z různých světónázorových hledisek. Kdyby se k tak osobně formulovanému vyznání mohly připojovat souhlasné podpisy, bez váhání bych se přidal.

Tak co to tedy vlastně je? Paján nebo polezika?

Střízlivá utopie

/Jiří Dienstbier, Snění o Evropě, politická esej, 125 str./

Dienstbierova esej není, jak by se mohlo zdát podle názvu, jedním z dalších podrobně rozvedených plánů na Evropu svobodných a spřátelených národů, sahající od ... až po ... Spíše naopak, většina devíti kapitol je věnována analýze tvrdých realit současného stavu a naděje jsou zde formulovány opatrně a střízlivě. Ke čtení a poučení však potřebujeme právě tohle, realistické prozkoumání evropské skutečnosti, které nebudí ani iluze ani beznaději.

Knih o Evropě je mnoho, z té trochy, která se dostala ke mně, lze vytušit, kolik jich bylo vydáno a kolik jich bylo třeba jen napsáno a nevydáno. Mne těší, že Dienstbierova kniha není jen další knihou o Evropě, ale že je knihou o tom, jak Evropu, její současnost a možnou budoucnost vnímáme z jejího středu, z Československa, z místa, kolem něhož se evropské dějiny tak často uzlily. Tento přístup Dienstbierovo uvažování o Evropě ozvláštňuje a opravňuje. Protože je ryze osobní a ne úzkostlivě věcný, nepokrývá celou problematiku a není chválabohu vyčerpávající /jako referát, který právě přednesl soudruh ten a ten/. Z těchto důvodů není esej snadno zařaditelná, není to objektivní příručka o tom, co všechno se staví do cesty kýženému sbratření evropských národů, nejsou tu žádné grafy a skoro žádná statistika, zato dost neskrývané ironie vůči katastrofálně selhavší evropské politice, vyvstalé až z demokratické volby nebo z vnitrostranických bojů. Právě proto se to však dobře čte a právě proto se to mně, unavenému čtenáři, líbí.

Tím však nechci říci, že se v Dienstbierově práci setkáme jen s osobní výpovědí. Příjemně překvapuje, že se Dienstbierovi podařilo zhromáždit i jistou dokumentaci, lze li tak pojmenovat sérii bystře vybraných výroků nejrůznějších osobností a to jak povolených tak nepovolených. Většinou jsou to výroky, které se vyznačují jasnou myšlenkou a navíc i vtipem. Připomínám to proto, že všichni víme, jak je obtížné takovou dokumentací zhromažďovat, když člověk nikdy neví, zda při příští domovní prohlídce nevezme za své.

Dovedností a jasností analýzy mě nejvíce zaujaly kapitoly, které jsou nejvíce poznamenány naší prožitou zkušeností: Rusko, Sovětský svaz a Evropa, a Reálný socialismus a Evropa. Takovým

viděním věci jsme jistým způsobem zavázání své u místu v Evropě, je to vidění, které rozmělnjuje neproduktivnost navyklého bipolárního myšlení na obou stranách jaltských hranic. Nemáme toho zas až tak moc, čím bychom mohli přispět do celoevropské diskuse, ale touto svou zkušeností přispět můžeme, zkušeností, která dohlédla ke smutným koncům ideologického zblbnutí a patentovaných nároků na sebezjistě rozlišování dobra a zla v sociálním a politickém životě. Dienstbier přes reflexi této zkušenosti vyzývá k tvrdému učení se porozumět jiným, porozumět jiné řeči, filologicky třeba i zvládnuté ale nezvládnuté historicky, politicky a kulturně.

Není asi nahodilé, že celistvý pohled na evropskou problematiku a naše místo v ní je v našich stanoviscích, myslím nezávislých stanoviscích, tak podobný, ač pocházíme z rozdílných názorových "klubů". Je to asi dáno hlavně pohledem na naši beznadějnost ve státu quozápado-východní konfrontace. Jsme v této konfrontaci jako pasivní diváci v aréně, sem tam si sice můžeme pomyslet, že ten či onen dal tomu druhému co proto, ale naše stolička, na které dřepíme už celá desetiletí, se s námi nepohne. Souhlasím s Dienstbierem, že je na čase opustit toto nudné zápasíště, odiideologizovávat politické postoje, chytat se každého stébla evropského zblíživání a nespoléhat na svatosvatě slibované ale nakonec vždy odkládané sliby.

V Dienstbierově eseji se najdou samozřejmě názory, které mohou vyvolat a asi vyvolají námitky, a to námitky podepřené nepopíratelnými historickými poukazy. Mnohým se bude asi zdát, že autor vzdává až příliš bezvýhradný hold Brandtově východní politice. Její konkrétní výsledky, pokud jde například o úlevu v našich poměrech, byly dosti chudičké. I když já si taky myslím, že ve filozofickém pojetí to byla jediná pozitivní politika, kterou Západ kdy vůči Východu měl. Byla to jediná politika, která přesahovala pragmatismus konfrontačních frází, jehož jediným výsledkem bylo přetížení evropského kontinentu zbraněmi. Tragédií Brandtovy východní politiky bylo, že jejím adresátem na východě byl Brežněv, člověk neschopný vymanit se z kůže generála obklíčeného nepřátelskými armádami a strachujícího se /právem/ o spolehlivost pohraničních vojsk. Kdyby byl Brandtovým protihráčem na druhé straně Gorbačov, mohla dnes Evropa vypadat jinak, asi nadějněji. I když ... je to pořád stejná písnička: evropské politické tendence se spolu setkávají na nestejném stupni zralosti a tak se míjejí. Je to jako začarovaný kruh. Když Američané navrhli Sovětům před lety nulové řešení v raketách středního doletu, byli zahrnuti posměchem. Když o pár let později nabídli Ru-

sové totéž řešení Američanům, byli vypoklonkováni. Obě velmoci dokonale ovládají umění předkládat si odzbrojovací návrhy v takové době, kdy k jejich přijetí druhá strana ještě nedozrála, nebo kdy už přezrála.

Jestliže Dienstbier nazval svou esej Sněním o Evropě, přiznal bezděky svůj původ. Když se odtud díváme na propustnost hranic v západní Evropě, na všechny ty možnosti toulat se po polovině kontinentu, číst si na druhý den na Sicílii, co bylo vytištěno v Londýně, atd. atd., přepadá nás závist. Když pakrjá někdy čtu novinářské posměšky nad letitými neúspěšnými rokováními ve všech těch evropských organizacích, když čtu o hádkách, ~~skokovkách~~ o hospodářských problémech okolo nadbytečných potravin a volebních spekulacích se sobectvím jednotlivých národů, také se někdy zasním. Sním o obrovské výměnné akci, v níž by si občané z obou půlek Evropy vyměnili na nějaký čas byty, školy, obchodní domy, tisk, zaměstnanost a nezaměstnanost a všechno ostatní. To by bylo poučení! Pro budoucnost Evropy neocenitelné! Bohužel je to utopie jak trám.

Po celá staletí se v Evropě rodily utopie jedna za druhou. Postupně zhasínaly nebo se měnily ve svůj opak. Z celé historické nabídky nezůstalo nic, za co by některá část Evropanů byla ochotna vložit ruku do ohně. Zbyla už její jediná utopie, utopie Evropy, kterou ještě živíme a opatrujeme, utopie Evropy lidských svobod a míru. Přijal bych i její nejmírnější formulaci, kterou Dienstbier uvádí: "obnovu normálnosti v občanských vztazích, která plyne z výsledku vývoje evropské civilizace."

104

Príbeh o jednom čine.

Martin Šimečka

Atmosféra sedemdesiatych rokov bola nudná a ťaživá a kto mohol, snažil sa jej vyhnúť únikom. Slovenská spisovateľka Hana Ponická pred ňou utiekla na slovešnú dedinu, tam žila so svojim mužom v starom mlyne, písala knihy pre deti a štúdiu o Sládkovičovi, chodila po horách a pestovala zeleninu do polievky.

Tam, ďaleko od všetkých, oslávia Nový rok, týmto dňom sa začína jej kniha "Lukavické zápisky 1977". Osud prichystal prekvapenie, ale ona spočiatku vôbec netuší, že je jeho adresátkou.

Vznikne Charta 77 a stuhnutá štátna moc rozpúta krčovitú, ale veľkolepú divadlo, na ktorom sa po rokoch opäť zúčastňuje celý národ a v hľadisku ostane sedieť iba zopár divákov. Hana Ponická sa prizera tomuto kusu zo svojho lukavického mlyna, poštar jej tam nosí noviny a okrem toho počúva rádio: "Počúvali sme už i vysielanie zahraňčinských rozhlasových staníc, cudzinu takzvanú priateľskú i nepriateľskú, porovnávali sme, čo hovoria o Charte jedni, čo druhí." Pozoruje dej s rastúcim zmätkom a nervozitou, pretože vidí, ako sa javisko zaplňa jej kolegami a cíti, že aj jej je prisúdená rola, úloha, ktorej neunikne. Netrvá to dlho, zjaví sa telefonická urgencia, potom ju zastihne doporučený list zo Zväzu spisovateľov a pripojený blanco-papier, kde žiadajú jej podpis pod Rezolúciu umelcov proti Charte. "Bola som zrazená v pasci, z ktorej niet úniku..."

Rozhodne sa nepodpísať, a nielen to. Vzápätí, akoby osud našepkával, dostane pozvánku na Zjazd slovenských spisovateľov, a tak si pripravuje diskusný príspevok, v ktorom chce vyjadriť svoj nesúhlas s umlčaním štyridsiatich slovenských spisovateľov pred deviatimi rokmi. Zaprotokolovaním diskusného príspevku sa roztáča mlynské kolo moci, ktoré postupne drví a šrotuje všetko, od členskej legitímácie Zväzu cez autorkine knihy až po jej nervovú sústavu.

To je v stručnosti príbeh jedného roku života Hany Ponickéj. Príbeh stretnutia s mocou tvorí síce dejovú kostru knihy, ale musím sa priznať, že pre mňa veľa neznamenal, ~~pretože som ho už poznal~~. Možno aj preto, že som ho už poznal, poznám takých príbehov desiatky, všetky majú spoločné hlavné črty, pretože všetky majú spoločnú dôležitú postavu, totiž nahnevanú moc. Cveľa viac ma zaujalo to, čo je

v knihe akoby navyše. rozprávania o ľuďoch, ktorí vlastne s deňom nemajú nič spoločné, lukavická príroda, spomienky zdanlivo náhodne asociované, pocity, jednoducho všetko, čo vytvára obraz o duši človeka, ktorý ten príbeh vníma a píše. V knihe majú postavy skutočné mená, citáty z novín alebo listov majú dátumy a mená autorov, Hana Ponická týmto vylučuje akékoľvek úvahy o miere pravdivosti. Pravda je všetko do posledného riadku, prirodzene, jej vlastná pravda. Takže ak píše napríklad o červienkach, ktoré prilieteli na záhradu a usadili sa tam, verím jej, tak ako verím, že napríklad Poničan jej povedal to, čo povedal.

Každá veta v knihe má v podstate povahu faktu, či dokonca dvoch faktov. Jedným je výpoveď o svete, o konkrétnej podrobnosti z vonkajšieho sveta, druhým je výpoveď o duši, ktorá tento fakt vníma. Beriem teda vážne napríklad skutočnosť, že pri výsluchu na Bezpečnosti na Hanu Ponickú kričali a že jej robili osobnú prehliadku, to sa bežne stáva, aj mne sa to stalo, ale beriem potom vážne aj to, že mala strach a srdce jej zlyhávalo, hoci to sa zasa tak bežne nestáva, alebo aspoň mne sa to nestalo. Pochopil som, že strach nie je merateľný jeho vonkajšou príčinou. Zopár výsluchov sa nedá porovnávať s rokmi väzenia, čo iný odsedel, lenže úzkosť môžu prežívať obidve obeť rovnakí. Teto som pochopil a prežil jej hrôzu, hrôzu človeka, ktorý vlastne nechtiac, proti svojej vôli poštekli moc a ona, ťažkopádna a mohutná, ešte včera prívetivá, či milo nevšímavá, obráti zrazu naňho svoju zachmúrenú pozornosť. Pani Ponická totiž s takouto hrozivou pozornosťou moci voči svojej osobe nerátala: "...tresty mi pripadali priveľké, skoro neuveriteľné, je to vôbec možné? Počítala som s nepríjemnosťami, prekážkami, obmedzovaniami, ale nie až s toľkou bezhlavou, zúrivo pomstlivou reakciou."

Keby som tieto vety čítal vytrhnuté z textu, podozrieval by som a utorku z falošného afektu dojemnej bezbrannosti a nechápavosti. Kto podpichne moc, musí predsa vedieť, čo ho čaká. Každý to vie. Lenže jej bezbranná nechápavosť je pravdivá, a cítiť ju z každej vety a účinok tejto čistej naivity je neobyčajne silný.

Príbeh sa odohral vlastne už dosť dávno, ja som mal vtedy dvadsať, odohral sa v dobe, ktorá sa mi nepáčila, z ktorej sa nedalo nijako utiecť, ale ktorá mi napriek mŕjmu odporu vnútila akési poznanie. Pani Poničková číta mená slovenských spisovateľov, defilujúcich na stránkach Pravdy pod Rezolúciou proti Charte, a je z toho šokovaná a smutná. Mne tie mená nič nehovorili. Nepoznal som ich, lebo namiesto slovenskej spisby som čítal Orwella a Arendtovú, s týmito sprievodcami som sa naopak nad novinami výborne za-

báva-1, ochotne som sa za tú frašku platil vstupné päťdesiat halierov a divže som režisérovi nadšene netlieskal. Možno som chápal tragikomičnosť deja a scény, na rozdiel od autorky som nechápal tragikomičnosť postáv. Akosi sa stalo, že najprv som sa učil rozumieť zákonitostiam a povahe skutočnosti, v ktorej som žil, než povahy ľudí, ktorí v nej žili so mnou. Asi preto ma vždy rozruší a znepokojí ľudské gesto, ktoré sa logike a zákonom tejto skutočnosti prieči. Hana Ponická takéto gesto urobila a keďže je spisovateľka, podala o ňom aj dôveryhodné svedectvo. Bolo to pre mňa vzrušujúce čítanie, pretože je to svedectvo nielen o čine, ale aj o človeku, ktorý ho vykonal.

Životný pocit, filozofia Hany Ponickéj sa vyjavuje v tom, akým spôsobom rozumie ľudskú dušu. O ľuďoch, ktorých stretá, alebo na ktorých spomína, rozpráva s láskavým porozumením. Vidí do hĺbky, cíti ju a hľadá ju v konaní aj tých, ktorí ju zraňujú. Vychádza však pritom z axiómy o morálke, z presvedčenia, že človek je vo svojej podstate dobrý a jeho zlyhanie vidí ako nešťastný omyl. A dokonca, dobrý je nielen človek, dobrý je aj svet pre človeka, jeho štát, jeho inštitúcie. Z toho plynie, že Zväz spisovateľov je koniec koncov správna inštitúcia, ani na moment nespochybní oprávnenie jeho existencie, nepoloží si otázku, načo vôbec by mali spisovatelia mať svoj Zväz, na čo sú spisovateľovi jeho ochranné krídla. Neuvažuje o tom, že zo Zväzu vystúpi, chce len toľko, aby prijal naspäť svojich bývalých členov, to by mu u nej zaistilo napravenie pošramotenej povesti. Čítal som túto vetu:

"Tak som sa v pohode a z nenáhlenia vžívala do toho, ako i v Prahe sa českí spisovatelia práve dnes chystajú na svoj zjazd, a napadlo mi, že vlastne spisovateľským zjazdom zahajujú sa aj iné zjazdy umelecké. To bol slávnostný, povznášajúci pocit. Všetci čakajú, ako to prebehne u nás, určite tak trochu mnohí i dúfajú, alebo naopak trpnu, či sa na našom zjazde nestane niečo nečakané, či niektorý zo spisovateľov nepovie niečo zakázané."

Čítal som a trpol nad rôznosťou ľudskej skúsenosti. Aký zážitok zo sveta musela mať Hana Ponická, keď v nej zostalo toľko čistého optimizmu? S takým životným pocitom sa skôr alebo neskôr musela dostať do konfliktu so svetom, a pocítiť hrôzu so svojej osamelosti.

Vstala som a prešla som rýchle uličkou medzi stolmi temer pod tribúnu, tam som odbočila k stolíku s protokolom. Napätie, najprv dosť dobre ovládané, vo mne náhle prevládlo, ruky sa mi roztriasli a celý obal spadol na zem. Stránky sa rozsypali, medzi nimi som uvidela trasľavé písmo - list Timravy, vzala som si ho na zjazd ako talizman. Jej písmo ma povzbudilo, pokojne som zo zeme všetko

pozbierala, vybrala som z obalu štyri kópie diskusného príspevku, položila som ~~xi~~ ich na stolík. Obzerala som sa, kto ešte odovzdá príspevok, napísaný či aj prihlásený, do protokolu, veď som sama vedela o viacerých, čo si ~~ix~~ príspevky na zjazd prichystali, no nik sa nedvíhal, nik nekráčal za mnou k stolíku s protokolom, cítila som nesmierne ťažké, napäté ticho."

Chápem, a do istej miery aj obdivujem, ak niekto vystúpi proti moci, lebo jej vidí až do žalúdka a už s ňou nechce mať nič spoločné. Je to dôsledok jeho racionálnej úvahy a bytostného odporu, ku ktorému došiel. Pre mňa však takýto čin ostáva stále v rovine pochopiteľnosti. No ak niekto urobí to isté, pritom však o povahe moci nič netuší, nechce sa s ňou rozísť, koná tak len z čírej, v pravom slova zmysle naivnej potreby povedať pravdu, ktorú si myslí, nad takým človekom žasnem a pokorne sa pred ním skláňam.

135

To je úroveň...

Byl to zřejmě televizní hit. Přátelé, s nimiž jsem se ve dnech vysílání setkal, v řeči brzy zabloudili na seriál o Gottwaldovi. Je o mně známo, že nevlastním televizor, každý mi tedy spěchal vypovědět svůj úžas nad tím, co všechno lze spatřit na obrazovce. Neodolal jsem a shlédl ^{pred} poslední díl seriálu. Nelitoval jsem. Už dlouho se snažím postihnout základní životní pocit, jak jej vyjadřuje současná publikovaná tvorba, a znovu jsem si potvrdil, že za vším, co autoři sdělují, tkví až nutkavý pocit ošklivosti. Hnusí si svět, lidi, dějiny, nejspíš i sebe samy. Chtějí napsat oslavnou epopej na přidělené téma, ale co jim z toho vzejde? Jen podivně zpitvořený obraz doby a lidí. Jako by nejen hlavní hrdina ale ani tvůrci nebyli s to uznat jiné pohnutky jednání než ty zistné, politikářské a nízké. V jejich světě nemá místo nic ušlechtilého ani vznešeného, duch je hluboko zasut pod nánosem ubohosti, politického taktizování, intrikování, mocichtivosti, frází a čemagogie. Děj, aby se základní myšlenka podtrhla, se odehrává v barech, salónech a na schůzích. Hoduje se, chlastá, pletichaří, vykřikují se hesla. Lid se vyskytuje pouze v roli tleskače či líbače. Mezi tím se toulá hlavní hrdina a trousí fráze a poučky, někdy - pro oživení - v dialektu. Jeho velikost spočívá pouze v tom, že je prohnanej-ší než ti druzí, je také o něco tvrdšína sebevědomější, moudrá či lidská věta však z jeho rtů nesplyne. Snad to byl autorův záměr, obával se, že bychom jinak neunesli, až hrdina v šestém, zatím nenapsaném, díle pošle své staré a věrné spolubojovníky na šibenici.

Pocit ošklivosti z banality, ubohosti a přízemnosti se stále stupňuje. Když se zdá už k neunesení, ozve se osvobodivé slovo překvapivě přímo z obrazovky. Poslankyně Fráňa /Zemínová - bude jistě v souhlase s historickými ději v některém se zatím nenapsaných dílů odsouzena po boku stejně nevinné Milady Horákové/, když ji hlavní hrdinové v duchu své bdělé podezíravosti nadhodí, že se zřejmě dala uplatit nějakým pozemečkem, pronese k nim s pohrdáním pouhá tři slova: To je úroveň!

Opravdu! Jestli si člověk odnese něco z toho, co mu na obrazovce předvedli, pak je to odhodlání, že nikdy nesmí klesnout na tuhle úroveň, ani přijmout panoptikální obraz, v nějž podle rozměrů svého ducha tvůrci upravili osudové údobí našich dějin.

ik

37

Nese-li povídková knížka v titulu žánrové označení "humoresky", dává tím čtenáři zřejmě na vědomí, že mu nabízí úsměvnou, oblažující, útěšnou a odpočinkovou četbu. Nad takovým svazkem si kritik úlevně vydechne: konečně zas jednou text, který nechce být "vysokou" literaturou a míní jen dobře pobavit, který tedy není třeba vážít a posuzovat, který mu sám naznačuje cestu úniku z povinnosti projevit závazný osobní názor o hodnotě přečteného. I pestrá obálka /B. Munzarové/ Malostranských humoresek Karla Pecky, vydaných loni v nakladatelství Sixty-Eight Publishers, Corp., signalizuje lehkou a zábavnou četbu, při níž si může kritická rozmyslnost oddechnout a oddat se Šaldovu vytouženému "stavu rozkoše a pohodlí" - nesoudit.

Mezi deseti povídkami tohoto svazku se vyskytuje skutečně několik humoresek, jejichž malostranská idyličnost a popisnost je řadí k próze umělecky nepřilíš náročné /Adventní starosti, Buldoček, Garden-party s vernisáží/, také v některých dalších se pojednou na určitých místech sklene selankovitá atmosféra susedskosti, kterou autor připisuje iluzívně uzavřenému světu Nerudovy ulice. Postupně se však ukazuje, že humor Peckových povídek je podivně nahořklý, natrpklý a místy laděný až do bolestného pesimismu. Vrcholné číslo sbírky, Dopis Josefu K., je pak vlastně celé jedním výkřikem zoufalství a bezmoci, který vydává poznání, že svět zešílel a řítí se do zkázy, že je proti nám všem "veden proces", aniž si to uvědomujeme, že "nastala již válka", která ohrožuje veškerý život na této zemi, že žijeme "na prahu apokalypsy". Tato základní myšlenková tónina, tento základní autorův přístup k dnešnímu světu je ovšem v příkrém rozporu se sentimentalitou malostranství, "trhá" fabulační osnovu humoresknosti a vnáší do vypravěčovy tematické říše druhý pól, pól tragiky, i když diktátem žánru tlumené. Tento svár dvojího živlu vytváří zvláštní vnitřní napětí povídek a jejich autorskou osobitost.

Povídky byly psány v rozmezí října 1980 a února 1984 a jsou prakticky řazeny chronologicky podle doby svého vzniku. Místem jejich děje pak není celá Malá Strana, nýbrž jen úsek vymezený Pohořelcem a Malostranským náměstím, tedy hlavně Nerudova ulice, a společenským střediskem jsou známé zdejší hospody. Malostranáci zabydlující povídky jsou po autorově vzoru Nerudovi viděni jako "sousedé" z malého, uzavřeného světa, dobře se navzájem znají, jeden druhému ochotně pomáhá, neboť všichni jsou přece svázáni nejen so-

lidaritou "gínia loci", ale i vědomím, že v tomto závětří se patří jaksi starosvětsky zachovávat příkázání dobrých mravů a zapomínaných občanských ctností. Proto i starší strážmistr Komínek druhý, vlastně Sedláček, se chová nadmíru slušně k disidentům, hází do kamen různá udání a předvolávku pro chartistu zmačká a zahodí do koše na odpadky, proto i Bretschneider je trpěn v hospodě jako neškodný bratr z mokré čtvrti, v pravou chvíli zasahující ve prospěch orhožených štangastů. "Zlo" prostě přichází zvenčí, odjinud, a jestliže se vyskytne místní záporná postava udavače ^{up}utavší autorovu pozornost, je to spíš groteskní ubožák hodný politování /Jagothello/. Zdejší gínius loci má prostě schopnost vtahovat lidi do určitého starosvětského společenství, pro něž "společné", to, co je pojí, je především tradiční lidská slušnost a ohleduplnost.

Tento uměleckým záměrem vytvořený a uzavřený malý svět má však daleko k idyle, je neustále atakován oním vnějším "zlem", dobou plnou hrůz, nelidskostí a nenávistí, světem politického násilí a nesnášenlivosti. Na úzké dějové ploše se pohybuje dlouhá řada postav básníků, spisovatelů a vědců, kteří byli "zaživa pohřbeni" /pan profesor K., básník Š., spisovatel ve výslužbě pan Kadlus aj./, ale i lidí, kterým nesmyslné postupy režimu zpotvořily život a koneckonců i pokazily charakter, jako panu Žoržovi. Je to skvělý architekt a mohl by nesporně vytvářet vzácné kulturní hodnoty, ale jeho ideálem je pracovat co nejméně a být nenápadný; rezignoval na všechno, protože se nemíní účastnit na projektu budoucnosti, který v sobě nemá dost kulturnosti a nepočítá s ~~její~~ rozmanitostí lidského ustrojení. V jeho tragickém osudu jsou tematizovány ony důsledky pohrdavého ničení výsledků lidské práce a talentů, s nimiž si společnost neví rady jako s duchy, které sama vyvolala: místo etiky práce, místo úcty k ní, místo odvěké potřeby člověka manifestovat se jako tvořivá bytost, vyznává společenské "podvědomí" ideál nicnedělání, lehkého výdělku a privatizace.

I některé jiné postavy ohrožuje duchovní prázdnota ovládající prostor v této zemi, ale ony ji překonávají s jakousi zoufalou odhodlaností nedat se, hájit až do konce lidskou důstojnost. V povídkce Mistrů smíru je vypravěč udiven, že "vůbec ještě žijeme a že jsme se zatím nepomátli v tom šíleném světě". Dojem nevyhnutelné zkázy, do níž lidstvo ^{za}řítí se svou dokonalou technikou, prostupuje vypravěčovo vědomí v každém okamžiku, ale on přesto náporu ni-

coty neustupuje a je dokonce nad nemluvnátkem slečny Marie s to věřit, že "stane se zázrak a neočekávaně opravdu přijde nějaká spása".

Pocit bezdějinnosti, s nímž lidé přežívají, vyvolává autor detailním, až minuciózním popisem každodenních životních úkonů, přilnutím k tomu, co tvoří běžný, všední "provoz": "Po chvíli odešel do koupelny, osprchoval se a vyčistil si zuby. Vklouzl do pyžama, zhasl v koupelně a v ložnici z větší části zaplnil prázdnou postel svým mohutným tělem." Tento, saměrný důraz na vnějškovost pohybů a úkonů dává čtenáři na vědomí, že velké problémy "dějin" jdou mimo tyto postavy, že se hrdinové povídek uzavřeli před světem politických konfrontací do soukromí či lépe že do něho, byli zahrnutí jako psanci společnosti, jež je vyvrhla na svůj okraj a není s to je organicky vstřebat. Ale vždyť právě do soukromí se stáhly i všechny staré dobré ctnosti, které tito hrdinové vyznávají. Veřejný život je přece děsivým jevištěm podle hry převleků, v níž je všechno jen zdáním a pokrytectvím, v níž je nestoudně zaměňována pravda za lež a prospěchářství vydáváno za nezištnost. V takové době vymknuté z kloubů je manifestace práva na soukromí a na život s partikulárními zájmy také manifestací práva na svobodnou volbu, na svobodu rozhodovat sám o sobě, i když jde vlastně jen o trosky skutečné svobody. A právě v těchto troskách vyvzdorované svobody žijí všichni Peckovi hrdinové. Netouží ani po "štěstí, bohatství a úspěchu", přijímají svůj neradostný úděl s jistou pokorou, spokojeni s tím, že dokážou "sesadit pár hořkých stránek". Takto bojuje třeba také filozof docent B. svými zbraněmi ducha "proti tomu valivému proudu, než se promění v potopu. Uvědomoval si svou slabost, ale nevzdával se, i když neúčinnost jeho úsilí násabila jen pesimismus" /Garden-party s vernisáží/.

Několik postav reálně existujících je sice zašifrováno do začátečních písmen /profesor K. aj./, ale jejich identitu snadno odhalíme, četné jiné postavy jsou však zřejmě plodem autorovy fantazie. Pecka zásadně nepojmenovává ani hrdiny, jejichž zasazení do souvislostí jednoznačně prozrazuje, o koho jde. Režisér filmu Amadeus natáčeného zčásti v Nerudově ulici je bez nejmenších pochyb Miloš Forman, ale jeho jméno se tu nevyskytne, ač je mu v textu přidělena dosti závažná role. V povídce Mistrů smíru je takto nepřiliš utajeno inkognito spisovatele, označovaného za Mistra. V něm s nekorigovanou mravní rozhořčeností zazní motiv tvorby vykoupené sebebepřením, a proto i života v hanbě. K. Pecka je moralista kulta-

ry a selhání v této oblasti neodpouští. Jeho Mistr se s pitvornou opileckou posedlostí každému na setkání omlouvá, že "v životě nikomu neublížil", je zřejmě sužován výčitkami svědomí z bezděčných vin. Bezděčných proto, že patrně nikomu vědomě neublížil, ale neodmítl účast na hanebné, podvodné "hře" na tzv. normalizaci kultury, a tím na sebe vzal vinu daleko větší, než kdyby ublížil jen někomu osobně. "On je to vlastně chudák," míní pan Karel, čímž je naznačeno, že subjektivně je ho možné pochopit, ale objektivně vzato je jeho selhání částí daleko závažnějšího selhání celospolečenského. A není jistě náhodou, že stejná slova zazní i o režiséru Amadea: jeho ruce se chvějí, protéká jimi asi spousta peněz, ale přitom "on je třeba vlastně docela chudák".

Pecka je mravně rigorózní, ale není - jak vidět - krutý. I vyšetřovateli říká v povídce Dopis Josefu K./, že ho nepovažuje za nepřítele a dodává: "Mně je vás spíš líto, pane poručíku." Mikrokosmos, v němž se pohybují jeho hrdinové, je rozřat na dvě části, je to zápasíště dvojího životního názoru a morálky, ale sceluje ho vědomí společného ohrožení, ba dokonce vědomí, "že my všichni, více či méně, neseme podíl na vytvoření toho stavu" světa na prahu apokalypsy. Tajemný proces je veden bez rozdílu proti všem, i když "oni", ti mocní, to netuší, a proto zmáháme my bezmocní tak těžký úkol "a někdy z té tíhy padne i sklíčenost do našich duší". Postava veřejně úspěšného a v intimním životě zoufale nešťastného Mistra má takovou drásavost právě proto, že on se svými vřanami mučí, zatímco ti, kdo využili jeho slabosti a přiměli ho zapřít vlastní minulost, charakter, přátele a pravdu, zůstávají skryti anonymitou neosobnosti, která necítí žádnou vinu, neboť nemá svědomí. Mistrova člověčí ubohost jen dosvědčuje, jak devastace kulturních hodnot a jejich vnucované zapomínání, prováděné ve jménu záchrany ideologické čistoty, zničily nejen duchovní klima a předivo souvislostí nezbytných pro vskutku zdravý kulturní vývoj a tvorbu rozšiřující prostor svobody a lidství, ale zpustošily i lidskou důstojnost těch, kdo své svědomí zatížili tím, že možnost publikování si vykoupiли hanbou hry na nevědomce.

"Vždycky jsem psal jenom to, co jsem viděl na své oči," vyznává se K. Pecka, v zpovědní povídce Dopis Josefu K. Nechtěje zřejmě natrvalo zůstat autorem jednoho, byť osudově závažného tématu lidí vržených do lágrů, hledá nová témata, dostatečně nosná a vypovídá-

jící o tom, co se děje kolem nás. Před lety se přestěhoval do Nerudovy ulice /o tom je úvodní povídka Adventní starosti/ a vydává teď svědectví o tom, co "vidí na své oči" právě v těchto místech. Má o spisovatelově mravní povinnosti nesmírně vysoké mínění, zavazuje ho k tomu, aby za svou "práci ručil sám sebou", neboť "nestačí pouze umět psát"; kdo zaprodá svůj talent, "sám sobě vypálí oči", nevidí pravdu a rozmnožuje "toliko šum".

Ani Malostranské humoresky jistě nemíní jen rozmnožovat tento šum a chtějí čtenáře přesvědčit, že jejich tvůrce má vlastní vidění, schopnost přistihnout hrdinu v okamžicích, kdy skrze něho může čtenář spatřit sám sebe, své postavení v proudu tohoto času. Pecka však podléhá občas zvolenému žánrovému určení natolik, že nedokáže mít odstup od iluze malostranského sousedství, ba naopak ji vytváří, takže idylizuje a idealizuje a své postavy vidí proto jednorozměrně, ploše, s dobromyslnou shovívavostí. Humor tu pak není střetnutím s životní malostí a závětřím, střetnutím, z něhož by se dala čerpat zdravá dávka ironičnosti, nýbrž jen setkáním s nimi, které pouze konstatuje a naznamenává. Je to snad paradoxní, ale pro mne jsou umělecky mnohem přesvědčivější Peckovy povídky tam, kde jejich "hořkost" je vzdaluje humoresknosti a idyle a ztrácejí tuto přesvědčivost, jakmile se spokojují jen s nimi a podléhají svodu selankovit^{ého}~~ého~~ malostranství.

Milan Jungmann

/Věnuji Milanu Jungmanovi/

Jestliže se mi něco přičítá, je to tvorba kádrových posudků. Přitom hned v úvodu "Opčředeného kádrového posudku o Janu Nerudovi" jsem hodnocena takto, cituji: "Já sama jsem před časem odmítla její nekvalifikované dohady nad Babičkou". To je velmi důležitý kádrový poznatek: ano, nejsem kvalifikovaná - z vysokoškolského studia českého jazyka jsem byla v r. 1970 - vyloučena. A přitom jsem si dovolila dohady nad následujícíím faktem: ve vysvětlivkách ke knize Babička kvalifikovaní literární vědci píší - "Talián - skutečná postava, jmenoval se Ficcolo". /Babička, Praha 1977, s. 204, text vysvětlivkami opatřil dr. Rudolf Havel, odp. red. dr. Jana Štefánková./ V téže době však jiní kvalifikovaní vědci / z Muzea Boženy Němcové/ vydali publikaci "Kraj mládí Boženy Němcové", kde zveřejnili výsledek dlouhodobého a zodpovědného probádání archívů. Z postav Babičky v nich našli úředně kdekoho - kromě // - "skutečné postavy" Taliána. ~~Faktem tedy zůstává nekvalifikovaná~~ Osobně /i když nekvalifikovaně/ jsem si tuto skutečnost ověřila u spoluautora publikace /a ředitele Muzea Boženy Němcové/ Luďvíka Mühlsteina. Faktem tedy zůstává: kvalifikovaní literární vědci veřejně prohlašují za "skutečnou postavu" Taliána, zatímco jiní, neméně kvalifikovaní vědci při výkonu své profese nemohou jeho "skutečnost" /ve spořádaných archívech 19. století/ nijak potvrdit. /A kdekoho epizodického, včetně pomocného Kohoutka - ano //

A jestliže jsem si v literárním textu /Obrázky z cest/ dovolila z této literárněvědné disproporce vyvodit stručný poznatek /celkem pět vět/, už přispěchal významný literární kritik Milan Jungman, aby prokázal veřejně škodlivost mého psaní pro českou kulturu. A jak vidím, s platností trvalou, tedy i nyní. Cituji: "I. Kotrlá už vícekrát dokázala /i v případě Babičky/, že nemá nejmenší smysl pro historicky odlišnou situaci, ani pro vývoj jazyka". /Není to opět typická věta z kádrového posudku v ČSSR?/

Já ale nemohu, než /k připomenutému prvnímu kolu literární polemiky s Milanem Jungmanem/ hájit své: jestliže nelze prokázat vědecky, že byl Talián "skutečnou postavou", pak právě tohoto jediného nedoložitelného Taliána /a nejzápornější postavu Babičky/ umístila ruka spisovatele do příběhu záměrně! A nelze přece vymazat z české historie, že český tisk v době /kdy Babička vznikala/, o "Taliánech", s nimiž i čeští vojáci krvavě bojovali, psal nepřekně: Božena Němcová o Taliánovi v Babičce píše také nepřekně. /A nemyslím tím naprosto nic proti spisovatelskému umění Babičky; té knize se hluboce obdivuji a proto se o ni zajímám: na základě čeho jsem byla obviněna ze "smutného prvenství" v české literatuře?/

A nyní pro změnu zas škodím české kultuře vypracováním "opožděného" kádrového posudku o Janu Nerudovi: z prvenství do opoždění, jaký sešup! Z hlediska pádu /jak to lze z textu Milana Jungmana vycítit/ takového katolického Pinochetova pochopa v sukních, který jde rozsekat dřeve mrtvého Nerudy - z Chile do Čech!

Ale pravý opak je pravdou, což mohu prokázat! Křavíc: z obvinění, že jsem plná takových prisprostlých averzí proti Janu Nerudovi, je mi až fyzicky špatně! Copak lze takto překroutit nedlouhý text, jehož podstatou jsou citace a citace kritizované knihy? Vždyť já za to stejné, z čeho mě obviňuje M. Jungman, jsem kritizovala literární redaktory z Jihočeského nakladatelství! A čitelně a viditelně a nevím jak ještě! Dokonce mohu M. Jungmana ujistit, že když jsem v Univerzitní knihovně četla první vydání dvou Hůlkových spisů z produkce Státní vědecké knihovny v Českých Budějovicích, nebyla jsem ochotná o tomto tématu psát. Neměla jsem k tomu důvod: respektuji literárněvědnou disciplínu vydávat tiskem různé deníky z intimit básníků, i když v Hůlkově případě mi vadila právě jeho až grafomanská zvědavost a dopracovávání motivů - po svém. To vše ale ve svém textu podtrhuji: teprve když jsem zjistila, že je z této /připusťme že služby literární vědě/ vytloukán navíc politický kapitál, učinila jsem o tom svůj záznam. Ano, ale slovníku M. Jungmana o mé činnosti jsem začala "běsnit", až když jsem četla naprosto neodpovídající doslov k vydání druhému, tentokrát záměrně přístupnému masovému čtenáři. Připadalo mi, že je to jen další doklad o přítomnosti rozkladu v české kultuře - a že dokládat právě tímto Nerudovi jako "proletáře" - znásilňuje pravdu v knize viditelnou! Proto jsem zvolila ironický tón komentáře: já přece nepíši recenze o knihách! Jsou to záznamy z čtenářského katalogu a předpokládají čtenáře, který zmiňovanou knihu zná! Jaký zájem vedl Milana Jungmana k tomu, že se do mě pustil, aniž by Hůlkovy texty četl, včetně doslovu? Proč dělá advokáta takovýmto způsobem literárnímu vědci, který z mého čtenářského hlediska v doslovu Hůlkovu knihu umocnil v projev české blbosti? Přitom M. Jungman zdůrazňuje v polemice se mnou svůj zájem "nadosobní"! Ale: nadosobní zájem je pojem velice etický a musí být veden s úmyslem zodpovědným, t.j. v tomto případě byl povinen Milan Jungman si Hůlkovu knihu přečíst, srovnat její text s mým záznamem a pak mě začít stíhat! Třeba za to, že text knihy Hůlkovy na té a té straně překrucují, vymýšlím si invektivy proti Nerudovi a chovám se jako literární hyena! V jakém ~~světě~~ literárním světě se to pohybuje? M. Červenka mě přirovná k L. Štollovi a já mohu přímo na knize Lexikonu českých spisovatelů prokázat, že pravidla, na které se odvolává, nejsou v textu dodržována, a v zápětí se v polemice se mnou nepovažuje za nutné ani už číst knihu mnou kritizovanou: jsem to pěkně nedůstojný odpadek literární společnosti - jakési! Ne, s Ivou Kotrlou se nebude jednat jinak, než

nedůstojně: na hrubý pytel hrubá záplata. Jen tento záměr "nadosobní", zastat se druhého, vedl M. Jungmana k tak neuvěřitelnému spěchu: aby se obořil bez prodlení. Mluvit pak ale v tomto případě o "spřízněném prostředí" je falešné: ráda bych kamkoliv Hůlkovu knihu M. Jungmanovi zaslala, aby si ji mohl přečíst, jen mě o to požádat! A ne snad, abych jeho kritické ostrí vůči sobě obrousila, ale z důvodů objektivních poznatků, které jsou svou ověřitelností v polemice nutné.

Čtu si teď text Milana Jungmana a žasnu: jak se v ^{to} polemice vše kruhové opakuje! I ta záliba Milana Jungmana v mincích: v polemice kolem Babičky zaměnil v knize tak důležitý stříbrný tolar za zlaťák /a tímto - svým vlastním vyjádřením - prokázal, že se v textu Babičky kvalifikovaně nevyzná/, a nyní mi zas přiřítá napadání Nerudy za darování pouhých "šestáků" neterím! Ale Bůh je mi svědkem, že tohle jsem neměla naprosto v úmyslu: a nevím, jak o tom Milana Jungmana přesvědčit! To je hrozné: když už přijal za své, že Janu Nerudovi kádrově ubližují, pak bych v logice takto vyvolaného kádrového psaní musela Nerudu obviňovat právě z opaku - že jako "proletář" zakoupil neterím - ty luxusní peněženky! S tak ozdobnou chutí popsané: když Hůlkova knihu nečetl, proč mě obviňuje z takové blbosti, že bych nepoznala, že šestáky tam dal Neruda pro štěstí, což M. Jungman podtrhuje!

Já nevím, zda mám nyní nučně dokazovat M. Jungmanovi, že to co považuje za "pythické výkřiky" v závěru, se týká Jihočeského nakladatelství. Že právě je obviňuji z toho /redaktory z toho konkrétního nakladatelství/, z čeho Jungman obviňuje me, citují: "domovnědůvěrnická slídivost". Já, když používám jiný slovník, než M. Jungman - "opojná zvidavost proletářská, při zemi" - vytvářím "záhadnou tajemku beze smyslu". No - a co? To musí všichni psát v jakémisi přistřiženém duchu? Ale proč mám být právě v samizdatu kritizována naprosto v duchu Rudého práva? M. Jungman zhoanocení mého několikařádkového záznamu o knize "Žeň Strážnice Marušky Kudeřikové" klidně mohl v Rudém právu otisknout! Copak já někomu předstírám, že o té knize chci psát ve stylu "jaká je úroveň příspěvků, kdo je pro začátečníky vzorem, jaká témata u nich převládají"? Kdo si u mne, který čtenář, takové hodnocení objednal? Mně na té knize z jejího obsahu nezaujalo nic? záznam jsem ^{to} učinila kvůli jejímu obsahu, ale jen pro ten fakt, že tak pěkně vytištěné a ilustrované knihy dokumentují ono "nic" v době, kdy jiná literární díla jsou opisována. Ať čtu Jungmanův text jakkoliv, vidím, že v něm převládá osobní zájem - s přehledem kvalifikovaného profesionála - tu Ivu Kotrlou dostat z české literatury, aby dále neškodila kulturně. Hůlkova kniha - a právě tím, jak M. Jungman zdůrazňuje, že ji ani číst kvůli mně nepotřeboval, neboť v mém případě běží o problém hlubší - je jen zámlčkou. Není

totiž podstatné, co obdivného o Nerudovi /a právě z období kol r.1877 /jsem otiskla v zahraničí a knižně pod svým jménem. Můj záznam bylo nutné domyslet až po tu "hrubou urážku básnickovy památky". Takové hodnocení nepřijímám: já přece ve svém textu zřetelně ironizuji a kritizuji Jihočeské nakladatelství. /I za zvýrazněnou celostránkovou fotografií šperku, Nerudou darovaného; vždyť je to logický nonsens /stejně jako fotografický důkaz Nerudova bydlení na zátku ve Vlachově Březí/ pro onu účelovou a politickou tezi, redaktory tak zdůrazňovanou: proletářství Nerudovo./

Milan Jungman převrátil mé nepočetné věty komentáře pro potřeby svévolného výkladu: manipuluje s nimi neobjektivně. Příklad jeho zkomolené citace: "Činí z těchto zápisků tyto podivuhodně formulované závěry, hoané psychologie prokurátora: "... zkušený muž v letech dostane zálsuk na skutečně pěknou mladou venkovskou slečinku, kterou zahlédne v rozpuku /panenství/ v rodině." Atd. Já jsem však napsala důležitou větu před dvojtečkou: "Ale to potom celý ten příběh může čtenář vidět i moderně: zkušený muž..." atd. Tento důležitý počátek signalizuje naprosto ~~přesně~~ zřetelně, že své sdělení neverifikuji, ale dávám pouze najevo, jak může moderní čtenář Hůlkův text z celkového smyslu jeho knihy chápat! /Pro takové výklady moderní - zvláště když se popisuje rozdávání šperků a stříbra do rodiny milenky - existuje viditelných důkazů u dnešních, a tedy moderních čtenářů, bezpočet./ Milan Jungman však potřeboval zbavit citát smysluplného kontextu /v rámci celého edičního počínu Jihočeského nakladatelství, které se k dnešnímu čtenáři obrací záměrně/, aby mi mohl přičíst roli - "prokurátora". Jak se mýlí! Ale, když už zneužil termínu "psychologie prokurátora", pak zdůrazňuji: ani skutečný prokurátor, ani justiční orgány v ČSSR nezašly v odsudku "Více než 13 řádků O" tak daleko, jako M. Jungman, který mě přiřazuje až kamsi k "literární spodině". Jako bytost z "prostředí spřízněného" se ptám: kde nabyl M. Jungman ono ideologické vědomí o nutnosti "vlastní fantazie"? Při představě "jak by asi I. Kotrlá reagovala, kdyby někdo stejným způsobem a ve stejném duchu psal ... o osobních vlastnostech Jakuba Demla"? Že jsem věřící? A že Jakub Deml byl kněz? Ale to je ubohé! /Nepíši já potom za tučnou výslužku z Vatikánu?/ Nejsem si skutečně žádných nepřiměřených reakcí, spojených s hodnocením Demla, vědoma. Existují prostě jen v Jungmanově fantazii: přesně tak, na základě "prokurátorské psychologie" mě Milan Jungman obviňuje z tolika protinerudovských hříchů! /Prokurátor musí mít ve svém textu při ruce vždy dostatek "vlastní fantazie", aby si "reakce" delikventa "uměl představit"! To je jádro prokurátorské psychologie: prokurátor bývá bytostně vzrušována představami a "vlastní fantazií"./ A dále: prokurátor ve své psychologii staví vždy své vývody na výsledcích práce policie. Ale: jestliže jsem v září 1986 napsala, že SNB v ČSSR už v r. 1985 rozluštila šifru KO jako autorství nepochybně mé, sdělila jsem to sama o sobě.

Nemínla jsem tím jakkoliv svolovat k tomu, aby místo šifry KO vláčel v polemice /a přes pavlač/ Milan Jungman přímo jméno mé. Bývalo v literárních polemikách dobrým zvykem respektovat podpisy literárních statí. Či neplatí už v samizdatu právo respektu /staletého/ k šifře? Kde vzal Milan Jungman onu nadliterární a prokurátorskou jistotu, že záznam knihy o Nerudovi na jihu Čech spáchala Iva Kotrlá?

Podtrhuji: orgány socialistického státu bedlivě sledují produkci československého samizdatu, a to není tajemstvím. /Důkaz ostatně podalo v současnosti Rudé právo, které v listopadu 1986 zneužilo v kampani proti Václavu Havlovi i samizdatových pamětí jeho otce./ Není tedy v ČSSR dobré reagovat na drobnou glosu způsobem, který autora píně morálně diskvalifikuje až po onu nejzazší mez "škodlivosti české kultuře". Klasifikovat pouhé samizdatové autory až na doraz /kdy už ani nelze najít dalších možností k ostřejšímu odsouzení/, to je cesta totalitní. Včetně výtky, že samizdatový text je "netištitelný"; Za "normálních poměrů" bych totiž nepsala tak, jak píšl nyní: samizdat se úvahami o "tištitelnosti" nemůže vůbec zabývat; Netištitelnost je jeho osudové určení: jinak je to pouhá hra čekatelů u tiskárenských rotaček; Samizdat sám o sobě je vytvářen v oblasti občansky trestně právní, pro čtenáře "normálního" vždy se skandální příchutí a je nutné po jeho tak dlouhověké přítomnosti v Československu chápat, že "normální poměry" životnost a styl "samizdatu" vylučují; Literární kritik však za všech okolností je povinen zjistit /dříve než autora obviní de facto z morální úchytky "pavlačového" psaní/, zda ta úmyslně ostrá a vícevýznamová jedovatost není součástí pokusů z oblasti literárního tvaru. Literatura samizdatová je zajímavá především tím, že v ní má každý právo psát stylově i značně nezvyklým způsobem. Ne každý, kdo je rád "naivní", musí být /přihlouplým/ nedoukem; Prosím: soudní instituce v ČSSR, včetně prokurátora, musím pod trestem sankcí mlčky respektovat. Hružou z prokurátorů v samizdatu se však nemusím tajit: z jejich fantazie dostávám do budoucna strach; Já totiž nemíním vidět ani Boženu Němcovou, ani Jana Nerudu, Jana Husa či Jakuba Demla jako neotkntelné světce; A to je pravda, za kterou stojím.

Připadám si plně kvalifikovaná vést svůj čtenářský Katalog. /Viz příslušné školské osnovy v ČSSR./ A protože mé záznamy v katalogu navazují na sebe, je v jejich logice připomínání zjistitelných poznatků z předchozích zveřejněných záznamů. /U Hůlkovy knihy jsem se proto odvážila připomenout zaznamenané vzpomínky Františka Haise v souvislosti s Janem Nerudou./ Svémi záznamy sleduji dokumentaci přítomnosti rozkladu všech hodnot v ČSSR a proto s vědomím souvislostí závazně pracuji. /Faktem zůstává, že shodou okolností vyšly v ČSSR r. 1986 dvě knihy, osvětlující osobní život Nerudův v neproletářském smyslu./ A je pochopitelné, že pro takovéto sledování souvislostí přítomnosti rozkladu se mé záznamy "vyznačují vytrvalou a pro

čtenáře už únavnou snahou nikoli věcně kritizovat, leč popichovat a dráždit za každou cenu". Co nadělám: je to součást mého stylu. Ubezpečuji jen Milana Jungmana, že je to styl nepohodlný: "naivně" se snažím zachycovat přítomnost rozkladu úřední, socialistické společnosti na jejích úředních výtvorech. Všech: a tedy i tištěných. Literární styl /"popichování a dráždění" i "smysl pro společenský pohyb doby"/ nutí autora, aby i v občanském životě ho dodržel. Jinou zkušenost nemám: když jsem byla na základě trestně represivního zákona přinucena popsat pro potřeby StB list formátu A4, třemi typy svého písma, neodpustila jsem si i tyto přímé čtenáře z řad StB popichovat a dráždit. /Napsala jsem třikrát za sebou modlitbu Zdravas Maria a úřední list tak splnil svůj zákonný účel./ Pravdou je, že o palčivých momentech, získaných při četbě knih i jinak, lze v ČSSR psát tak, aby byly za "normálních poměrů" tištitelné. Ať tak v samizdatu píší jiní: je to jejich svoboda a ty ji respektuji. Recenzé pro svůj Katalog nevytvářím z toho prostého důvodu, že mnohdy reagují záznamem na pouhý odstavec či novinovou noticku: v samizdatu jsem svobodná bytost při volbě společenské objednávky. A znovu Milanu Jungmanovi opakuji: literární styl, to není vždy seriózní záležitost. Pokud nyní naznačuje, že "tolikrát" mé záznamy končí u "žní StB", znám jedinou odpověď: až se StB v ČSSR přestane zabavovat kriminalizováním literatury, nebudu mít ve svých záznamech potřebu "tolikrát" o StB psát.

A nemíním přizpůsobovat své slovní vyjádření tomu, co proletářům dle smyslu vyhovuje. Jestliže mě nazval M. Jungman "neproletářkou", jsem na tento titul hrdá. A rozhodně nemám v úmyslu kompromitovat své nezaspité svědomí shodou s každým občanským činem Jana Nerudy. Ale nemám také v popisu práce skandalizovat jeho život: právě proto, že ho mám ráda, tak se ho v palčivých místech dotýkám! Lze nekritizovat Nerudu v momentě, kdy jeho aruh /redakční i společenský/ Josef Barák se spojil proti skutečnému pražskému proletáři s policií císaře - a Jan Neruda s tímto činem - mlčky souhlasí? Po Grégrovi měl Jan Neruda v redakci druhý nejvyšší plat: veřejně však přispěje do sbírky na proletáře - a víceméně i kolegu pišícího - jednou osmdesátinou měsíčního příjmu; Kde lze v těchto Nerudových počinech, popsaných veřejně v r. 1986, spatřovat onen Jungmanem propagovaný "smysl pro společenský pohyb doby"? Zvláště když v Nerudově "díle" /podtrženo M.J:/ byly objeveny ostré kritické výhrady vůči tomuto proletáři Haisovi? Jenž zametal ulice v době, kdy Neruda seděl se svými přáteli u skutečně bohatého stolu - viz. záznamy Terezie Tiché; A jestliže je možné prokazovat v díle "smysl pro společenský pohyb doby" a v osobním životě mlčet při konkrétně projevované moci policie, psychiatrie i bídě dohromady, pak je to podivuhodná K/ dnešnímu čtenáři povědomá/ spisovatelská směs! V, kupovaná u Jana Nerudy oním viditelným "1. zlatým"; A to se osobně vyhýbám H, lkou tak vypočítávaným hodnotám z oblasti rovněž

finanční, kolik, kdy a co Jan Neruda dával rodině kolem Anny Tiché! Doslov knihy, která je snůškou takovýchto údajů, by měl především podobné pravdy z osobního života básníků kultivovat. To jsem se snažila záznamem /a jeho stylem/ zdůraznit: neboť doslov - oproti duchu pravdy - vytváří z těchto nerudovských údajů - kulturně-politickou manéž; Přivolání Julia Fučíka do doslovu je pouhou cirkusáckou reklamou ve stylu pana Barnuma, kterou lze také zneužít, snadněji, než si redaktoři knihy uvědomili. ~~Fakta~~ Tato jejich reálně socialistická zaslepenost na úrovni českých marxistických dogmat, komu je prospěšná? Proletariátu, který se internacionálně spojuje k odhodlání převálcovat Boha i s jeho Desaterem? Pak běda tomu, kdo by se chtěl této výměně Boha za požitky a chléb bránit: vyhýbat se této manéži v cirku však křesťané - ani před 2 000 let - neuměli. Není ani tak důležité, zda dle M. Jungmana ane "výraz proletář doslova roztěsil", jako princip sporu: má "smysl pro společenský pohyb doby, který byl ve znamení probouzející se dělnické třídy" - své závazné Desatero? Doslov knihy jako by naznačoval, že má a nepochybné: přitom v knize samotné jsou snesena fakta, jež jsou s ideovým proletářstvím ve značném rozporu! Či všechny ty údaje, Hůlkou shromážděné /že se A. Tichá vzdala soubence ze své společenské třídy ve prospěch "stryčka Nerudy" z ještě vyšší platové - i vlastenecké - třídy, atd./, svědčí o tom, jak Jan Neruda i v osobním životě napomáhal rozkladu společenské morálky konkrétních maloburžoazních a maloměšťáckých jednotlivců? Nu, jestliže má takto kniha A Hůlky vyznít, aby splnila požadavek J. Fučíka, že "je třeba ukázat Nerudu proletáře", pak jsem se dopustila chyby, neměla jsem počin Jihočeského nakladatelství svým způsobem ironizovat a kritizovat a Milan Jungman má pravdu: jako vždy. Ano, byla to pak činnost nad mé síly.

Stejně, jako je nyní nad mé síly vysvětlovat, co a jak jsem ve stručnosti vyjadřovala. Tak z mé věty zakončené otazníkem - "A Jan Neruda co český vlastenec?" - a z následných citátů z Hůlkovy knihy M. Jungman vyvozuje, že Neruda podle mne - "nebyl ani vlastenec" ; - s výkřičníkem. Co navysvětlují? Že podobné knihy /Hůlkovy/ čte čtenář obeznámený většinou s nerudovskou problematikou natolik, že ví stejně jako já o působení Nerudy co učitele němčiny? A že se tedy může čtenář pousmát nad logikou zjevu českého ~~vlastence~~ vyhraněného vlastence, který bezděky /Neruda deníček jistě neznal! / přiměje /tak pedagogicky úspěšně/, české holky k tomu, aby se naučily pořádně německy? Informaci jsem přece zakončila vlastní větou: "Tak uměl Jan Neruda v Čechách oslňovat" - neboť deníček o oslňení "vybranou němčinou" Nerudovou výslovně mluví; Ale jak Milana Jungmana přesvědčit, že v mých očích se tím Neruda nedopustil žádného vlasteneckého přestupku? Vždyť ta němčina ve smyslu skutečného vlastenectví českým holkám v životě jistě pomohla. Vlastenectví, to je vědomé bytování v rodné vlasti, s přesnou znalostí všech nástrah, které ve

vlasti existují vždy! Ano, otazník nemusí být za větou jen z pouhé chuti skandalizovat. A co jsem zamýšlela termínem o "neodolatelém stylu" Hůlkovy knihy? Jeho práce totiž přináší s sebou viditelný rozpor, který však ani A. Hůlka, ani autor doslovu vidět nemíní, což je "neodolatelé" z literárněvědného hlediska ve vztahu k Nerudově služce. Vždyť i po /nepozorném/ přečtení mého záznamu M. Jungman nadále tvrdí, citují: "I. Kotrlá vzápětí cituje z jakýchsi důvodů údajně Hůlkovu charakteristiku A. Haralíkové z doby, kdy se stala služkou nemocného básníka. Proč ji cituje?" Kdyby si ale v připomínaném díle Alberta Pražáka Milan Jungman nalistoval tam otištěnou přesnou dataci roku, kdy se Anna Haralíková v domácnosti Nerudově objevila, zjistil by v mém "jalovém" opisu deníčku T. Tiché pozoruhodnou skutečnost. Ano, Terezie Tichá viditelně zapsala přítomnost Haralíkové u Nerudy o celá léta dřív, než určovalo doposud datum Pražákovy. A M. Jungman, stejně jako A. Hůlka, svým "neodolatelným stylem" tento fakt ~~zde~~ opomíjí. Ale: copak mohlo mít 17-leté děvče autentický svědecký zájem devalvovat úmyslně Budoucí datace zodpovědného literárního vědce? Domýšlet, proč Albert Pražák volil nástup Haralíkové v Nerudově domácnosti s datem co nejpozdějším, nemíním. Jsem přesvědčena, že Albert Pražák měl dílo a osobu Jana Nerudy skutečně rád a tuhle lásku respektuji: myslím si jen, že právě literární vědci by měli buď usvědčit Terezii Tichou z úmyslného podvodu v deníčku, anebo přesunout nástup Anny Haralíkové do domácnosti Nerudovy do jejích dívčích let a do doby, kdy Jan Neruda ještě nebyl prokazatelně nemocný. To je tak ode mne vše, k tématu ~~Jungman~~ Milanem Jungmanem dost nešťastně otevřenému: stal se prvním českým literárním kritikem, který v souvislosti s Annou Haralíkovou požil "pavlačového" termínu konkubína. K tomu bych odvahu nikdy neměla: jednou vyslovené označení konkubína se už bude těžko vracet zpět do čtenářského nevědomí. Co vše svými "odborně ne-kvalifikovanými" a "myšlenkově primitivními" záznamy vyvolávám! Kdyby aspoň byly čtené mé opisy z knihy, když už mé věty nemají jiný smysl, než škodit: falešnými dohady". A pokud se týče znalostí reálií a "vžití se do atmosféry" oné doby: jen proto jsem citovala reálie ~~z Hůlkovy~~ z Hůlkovy knihy o "důstojné hrobce". Ještě dnes je to na jihomoravském venkově ostudou, když nebožtík má svůj hrob po dobu celého roku neoznačený pomníkem. V devadesátých letech minulého století byla tato skutečnost dle M. Jungmana zřejmě normální: hrob Nerudův byl bez pomníku, protože zámožní čeští vlastenci, či Nerudovi kolegové, či aspoň čeští dělníci o tehdy běžnou úpravu hrobu zájem neměli. Ti, kdo znají vztahy mezi J.V. Fričem a Nerudou, mohou být právě překvapeni, že Fričova rodina měla jediná zájem na "důstojné hrobce" Nerudově. /Právě Fričovi se ve vypjaté době r. 1866 prezentoval Jan Neruda jako exponent "českorakouského vlastenectví" - což není termín můj. Ohromený Frič v Praze zjišťoval, že pražský Sokol a po něm i další sokolské župy nabízely dokonce vídeňské vládě, že zřídí se svých členů "vojenské sbory obranné", a Neruda se vyjádřil, že raději bude nosit starý

rakouský kabát než nový pruský oblek./ Údaje o tahanicích /půl napůl mezi "služkou" a rodinou Fričovou/ mi v Hůlkově knize připadaly zbytečné, neboť autor /pro současné redaktory opakovaně tištitelný/ by měl vědět, k čemu jeho údaje směřují. Dle doslovu zřejmě k tomu, že služka musela přispět na výzdobu Nerudova hrobu po roce, neboť o poslední místo odpočinku tohoto básníka neměl národ Čechů zájem. Ovšem, kdybych tušila, že můj záznam bude stát M. Jungmanovi za 6 stran strojopisu, napsala bych vše s důkladností mnohem větší a z vlastních 35 vět bych svůj komentář rozšířila aspoň na dvojnásobek. Nejhorším neštěstím pro mé záznamy je, když je v úmyslu zlém začne hodnotit ten, kdo mnou zaznamenávanou knihu nečetl. /Nemohu totiž přijmout nejapnou výmluvu M. Jungmana, že "v Univ. knihovně není dosud ani zkatalogizovaná". Dotazem na informační službě pražské Univ. knihovny jsem zjistila, že Hůlkovy texty tam jsou od r.1980 pod řádnými signaturami v katalogu. A já jsem v úvodu svého záznamu napsala, že Alois Hůlka své texty vydal už dříve! A že se nyní jedná o reedici pro obyčejné čtenáře./ Faktem je, že když M. Jungman dává ve svém textu tak zřetelně najevo, jak nebetyčně přsvysuje I. Kotrličovy znalosti nerudovskými, měl by také průběžně - v době osmi až šestileté - nerudovskou tematiku sledovat. Což neopomím: a odmítám přijímat za bernou minci flagrantní nezájem o problematiku u oponenta. /Uvedla jsem přece ve svém textu nejen vydavatele původních Hůlkových textů - Státní vědeckou knihovnu v Č. Budějovicích, ale i roky vydání - 1978 a 1980 - a dokonce i jméno ilustrátora C. Boudy! Příště abych své záznamy vybavovala i signaturami z knihoven!/
/

Milan Jungman se vůči mně viditelně chová jako kustoš v mauzoleu: pozbavený veškerých možností účinných sankcí, což nahrazuje chvatnými invektivami. V přesvědčení, že na Janu Nerudovi páchám ukrutností. Já jsem počítala se čtenářem, který má Nerudu a nerudovskou problematiku stejně jako já rád, a protože ho mé věty vyvedou ze zažité rovnováhy, začte se po mém záznamu do uvedené knihy. A udělá si z ní obraz svůj - třeba i diametrálně odlišný od mého. Hlavně ale bude knihu číst necenzurovaně a stejně tak, bez cenzury vlastní, uvažovat pod jiným zorným úhlem pohledu, neboť tento přístup považuji v české kultuře za stále ještě živý. Životaschopný: jinak každý český literát skončí u okopávání záhonků na Dobříši, v radosti, jak je to mauzoleum české kulturnosti krásné, i s těmi, tak skvěle život napodobujícími, pány-panáky! V soudružství skvělém, života zaopatřeného.

Já nikdy nepřestanu rozlišovat to podstatné: umělec s bytovaním je ze svého umění nevypověditelný a lze s jeho podstatou cloumat, zamýkat před ním dveře vlastního uhranutého svědomí a on ve svém uměleckém vyznění žije přesto neporušeně dál. Tóny umění ho totiž nebklopují, ony jím pronikly, rezonují s jeho lidskou duší, stal se jejich bytující součástí a za dvířkami neopakovatelného vědomí bytuje samostatný svět, sám

o sobě. Existuje v přesných obrysech! To je případ Jana Nerudy. /Proto jeho Malostranské povídky oslovily přes oceán až do Chile Pabla Neruda v jeho počátečním období: to nebyla jen náhoda, ale nutnost uměleckého respektu./ Pak ještě existují umělci s bydlením: ti nutně potřebují mít na svých dveřích /uměleckých sídel, Dobříš, atd./ vizitku - zasloužilý či národní umělec - či čekatel titulů. U nich je pak v podstatě jedno, zda se narodili na Malé Straně či ve Voroněži: jejich bydlení v umění není bytování! /A životaschopný kritik je vždy přenesen v zubech do močůvky. Ba, jejich pád do zapomnění ani nezastříkne dýmavý svět, který je svébytný nad močály úspěchů a tratolistěm času. Proto musí být společensky chráněni a okolím za umělce uznáváni: což se jim často poskytuje, dnes i v minulosti./

Ti, kdož bytují /někdy i na hranicích lidské morálky/ v neutlucitném umění, se na základě jim daného talentu protrpěli k nezaměnitelnému zření pravdy: ze své, osobité strany; Jejich břehy Úpy, Malá Strana i Taso se staly územím, kde díky jim rádi pobývají lidé uměním oslovitelní: z toho se i Bůh raduje; Je to součást jeho daru dětem, i těm nehodným; Jen svět v jasů darů je obyvatelný radostně; Kdykoliv však na tyto umělce začnou šibři valit příkladně: proletářskou šedí /světské politické ideovosti/, pak je jejich zářivé oblečení /s odrazem atmosféry tvůrčího Boha/ požmouláno k nevíře; U Nerudy zvlášť: on své Malostranské povídky nepsal se "smyslem pro znamení probouzející se dělnické třídy"; On jen tvořil se smyslem pro oslnění darovaného zraku, s kterým se přel, diskutoval či plakal. To je ono všelidné a netvůrčími lidmi zapomenuté světlo, v jehož paprscích skutečný umělec bytuje: do dveří s vizitkou "umělec" ho vrazila taková tvůrčí vůle a nesmlouvavá síla, že vzal s sebou i kus zárubní osobního života, a proto ani při pouhém bydlení není schopen za sebou oře přivírat či otevírat; jeho dílna existuje svébytně, v jakémkoliv průvanu zájmu.

Já kádrové posudky považuji za průvan zájmu. Ano, už samotným názvem kritiky I. Kotrlé "Opožděný kádrový posudek o Janu Nerudovi" to Milan Jungman přehnal. Ještě nikdy v životě jsem nenapsala na nikoho kádrový posudek, tím méně opožděný. Naopak: kádrové posudky ublížily po r. 1948 mým rodičům, mně, mému manželovi a viditelně už ublížily mým dětem. A bližší pravdě je, že právě Milana Jungmana kdysi obdařila totalitní moc socialismu dostatečnou funkcí, v jejíž pracovní náplni bývá i vytváření kádrových posudků na podřízené. Tento zvyk vytvářet kádrové posudky na lidi živé, tedy neopožděné, je z textu Milana Jungmana proti Ivě Kotrlé čitelný dodnes. Já ale nejsem zaměstnancem publikací, v nichž škodím české kultuře: v samizdatu existuji na svůj vlastní náklad. A jestliže mi Milan Jungman sdělil skrze koště hnojné - Tudy cesta nevede! - že obejdu ho a svébytně a po svém budu mimo jeho dosah existovat dál. Nesloužím a sloužit nebudu: po zlém teprve ne ;

P.S.

Protože se mé polemiky s Milanem Jungmanem prolínají ve svých kolech jako vír, od nekvalifikovanosti po mince a pořád kolem Terezíí /Terezie Hanklová dala život B.N., Terezie Tichá popsala ze zajímavého úhlu J.N. a I. Kotrlá se rozhodla pro jméno Terezie při biřmování/, ocituji příkladný poznatek z literatury české, týkající se jména i díla M. Jungmanovi známého. Určitě je četl: cituji z románu Nesnesitelná lehkost bytí, Toronto 1985, strana 54 -

"Dívka, která místo aby špěla "za něčím vyšším", musí ... prát špinavé prádlo, vytvoří si v sobě velikou zásobu vitality, o níž se nesní lidem, kteří studují univerzitu a zívají nad knihami. Tereza toho přečetla více než oni, dověděla se o životě více než oni, ale nikdy si toho nebyla vědoma. To, co odlišuje člověka, který studoval, od samouka, není míra vědění, ale jiný stupeň vitality a sebevědomí. Klán, se kterým se Tereza vrhla v Praze do života, byl zároveň dravý i vratký. Jako by čekala, že jí jednoho dne někdo řekne: "Ty šem nepatříš! Vrať se, odkud jsi přišla!"

A ještě ze strany 174:

"Pochopil už, že lidé jsou příliš šťastni, když vidí druhého v mravním pomížení, než aby si takové pótěšení nechali kazit jeho vysvětlováním".

440

VÍCE NEŽ 13 ŘÁDKY O:

Jaroslav Durych: Duše a hvězda. /Z tiráže: Vyšehrad 1.P. 1969" X ;
vydání I., stran 324, náklad neuveden, cena 24,- Kčs./

Poznámka 1

Román se měl původně jmenovat: Bětuška. A nejen proto, že se tak jmenovaly v Čechách služky /s obměnami tohoto jména - Elišky, Lízy, Alžběty, Bětky, Eršky, Ely/g ale především, že nejstarší řecká / a po ní latinská/ forma je reflexem hebrejského, doslova: "Můj Bůh je přísaha".

Bětuška je Durychova odpověď době, která tolik vyzdvihla z české umělecké prózy - Annu proletářku - s jejím výkřikem: "Budete do nás střílet? My do vás také, paní!" /Durych svůj umělecký souboj s Olbraehtem vedl veřejně od dvacátých let: a zatímco Olbraeht se léty své slávy dopracovával k stále větší literární nemohoucnosti /až po chuť občansky podporovat zabíjení druhých, se vši krvavostí, viz jeho veřejné postoje k procesům politickým z počátku 50. let/, Durych zarytě drobil rodnou hroudou Čech, od "Sedmikrásky" až po "Boží duhu". I z období protektorátního mohou Čechevé srovnávat Olbraehtův pochod plagiátora v "Dobyteli" s Durychovými "Služebnicky neúčinnými" - Křesťanská akademie, Řím, 1969./

Bětuška, která na rozdíl od "plavé služtičky Anny" odmítá sloužit za peníze /a je namostatná nejen svou prací/, se v šedesátých letech, v moderní české próze, ocitla ve "světě bez Boha": tak dávno vyjádřeného už stoikem Epiktétem - "Tys bůh, človče, máš velká předsevzetí" /Rozpravy II, 17/. Ona "velká předsevzetí" marxisticky orientovaných českých spisovatelů brala postupně za své: až se mnozí z nich, dostali během let do situace, vyjádřené rovněž Epiktétem s klidem stoika: "Kdykoliv někdo pije toliko vodu nebo něco jiného dělá pro své cvičení, při každé příležitosti to říká každému: "Já pijí jen vodu" /Rozpravy III, 14/4 /.

V Durychově příběhu, uveřejněném v "Krizovém roce" 1.P. 1969, mladá fabrička říká /s. 67/: "Cheete vidět mou duši. A tu asi nevidíte. Je menší a chudší než pavouček". A přitom se ta duše rovná hvězdě: ona nepoměr - mezi tím - je mariánský. Citát se s. 82: "Paní s bílým závojem se dívala tak přívětivě a vlídně, jako kdyby jí vůbec nezáleželo na tom, má-li na světě ještě některá dívka také takový. Ten její byl asi nade všechny závoje a úplně stačil celému světu". /Podtrženo KO: český spisovatel /a lékař/ zde nepochybuje, že panenství Panny Marie zahaluje do svého závoje úplně celý - i nepanensky hřešící - svět. /Žalm 8/: "Když se zahledím na tvá nebesa, díla tvých rukou, na měsíce, na hvězdy, jak jsi je uspořádal, co je člověk, že na něho myslíš, co je smrtelník, že se o něho staráš?"

Duše a hvězda, to je i příběh smrtelníka, který ve světě proletariátu učiní objev: že nesmrtelná lidská duše narušuje smrtelné ideologické sféry, rozprostřené moderně od fabrik až ke kosmu. Durych nás názvem svého románu odkazuje k onomu vytržení, které zachvátilo učeného Tycha de Brahe, když l. P. 1572 spatřil na nebi novou hvězdu; Aristotelovu vědeckou nauku, že kosmu byla svěřena neměnná a dokonalá věčnost /oproti nedokonalému světu vznikání a zanikání, prostírajícímu se od Země ke sféře Měsíce/ odsoudil ke lži. Jistotou vidoucího člověka Proto poslední slova Tycha de Brahe na úmrtním lůžku v Praze zněla: Ne frustra vixisse videar /Kož si nikdo nemyslí, že jsem žil marně./ Takové je poselství toho, jenž nepravdy strhující hvězdu spatřil. A není nauka o revoluční dokonalosti proletariátu, který bude od Země ke sféře Měsíce pracovat bez peněžních vztahů, jen zodáblivě vědecky neměnnou vizí?

Jaroslav Durych románem Duše a hvězda používá práva umělce tuto pohanskou závislost na sférách od Země k Měsíci vidět ve světle novy: lásky, která pracuje bez mzdy tak dlouho, až ji Bůh ocení. S uměleckým účinem - i proti duchu doby. Uvažme: spisovatel Durych umíral v Praze českých lidí, arcených žářem rudé hvězdy s pěti cípy. A přesto, místo předpokládaného umlčení, zanechal pod polštářem úmrtního lůžka knihy s názvy vidoucími: Duši a hvězdu spájuje Boží duha.

Hrdinou románu Duše a hvězda ~~používá~~ je zprvopočátku skutečný smrtelník, k němuž přiléhá kvítko chudých, sedmikráska: vědecky viděná jako Bellis perennis. Smrtelník sám je kvítkem z rodiny fabrikanta a Bellis perennis k němu přiléhá i v přeneseném významu vztahu: Krásný přes rok. /Děle smrtelník v románu nežije./ A že usiloval o dar lásky naplno tělesné, jako kdyby z proletariátu nemohl jinou očekávat, umělec se umí vysmát jeho touze po moderní zkratce láskyplného jména /blízkého duze počtem krás/. Ano, tomu zubožení - z Bellis perennis na pouhé a zkratkovité: Bellis penis.

Za takový vztah, který po chudé holce vyžadoval, by se mu u Olbrachta dostalo konkrétní odpovědi, ve stylu revolučního proletariátu: ten by celou záležitost pochopil ve významu funkčním, i když zkomoleném. Ale vůči fabrikantům obvyklém: Bellum perennis, válka trvalá. Durych nám však ve své pohřební písni českého světa průmyslníků předvádí, jak prochází velbloud uchem jehly: fabrikantský synek zahrocený skutečnou nemocí ke smrti, získává z proletářského prostředí pravou lásku. Včetně neočekávaného daru, zabaleného v uzlíku panenského těla: nároku na křesťansky nesmrtelnou duši. Bětuška - aby nebylo pochyb o pravém smyslu knihy - značí v tomto podání Durychové nejen ono náboženské /Aniam mihi debet, dluží mi svou duši/, ale i Sallustiovo těsně předkřesťanské /Animo cupienti nihil satis festinatur - pro žádostivou duši, t.j. po něčem prahnoucí, neděje se nic dost rychle./ Ano, duše prahnoucí po světle lásky právě se pohybují vždy v bedalekém osvitu plamenného prahu pekla: a tímto nebezpečím Bětuška

stylem květin proniká!

A protože v křesťanské lásce, která ve své lidské podobě končí až smrtí, prahnou po sobě dvě duše, aby si na pozemské skutečnosti vynutily vzlyk života, onu novu mezi Zemí a sférou Měsíce /a nemusí být plodem takové lásky jeň dítě, ale i požehnání tváří v tvář smrti - viz. konec II. dílu/, pak další cesta, posmrtná, je zakončena oním možným lidským údělem vidoucích: Per aspera ad astra. /Drsnou cestou ke hvězdám./

A kdyby se někomu zdálo neškodpovídající duchu první půle IX. století drsné prohlášení Durychovy hrdinky /s. 67 - "Ale vím, co bych potřebovala. Jen jedinou věc - " /.../ "Nu, co?" "Vaši nemoc"/, pak má durychovské vysvětlení na s. 131: "Ale znáte tu nemoc?" "Znám. Zemřeli na ni moji rodiče."/

Jen na první pohled zde autor rozekrává melodram, jak existoval po dobu delší století, v české literatuře, pod pojmem románu pro služky. Duše a hvězda, ta kniha skrze Běhušku převádí /na poslední chvíli, kdy romány pro služky inovoval socialistický realismus do podoby své literatury/ - téma červené knihovny přes ř řeku neunění - k nám. /Oo musíme, mimo jiné, v občanském životě plně vyznávat ono Sallustiovo nedemokratičné: "Chudoba se snadno vyhne škodě"./ A chudoba s pokorou a s bohatstvím se v podání Durychové mísí v textu natolik, až si uvědomíme, že celý román je variací na základní křesťanskou větu, jak zněla staletí před marxismem: "Vzpomeň si, že je zapotřebí velké lásky, aby chudí, kterým přinášíš chléb, ti odpustili".

Proč? Odpověď je v dílu IV., na s. 270: "Už se chtěla usnát a uvést ho do rozpaků, ale náhle si uvědomila, že není na světě radostí, kterou by nestřežil někdo z mrtvých". Ano, tohle je jedno z tichých tajemství staré země: láska u Durycha, to je inxvaze onylů, hledajících láskyplné srdce, v němž je omývána smrt. A jež nese jméno: "Můj Bůh je přísaha".

Děj románu se odehrává po oné době, kdy prezident republiky se ptal: "Humanitism není sentimentalism; i Ježíš žádá milovat bližního jako sebe samého. Člověk od přírody je jistě egoistou; ale je otázka, je-li jen egoistou, či má-li pro bližního také cit sympathy nebo lásky, a to cit bezprostřední, přímý, nikoli ze zřetelů egoistických".

/Masaryk, 1930, s. 557/

Podobně uvažuje v románu Duše a hvězda "starý pán": otázka Masarykova, má-li člověk "pro bližního ... cit bezprostřední, přímý" je pro něj při posuzování bližních rozhodující. Tomuto "bezprostřednímu, přímému citu v lásce" nejen rozumí, ale svým způsobem mu nadržuje: dávají mu přednost před sebevraždou. "Starý pán" do příběhu, který nesentimentálně uzavírá epochu skoro demokratického a samostatného československého státu, patří.

V dobré románové próze musíme mít možnost číst o osudu mužů, vládnoucích národu, i když se jich přímo ani jedna věta nedotýká. A jak jinak:

morální problémy vládnutí nelze z písemnictví excerptovat, i když je předtím už řešil "národní soud". Od počátku, od úvodních stran známý spisovatel přitahuje k problému, který dodnes sužuje Čechy. Cituji ze s. 29 otázky "starého pána":

"Bětuško, zbláznila ses? Nevíš, co je to čest? Teta ti to snad ne-vysvětlila?" "Ano. Kuce mám dvě a čest prý jen jednu." "A ty bys ji obě-tovala tak lehce?" "Ach ne! Tak to není." "Tak, jak je to?" "Představte si to, že si nasadím čest, postavím se v ní před zrcadlo a budu se dívat, jak mi sluší. A budu si říkat, jak dobře jsem udělala, že jsem raději o-bětovala život mladého pána, jen abych se mohla pak pochlubit svou ctí!" Strýc otevřel ústa, ale dívčina pokračovala: "Byla by to pak čest?"

Čapkovský termín "starý pán" splývá v moderní češtině nejen s osobou Masarykovou, ale s pojmy vyhraněně etickými, jak je starý filozof až do své smrti nepřestával vyznávat. Při 20. výročí Československé republiky vystřídal na Pražském hradě "starého pána" - starý soudce. Ano, neděsme se: na otázky "starého pána" odpovídá věřící Bětuška i v zájmu Hácnově. Jistě, mohl v noci ze 14. na 15. března 1939 zachránit vlastní čest, i tu nezastupitelnou čest českého státu /v té chvíli už bez Slovenska a bez Slováků/. A obětovat raději životy mnoha spících a ne netušících lidí. Když předtím, jako hlava okleštěného státu, nemohl už ~~nik~~ podniknout nic podstatného k jejich obraně; Němci však ve své kalkulaci nepočítali ani tak s osobní zbabělostí tohoto starce, jako s jeho křesťanským přístupem!

To ráno, kdy by v nesčetných proudech tekla Česká Krev /o tomto faktu Hitler svým dalším vývojem nenechal nikoho na pochybách/, mohl starý soudce hledět v Berlíně do zrcadla a říkat si: dobře jsem udělal, když jsem obětoval životy druhých Čechů, ale zachránil čest moderního majestátu! "Byla by to čest?", ptá se Bůh, jenž je přísaha. Ano, kde zůstává v poli-tice "přímý cit" mezi lidmi? Tyto otázky osobní cti i čestnosti státní Čechové od noci Hácnovy opakovaně ohmatávají - s výsledky - nevalnými: tam, kde se neurvale a bezohledně rozhoduje za zády druhých - o životě ná-roda - a jeho cti. Bůh přitom - už - rozhodně není brán v potaz. Durychova Bětuška ve své bezelstně čestné chudobě, ve sporu o krutosti hříchu, dává přednost životu. Přijímá tím krutost křesťanského rozhodování, krutost k vlastní osobní i společenské cti a vrůstá do role Durychovských nemoder-ních šlechticů, po přeslici. Nemoderních ve svém vlastenectví tím, že čest vlastního těla vtělují do duše rodiny.

I Hácnovi zůstal po ztrátě cti "přímý cit" - jen jinak, skrze tvrdou českou lebku opsaný. Svědčí o tom osud jeho protektorátní vlády, vedené generálem Eliášem: svým spojením s exilovou vládou v Londýně dal víc než dostatečně najevo, jak pochopil po 15. březnu svou další politickou roli. V onu noc ztráty své cti jen rozpoznal, že Hitler jako zosobněné moderní

slo za prospěch jednoho rána, jednoho předjaří a jedné současnosti rozmetá po tisíce let vytvářené soužití Čechů a Němců v křesťanském prostoru. Ale že je možné /v kulturním prostředí evropy/ tak pohanovsky prahnout po zničení cti státní, národní, duševní i fyzické, způsobem přímo kriminálním přes mříže svastiky, tohle poznání přivedlo Háchu až k rozkladu tělesné činnosti. V takovém světě neuměl žít. /Ten starý zastánce právního řádu a občanské cti viditelně onemocněl a jednal pak už jen jako člověk těžce nemocný./ Sart si nepřichází pro křesťana /neschopného sebevraždy/ tehdy, když by sobě vlastní novou vykoupila jeho čest! Ona si ho k své činnosti upraví, jako hvězdu uhasínající, pokud musily andělské nepomohou: což nám Durych sděluje, i když píše v románě o čemsi jiném, a přese stejném. Tak pravdivě; k tomu drásajícímu pocitu cti /z období konce jedné české samostatnosti, i kulturní/, se vrací hned po dvaeti stranách. Citují ze s. 48 otázky "staré paní":

"Víte, co je to čest? Za tu dáváme život a nikdy ne obráceně. To se týká i vás." "Ale vždyť ji obětovala ne za život svůj, nýbrž za život jeho." "Tím hůře." /.../ "Nu, děťátko," odpověděla stará paní tak klidně, jako kdyby už mluvila z hrobu, "víte, co je to čest? Život můžeme ztratit, ani nevíme jak. Dnes tu jsme, zítra nejsme. Co na tom! To nepředěláme. Ale čest! Ta je naše. Ta nám nebyla propůjčena jako ubohé tělo, tu si tvoříme my a tu nám jak víte, nikdo nevezme, neshodíme-li ji ze sebe sami. Nu, může se žít i bez ní. To vím." Dívčina se roztrásla hrůzou, a nemohouc se udržet, vykřikla: "Neříkejte to! Tak to není!" "Vzal-li do raky zbraň a vůbec jí nepoužil, podle zákona mužů už tím ztratil čest." Na to nebylo odpovědi. Jak to srovnat?"

Jaroslav Durych se vší literární zkušeností rozehrál /nejen pod hladinou textu/ románovou pružinu, významů: Bětuška z proletariátu ví, že čest je jen u Boha, buržoazní Jindřich^{an}/etym. "vládec domova"/ zbraň nepoužije, ačkoliv by mohl a nikdo by se nedivil, "starý pán" jeho postoj otcovsky předpokládá a chápe a pouze matka /jako u Čapka zbavená podkožních dotyků s křesťanstvím/ neváží cenu života: při prvním pohledu.

Tomuhle zrcadlení vědomě napomáhá Durych mnoha prostředky: i tím, jak naznačuje, že mu jde o znalost etymologie jmén. /Citují ze s. 42: "Nevíš, že se jmenují Jindřich?" "Vím." "Či se ti to jméno snad nelíbí?" "Líbí. Vždyť je takové panské a rozmařilé a hříšné"./

V podání Bětušky z českého lidu je starogerzánské jméno z období svastiky /složené z pojmů Heim "domov" a ríhhi "vůdeš" - srov. Reich "říše"/, hříšné. Nositel toho jména však za transformované utrpení přivolal k Bětušce jméno, k němuž pak mohla svobodně psát /s.260/: "Jiříčku, říkám si Tvé jméno se sepjatýma rukama", atd. /Tedy jméno z oblasti vidění?/ Zdůrazňuji: Durych nepopisuje politické děje - nemá to -zapotřebí. Je autorem jdoucím od okrajů duše, formované nárazy hvězd, až k srdci. Za

do češtiny byla přeložena ještě ve 14. století. Srov. též drama Tylovo "Jiříkovo vidění", 1849 /!/, atd./

Jaroslav Durych na s. 165 píše: "Teprve nyní si uvědomila, že se jmenoval Jiří. Sama to jméno tak napsala. A slyšela je opravdu až teprve teď, když sama je vyslovila, jako kdyby je byla vyvolala odněkud z neznámého světa. A znělo to jméno jako svištění vystřeleného šípu, který jí měl prorazit srdce. Hle, co mu napsala: "Stýská se mi po Tobě a potřebuji Tě vidět a slyšet".

Ano, je to volání opět vlastenecké. Durych neopomíná jak prostup s oblastí vidění do života, tak i onen význam etymologický. /Starořecké Georgios je první složkou ve významu "země" /srov. Geo-logie/; druhá složka souvisí s řeckým "ergon" /dnes i mezinárodní jednotka práce "ergo"/, atd./

Posun oproti Bloudění je v tom, že s Bětuškou se spojuje už ne Jiří-voják /svištění vystřeleného šípu je už jen "jako"/, ale Jiří-zahradník, který žije za hradem práce dle biblického příkazu, po vyhnání ze "zahrady v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat". /Bible, Moj. 3,24./ A tento Jiří z Duše a hvězdy už není na prahu smrti /jako v Bloudění/, ale na prahu křesťanského života při výsledcích práce a země. /U zahradníka je země plnohodnotným partnerem jeho práce./ Takovýto práh vstupu - do dalšího českého děje - je za socialismu ideologicky velmi významný./ Skoro se chce říci, že Durych počítá se svým pokračovatelem tak půlstoletí po svém umlčení: ale nenechává své čtenáře z české země na pochybách - pokorně s ním počítá./ Ano, barokně bojovný Jiřík z Bloudění vzdělával českou zemi tak, že pro její čest pracoval mečem. A nezvládl víc, než předat dál svůj život pohyb - jinak jeho dílo - skončilo v naprostém zmaru. Jiří z konce demokracie v Čechách zná pro další český život v rodné zemi to nejdůležitější: umí rozeznat podvod! A dokáže dát najevo /křesťanským neochvějným způsobem/ viz. závěť románu/, že do jakéhokoliv podvodu, a především "ethického", nikdy nikoho ze svých blízkých nezatáhne; ve vlastní rodině podvod bez násilí a za pomoci Boží /ne materie /!/ zdolá sám.

Nad Prahou českých lidí rudá hvězda pohané nauky stále zvyšuje svůj žár: země by se měla stát pouští. A nejen duše: tak mnohé tomu nasvědčuje, v rudém žáru hvězdy! Ale ze země pořád prosakuje česká křesťanská tradice, obměna pojmů duše a hvězdy: Modlí se a pracuj. Jistě, druhý nejdůležitější chrám sídla českých králů a české koruny byl v 60. letech socialismem odsakralizován: basilika sv. Jiří se však nemůže stát symbolem pouště ducha, neboť časově první sémě české zbožnosti, hrob sv. Ludmily, tam ještě nebyl zničen! Česká zbožnost je hluboce se zemí spjatá a nemůže být tedy natrvalo zbavená síly: vždyť na Pražském hradě, na prostranství mezi stánkem Boha a kanceláří hlavy státu stojí stále - s

z kovu odlitá - socha Jiřího drakobijce. Český Jiří bojuje nejusilovněji s drakem podvodu a to je podstata ótosu Jiříkova vidění!

A jak je v Durychově pojetí románů Duše a hvězda zdoláván podvod? Dívkou, která není "z masa zastrašení". A úsilím křesťana, jenž má vůči bližnímu přímý cit! I vůči zemi, kterou vzdělá a sám nezbohatne: Jiří je zahradník, protože český spisovatel ví, že Bětuška ho vyvádí na poušť. Sám v Čechách nezbohatne: ale za pomoci Boha vloží do své duše hvězdu, což je nejskvělejší zahradničení v Čechách.

/KO/

Poznámka 1:

Román Duše a hvězda vycházel na pokračování v deníku Lidová demokracie, pod názvem Bětuška, l.p. 1956. A hle, jakého už bezbřehého vítězství nad křesťanskou kulturou dosahl socialismus v toku dalších 30 let! Při 100. výročí narození Jaroslava Durycha, dne 2. 12. 1986 nevěnovala už ani výše zmíněná Lidová demokracie památce českého spisovatele sebenejnějším řádku. Neopak, ve výročí dne připomněla: "2. prosince 1926 narozen zasl. umělec Miloš Macourek, spisovatel". /LD, roč. XLII, č.284./ Ano, místo Jaroslava Durycha máme v ČSSR Miloše Macourka! A za tuto skutečnost je nutné děkovat vládě socialistického státu, neboť tato vláda, známá svým ateistickým zaměřením, zastupuje veškeré zájmy československého lidu. A tak je nutné aspoň v poznámce zaznamenat jméno současného šéfredaktora LD, dr. Stanislava Tomše, st. Věnuje se plně a s takovou erudicí /i oproti létům padesátým! / umlčování připomínek hodnot křesťanské kultury v tisku, že je nutné podporovat návrhy na jeho vyznaménání socialistickou společností. Umlčování hodnot křesťanské kultury v ČSSR je totiž nutné, pokud se týkají živého dědictví u Čechů, národa ~~stýx~~ nyní dlouhodobě okupovaného.

Já ovšem nevím, jaké vědomí své krajiny mají jiné národy. Jistě je to v jejich literatuře, a tu právě dost neznám nebo si zrovna nevzpomínám na příklady, kromě: ...und in Bergehöh'n ist es immer schön. Mně letošního podzimu vědomí krajiny až napíná kůži a vytlačuje jiná vědomí, ba i puďy. Ale najednou musím prudce zabrzdit: na vrcholu ~~je~~ úzké silnice pod lesem, protože ~~po~~ mně dolů, sklání se země, v zlatou mísu slunka, mělkou a vlídnou, řasnatých okrajů a zvlněného dna, a v nejnižším důlku, blyští se, oválná jak oko, dávka živé vody, zanechaná u hráze, porostlé hájkem, chundelatě. Ve mně se zdvihá starý puď, a musím jít. Je důvěrná a známá, tak milá, tak smutná a právě sama, že se proklínám za ~~to~~ to, jak jdu. Ale budu ti cizincem, mě neumluvíš, nechci ti rozumět, nepřijdeš k slovu, teď mluvím já, a jmenuju tě, sprostoučně: concha!

Myslím, že v českém vědomí se krajina vyvinula až v samostatnou bytost, se svou povahou, tvářicí a silou. Proč naše hymna začíná popisem krajiny, u něhož v praxi i přestává? V dalších slokách se mluví sice o povaze plemene, jež v tom bohumilém kraji žije, ale k jeho programu a ~~je~~ úkolům už nedojde. A to je dobře, protože tuto část hymny by ty "duše útlé v těle čilém" určitě pořád předělávaly jak pomníky a jména ulic!

Krajina - to je první bod osudu národa. Z básníků snad jenom Jiří Kolář se kdysi přiznal, na besedě v Semaforklubu, že mu krajina neříká nic! Odvážné přiznání! I městský floutek Nezval se krajině poklonil: je to české nábožanství. Když ječu, vidím jasně: kdyby táž výměra zemského povrchu neměla tento reliéf, jehož tvar i barva se shora i z boku vystavují mému posudku a pocitu, co bych z ní měl? Myslím, že lidé, kteří svou krajinu nikdy nevidí v jejím souvislém rysu, v složení jejích částí, taková Maďaři, o Rusech ani neřekně, ti že jí nečuvají tolik místa ve své literatuře, ve svém svědomí, ani v rodně. A mají espoň o zločin míně.

Jak sám musí se v své krajině cítit jeden Maďar, o Rusu nemluvě! Osami-li český rolník, je s krajinou: mluví k ní a ona k němu. Právě jí, co teď musí udělat, a slibuje, že to bude dobré, a na neděli odpoledne smluví si s ní ~~neštěstí~~ setkání v lepších šatech. Náš vesničan si nechává od krajiny radit: ona mu vnukává nápady, tíží jeho hněv způsobený ženou, dětmi a úřadem, sbírá jeho vůli rozpadlou mezi lidmi. Z rolnictví přešel tento vztah mezi zemí a člověkem do literatury a z té pak, protože v zimě rolník čte, zas do rolnictví: ve spirále vzdělávání půdy i člověka vznikl český vlastenecký venkov. A zdá se snad jenom mně, že i řeč přilehne k svému kraji, a když se pak děje něco špatného, že se odchlipuje od něho a odprýskává? Ještě jsme nikde z nás dost nepověděli, jak surovou amputací na pomezí krajiny i lidí byla ta "kolektivizace půdy".

Jdu níž a blíž, po travnaté mezi. Ze strany ozářené sluncem stěna želestí jak jemně tepané červené zlato, ve stínu je ~~řev~~ stříbrem. A bílé oko, ta vylitá kapka obřího skutku, to je přece otvor! Kterým propačnu dolů, a tam se mi rozběsne nový jasný celý vesmír, navěky nepřístupný žélné raketě. Pod hrází se cosi pohybuje: snaživě, úporně a uboze. Člověk jdoucí krajinou ani neví, kdy zapomněl myslet na věc, a níž vyšel z domu. Myslí na cosi jiného, co by mu v nízké jizbě nenapadlo. Chudák s příbytkem o jedné světnici má tu svůj sál a několikero komnat: studovnu, kapli, archiv dětství. Muž pod hrází mě uviděl, narovná se a jde ke mně, rozpačitým krokem. Kolik obrazů, písní a osudů se odehraje na několika kilometrech naší krajiny! Jdeme jen přes kopec, a jsme jinde. Ydčo Maďar, o ubohém Rusu ani nemluvě, nožkrundá kilometrů sto, a je tam, kde byl. Vládo této krajiny, vsaďme se: že na trase Kyjev - Leningrad - Moskva nenajdeš tisícinu toho života, té pravdy a vůle, co na trase Strželec - Kaliště - Pičín v okrese Benešov!

Pozdravili jsme se, a chci se omluvit: "Jdu se vykoupat," říkám.

"To ano," praví muž, "já myslel, jestli nejste od rybníků, že tu třeba chytám ryby." Ukazuje na odhozenou lopatu: "Přišel jsem prohrábnout tu strouhu... nechali mi ^{tu} kousek téhle mokré louky... dřív to celé bylo mého otce."

Na hoře Blaník je přesně určitelný vrchol a na něm z tří kamenů složený stůl, na stole meč. K čemu Čechové udržují Blaník, víme. Tedy představte si ho zplácly v rovinu: kam položíme ten stříbrný meč? Lid, který nemá, ani v pohádce, kde hledat ten meč, ten je už nejenom otrok, ale žebrák bez minulosti i budoucna! Luž sbírá nářadí a praví: "Ona voda je tu najčistší v celém kraji. Protože nepřítéká, ona tu vzniká, víte, z těch pramenů a mokřin." Ptám se: "Kdy vy jste se tu naposledy koupal?" - "Éch! Jako kluk," zvedne tvář a dávným pohledem objede svou rodnou mísu.

Nežiju moc dlouho, a přece vidím: krajina se vyprazdňuje a zplošňuje. Její obsah i obsah jejích obyvatel je stále chudší. A čím dál primitivněji je i jejich úkol. Dnešní česká pole už nerozjímají evym rolníkem, skřivan se necvičí v metafoře: pro stroj? Uvidí kombajnér ze své výše a síly očko rozrazilu v obilné pařezině? Který předseda JZD se v neděli odpoledne jde sex ženou a dětmi podívat do polí? Čích polí? Myslím, že do těch širých lánů řepy či kukuřice nezajde v neděli ani ministr zemědělství: tak malou váhu mají v jeho duši, tak prázdná je vláda dnešní české krajiny!

"No tak to zkuste," vyzývá mě muž s humorem a s motykou a lopatou ^{u mizí} v pubickém háji svého rodiště. Rozhlížím se a zkouším si v duchu jednoduchou větu. Potom jí vyslovuju pětichu a potom volám nahlas: "Un paísito muy hermoso!" Ale věta, věcně správná, ke krajině nechce přilehnout.

Chlívím se, беру jakousi tyč, prorážím lečovou skořepinu, vstupuju do vody, bořím rukama před sebou led, pod nímž voda až pálí. - No co, i kdyby: já to snad už dál ani nechci vidět!

